శ్రీ

రుక్మాంగదచరిత్రము

లేక

ఏకాదశీమహాత్మ్యము.

ఇది

బళ్ళారి జిల్లా బళ్ళారి డి. మునసఫ్ కోర్టు వకీలుగానుండి
కీ. శే. బ్ర. శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావుచే
రచియింపఁబడిన

పురాణకథ.

ఇది వారి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు కే. శత్రుఘ్నరావుచే
ప్రకటింపఁబడియె.

రెండవ కూర్పు.

1920.

వెల 1—4—0. పోస్టేజి. 0—1—0.

రుక్మాంగదచరిత్రము.

—నాంది—

— సూత్రధారుఁడు —

శా॥ శ్రీరామా మతిమందిరాన్య సరస శ్రీలాగ సంయుక్తులై
నీరేజాసన పాకశాసన సురానీకస్తుతిన్ మించుచున్ —
శ్రీరుక్మాంగద ముఖ్యభక్త వితతిన్ చెల్వొందఁగాఁ బెంచుచున్
క్షీరాంభోనిధి శాయియీవుత నిదె నక్షీణాయురారోగ్యముల్॥

గీ॥ మహిత కోలాచలాన్వయమల్లినాథ
సూరివంశోద్భవుండయి ఘనచరిత్ర
పరఁదుఁగానుండు శ్రీ శ్రీనివాససుకవి
చేసెనీ నాటకంబును వాసిమీఱ॥

Songs, Errata, Title page & wrapper are
printed at K. R. Press Madras,
Others at Vani Vilasa Press, Bellary.

శుద్ధాశుద్ధపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
3	17	ప్రారంబింతము.	ప్రారంభింతము.
,,	19	పుస్తుకము.	పుస్తకము.
,,	22	,,	,,
4	2	,,	,,
5	1	వందనంబులాచిరించి.	వందనంబులాచరించి.
8	15	తపోకార్శ్యంబులుఞ్	తపఃకార్శ్యంబులుఞ్.
12	2	అలుముగంష్లకు.	అలుముగలకు.
,,	24	విఘువుడు.	విడవుఁడు.
13	16	యుపచారంమొనర్చిన,	యుపచారంబొనర్చిన.
14	19	కునుకొాని.	కనుఁగొని.
18	14	తత్సహాయంబున.	తత్సాహాయ్యంబున.
19	1	నుపవశించి.	నుపవసించి.
,,	15	నిషిదేశుండు,	నిషధేశుండు.
,,	21	సంతానంబులేమి, పెకుఁ.	సంతానంబులేమిఁ జెకుఁ.
21	2	సలుపయాజ్ఞబం.	సలుపనాజ్ఞఁబం.
22	1	వారికెల్లరుకుఁ.	వారికెల్లరకుఁ.
24	11	సౌందర్య స్త్రీ.	సుందర స్త్రీ.
,,	15	పదిబినంది.	పదవినంది.
25	17	కూర్చుని.	కూర్చుండి.
,,	23	పాతవారు.	పాఁతవారు.
,,	24	బును.	దును.

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
27	3	గల్పిచెను.	గల్పించెను.
,,	7	నాగ.	నాఁగ.
27	9	వినినావిన.	వినినావిని
28	6	చేతబెగొప్పి	చేంబెఁగప్పి.
29	2	[illegible]	[illegible]
31	14	యునారోగ్యము.	నారోగ్యము.
,,	17	ప్రేంటంపక.	ప్రేంటంపక.
33.	24	[illegible]	యు తరంబ్రియు.
34	3	[illegible]	[illegible]
,,	24	రొమ్ము కలకు.	[illegible]
35	8	[illegible]	[illegible]
,,	12	జేన్నాసుర.	[illegible]
36	16	యోగానారద.	సనారద.
,,	20	తన దారితానుపోయె.	తన దారిఁదానుపోయె.
37	9	మర్త్యాసుందము.	మర్త్యాసుందము.
,,	14	గాఁచున.	గాచున.
,,	16	యిదియంతయు.	ఇదియంతయును.
40	1	కరిగించు.	కరఁగించు.
41	11	ప్రాంత	ప్రాంతంబుల.
,,	13	భ్రమంబుంతోన.	భ్రమంబుతోన.
41	14	మఱుగు.	మఱుఁగు.
42	13	మానసస్థైయె.	మానసస్థై.
43	12	కారణభూతుడగు.	కారణభూతుఁడగు.
46	17	కరుణాగనుకు	కరుణఁగనుము.
47	14	శుకళాపికలాప,	శుకలాపికలాప.
48	23	భూతలంబు జేరి.	భూతలంబుఁ జేరి.

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
49	16	నొంటర.	నొంటరి.
51	22	చంద్రికాసమహా.	చంద్రికాసమహాస్సా.
52	4	[illegible]	[illegible]
52	13	[illegible]	[illegible]
53	8	[illegible]	[illegible]
,,	11	పమా.	ప్రమా.
,,	19	[illegible]	[illegible]
55	3	[illegible]	[illegible]
55	5	[illegible]	నాగరికత.
,,	23	[illegible]	[illegible]
56	3	[illegible]	[illegible]
,,	13	[illegible]	[illegible]
57	4	[illegible]	[illegible]
59	28	[illegible]	[illegible]
60	1	[illegible]	[illegible]
,,	8	[illegible]	[illegible]
61	5	[illegible]	[illegible]
,,	9	[illegible]	[illegible]
64	4	[illegible]	[illegible]
,,	10	[illegible]	[illegible]
67	10	[illegible]	[illegible]
70	13	[illegible]	[illegible]
,,	20	[illegible]	[illegible]
71	25	[illegible]	[illegible]
72	13	[illegible]	[illegible]
,,	16	[illegible]	[illegible]

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
,,	18	వాడిశరము.	వాఁడిశరము.
73	11	యిరువుకి.	యిరువురికి.
76	1	నేలబడ నేల.	నేలఁబడ నేల.
,,	2	గాదొఱఁగుచు.	గాఁదొఱఁగుచు.
75	23	కన్నీరుదొరఁగుచు,	కన్నీరుదొఱఁగుచు.
76	7	దల్లట.	దల్లడ.
,,	18	కఱఁగుచున్నది.	కరఁగుచున్నది.
77	11	బలసి.	బలిసి.
78	10	ఆలశ్యంబు.	ఆలస్యంబు.
,,	19	లడప.	లడఁప.
,,	20	కరవారము.	కరవాలము.
,,	23	వాడికరవారము.	వాఁడికరవాలము.
79	14	తఱఁగ.	తఱుగ.
81	4	దుస్వప్ని.	దుష్వప్ని.
,,	17	వాగ్తతి.	వాక్తతి.
82	8	వృతికినెదరుఁ.	వృతినెదురుఁ.
83	11	నకృటక.	నకృటిక.
84	19	మునిరాడ్తతి.	మునిరాట్తతి.
85	9	శిరముఁదఱఁగ.	శిరముఁదఱుగ.
,,	16	దుర్గణ.	దుర్గుణ.

—(*) ఆరోపప్రావీణ్యము (*)—

సీ॥ పున్నాగచిత్తాగములను భేదింపఁగ,
గంధగొడ్డలిగాదె, కలికిపలుకు।
ఆగమతత్త్వ విద్యాచంద్రికనుగప్పి,
కాలమేఘముకాదె, కాంతకొప్పు।
ప్రాగ్జన్మకృతపుణ్య పశ్యతోహారములై,
పరిణమించునుగాదె తరుణికనులు।
నిశ్చలహృదయాంబు నిధినిఁగదల్చెడు,
మారుతాకృతికాదె, మగువ తెగువ॥
భవ్యతాపసజన ధైర్యపర్వతముల।
పాలిటిపవిధారల తీవలభావహావ।
విభ్రమవిలాస వీక్షణవిభవగతులు।
కానఁబడియెనష్టువదలు మాకాంతయిపుడు॥

ఈపద్యమెట్టి కామకలాకౌశల్యము గలవానిమనస్సునైనను మరల్పఁజాలిననుట, యతిశయోక్తి కాదు. మఱియు, నిచటసమస్తవస్తువర్తిసావయవరూపకాలంకారస్వరూపముగ నారోపణము, కడుంగడుఁ బ్రశంసనీయము.

—(*) సంగ్రహనైపుణి (*)—

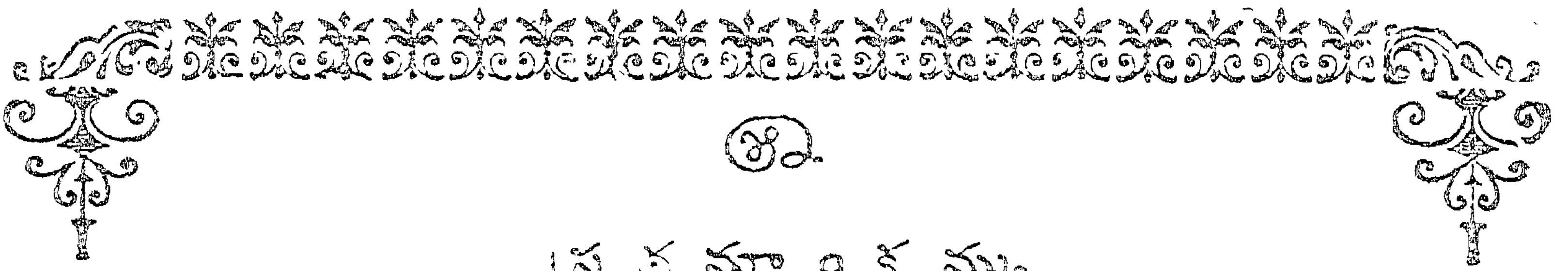
సీ॥ జలజాతగర్భుని చదువులకునుఁదోడు,
నిర్జరాదులకుఁ బెన్నిధులవీడు।
నీరధిమునిఁగెడు ధారణకినినావ,
త్రిదశారిహృదయ నిస్త్రింశనఖుఁడు।
భూనభంబులదప్పు మేనఁగొల్చినవాఁడు,
రాజులరక్త తర్పణపరుండు।
దశశిరోధికి విపద్దశఁగూర్చుదైవంబు,
రేపల్లెజేణికి భావజుండు॥

అసురకాంతపుశీలాగ్ని వార్చుఘనుఁడు ।
తురగఖురఘట్టితానేకదురితచయుఁడు ।
పంచతత్త్వావిశిష్ట కృపణవవాసి ।
దాసునిఁగఁబ్రోచుఁ దానదాధరణిననున్న ॥

కట్టకడకుఁ బదిపద్యములచేనైన, వర్ణింపకతీరని భగవద్దశావతారముల నొక్కపద్యముచే నిచట మిక్కిలిచక్కగా వర్ణించి, కవి తనకుసాటిలేని సంగ్రహానైపుణ్యమును గనఁబఱచియున్నాఁడు.

ఇటుయకాదిగ్రంథమునం దచ్చటచ్చట, సందర్భోచితములై, ముద్దులమూటఁగట్టు లోకోక్తులును, శబ్దాలంకారాదులచే నొప్పారు రసవంతములగు పద్యములును, విరివిగాఁగన్పట్టుచున్నవి. కాని వానినన్నిటిని నిచ్చటఁ బొందుపఱుపవలెనన్న, నేను గార్యాంతరాయత్త మానసుఁడనగుటచేతను, వ్యాసమువిస్తారమగునను భీతివల్లను, సాకల్యముగ నిరూపింపక దిఙ్మాత్రప్రదర్శనమొనర్చితిని. మఱియుఁ బ్రాచీననాటకలక్షణములననుసరించి, వ్రాసిన యీనాటకనస్యూల కవిరుపింపకుండుటచేఁ బ్రదర్శనయోగ్యములు కానేరవయ్యెను, కవియిచట వానినంతగాఁ బాటింపఁడాయెను. సర్వజ్ఞత్వ మొకరిసొత్తు గాదు గనుక నచట నచటఁ గొన్ని లోటులు గన్పట్టుచుండినను, "గచ్ఛతఃస్ఖలనం క్వాపి" యను నార్యోక్తిననుసరించి, గుణగ్రహణపారీణులగు పండితులు పురోభాగిత్వము నవలంబింపకుందురుగాత. ఇట్లు భాషాయోషామణిని ననూనాలంకారభూషితనుగాఁ జేసి, జగద్విఖ్యాతినిగాంచి, యశశ్శరీరముచే మనియుండు మనకవిముక్తామణి యుత్పత్తికి గారణభూతమగు కోలచలవంశము పుడమి నాచంద్రతారార్కముగ వర్ధిల్లుగాతమని సర్వేశ్వరునిఁ బోరింబోరిఁ బ్రార్థించుచు నీవ్యాసమునింతటితో విరమించెద.

ఇట్లు విన్నవించు సుధీజనవిధేయుఁడు,
రావాడి వెంకటరామశాస్త్రి,
తెలుఁగు పండితుఁడు,
మునిసిపల్ హైస్కూలు, బళ్ళారి.

శ్రీ

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము.

రుక్మాంగదుఁడు - సర్వోత్తమాచార్లు - నారాయణభట్టాచార్లు.
వనపాలకులు (విదిశాపురోపవనము. దేవాలయముసరస్సు)
రుక్మాంగదుఁడు దేవపూజసలుపుచుండును.

రుక్మాం॥ కం॥ నారాయణ భువనావన।
పారాయణ పరమపురుష పరపారగతా।
వారణరక్షణ దురితని।
వారణచణచరణ నీకు వందనమిదె దేవా॥

(అనుచు వందనం బిడి.)

దండకము.— శ్రీమద్రమామానినీ మానసాంభోజమిత్రా, మదోన్మత్త దైతేయవంశాటవీవీతిహోత్రా। నిరాఘాటనీరంధ్రజీమూత సంఘాతనీకాశ తేజోరుగాత్రా। ధరిత్రీకళత్రా, దయాస్నిగ్ధశోభాయమానోరునేత్రా। గిరీశాజశక్రామరస్తుత్యచారిత్ర। సర్వాఘవల్లీలవిత్రా। పవిత్రా, పునర్జన్మపాథోధినిర్మగ్న దీనావనాయానపాత్రా। సువిజ్ఞానపాత్రా। విహంగేశపత్రా। విశత్త్రారిజైత్రా। లసద్వల్లవీయావనోద్యానచైత్రా। సుపర్వేశదుర్వార గర్వోగ్రసంభూతజీమూతసంఘాత సంత్రస్తగోపాళికత్రాణరూపాంచి

తాంగుష్ఠ దేశస్థగాత్రా। యశోదాదయాపుత్ర, నీచిత్ర చారిత్రముఁ గా స్తోత్రముఁ జేయ బ్రహ్మేశ్వరాహీశ దేవాదులుఁ జాలరన్నఁ గా ననుఁ బోలు దీనుండెటులెన్నఁ గల్గునో తండ్రీ, నీదివ్యదేహంబునఁ గా లీనమైయుండు నరేశ లోకంబులుఁ గాదె, గాయత్రి నీపాదరూపం బుగాదే, మహాదేవ। హారాన్నిధిఁ యోగనిద్రానుసంధాన మోదంబునన్నీవు నారాయణాకారతఁ దాల్చి రాజింపవే దేవ, మత్స్యనవై వేదముల్ నాల్గు రక్షింపవే, కూర్మనై కుంభినీధ్రంబు మున్నీటిలోఁ దేల్పవే, కోలమై కుంభినిఁ గాచి హేమాక్షునిఁ గూల్పవే, నారసింహాకృతిన్ బూని దైతేయునిన్ గూల్చి ప్రహ్లాదునిన్ నిర్భరాహ్లాదునిన్ జేయవే, పొట్టివై యా బలిన్ మెట్టవే, జామదగ్న్యుండవై భూమిపాలాళినిన్ జంపవే, రాముఁడై భీమసంగ్రామమున్ హానుహా రావణుఁ గా లోకవిద్రావణున్ ద్రుంపవే, రేవతీ కాముఁడై బోవ వేయూరవాళిన్, భువిన్ బుద్ధుఁడై దేవసంరక్షణాబద్ధుఁడై లోకసంబంధసంబుద్ధిమై యాసురస్త్రీలకున్ శీలభంగంబుఁ గావింపవే, కల్కివై దుష్టులన్ బల్కనన్ జంపవే, దేవదేవా: ననుఁ గావవే, శిష్టరక్షావనా, దుష్టశిక్షాచణా, ఘోరసంసార నీరాకరోత్తారకా, క్రూరనక్తంచరవ్రాత సద్గర్వ నిర్వాపకా, ధర్మవిస్తారకా, సౌఖ్యసంధాయకా, మోక్షలక్ష్మీ మనోనాయకా, గానమోదాత్మకా, దీనసంరక్షకా, కుండలీతల్పకా, భక్తసంకల్పకా, బ్రహ్మరుద్రానిలాదిత్యసంస్తుత్యపాదా, సురేశార్థిత శ్రీద, నాసింద్రహృన్మోద, నీపాదముల్ నమ్మితిన్ బ్రోవుమా మాధవా మొఱ్ఱెకెదన్, మ్రొక్కెదన్, మ్రొక్కెదన్.

దేవా- చరాచర ప్రపంచంబున భవద్వ్యతిరిక్తంబగు వస్తువు లవమాత్రమైనఁ గానరాదుగదా. వేదాంతవేద్యా: తావకపాదారవింద సంస్మరణంబుగదా దురితనివారణంబై తత్త్వవిజ్ఞాన ఘంటాపథంబున మునిరాణ్ణికాయంబును కైవల్యోద్యానంబు జేర్చును. యోగిజనవాగ్గేయా: అమేయంబగు భవన్నామధేయ స్మరణానందరోమాంచితకాయ

విభాసితమునినికాయమును ముక్తిరమాధౌరేయులఁ జేయఁబూనప సీ యప్రమేయ మహామాతిశయంబు వర్ణింపశక్యమే యహా! గదాధరా! నీకథాసుధారసధారానుకరణాయమాన మానసులకు సత్త్వపరిపుష్టప్రభావ మహిమంబు మహనీయంబుగ సిద్ధించునుగదా. కంసారీ! మాత్స ర్యాంధకూపతతులమునిఁగి సంసారావర్తగర్తంబునఁ బరిభ్రమించి రుగ్జరామరణాది దుర్దశలపాలై దరిదాపుఁగానక తిరుగునరులు తావకీన నామధ్యానసలిలధౌత మహాకలుషజాలురై ముక్తికామినీ పరిణయానం దము నందుదురుగాదే?

॥సీ॥ సంసారచక్రచంక్రమణార్తినరులకే దేవునిపదసేవ దెట్టఁపునావ?
భవజరామరణాది బంధ బాధితులకే దేవునామము ముక్తిదేవళమ్ము।
దైతేయకుల పర్వతంబులకే దేవు దర్శనంబగు వజ్రధారసమము
విపులాఘసందోహ విపినదావంబార్పఁ జాలునెవ్వానికీర్తిజ్వాలమహిమ?

॥గీ॥ వేదవేదాంగవేదాంతవేద్యుఁడెవఁడు!
మహితమాయాసమావృతమహిముఁడెవఁడు।
ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడై యన్నియగుచు।
నెవఁడువిలసిల్లు వానినే నెంతుమదిని॥

(అనుచు జాఁగిలి మ్రొక్కి కూర్చుని).

ఆచార్యులవారు ఇఁకఁ బుష్పార్చనకుఁ బ్రారంభింతము.

సర్వో॥—మహారాజా. కానిమ్ము- (భట్టాచార్లనుఁజూచి) భట్టాచార్యులవారూ! విష్ణుసాహస్రనామావళి పుస్తకముఁ దెచ్చినారా?

భట్టాచార్లు.—అయ్యా, మీరు తెచ్చియుందురని నేను పేక్షించితి.

సర్వోత్తమా.—మీరు తెత్తురని నేఁదే వదలితి.

భట్టా.—అయ్యా, పుస్తకముఁదెచ్చువంతు మీదియంచు నేనెంచినా ననితలంచితిరి? ఇది జ్ఞానశూన్యత కాదా.

రుక్మాంగద.—ఆచార్యులవారూ! మీరేల కలహించెదరు? ఇదిగో నా పుస్తకమిచ్చెద- పుచ్చుకొనుఁడు.

భట్టాచార్లు.—(అందికొని)- (సహస్రనామావళిఁ బ్రారంభించును)
(రుక్మాంగదుఁడు కమలార్చన చేయుచుండును అప్పుడు రెండు కమలములు తక్కువపడును)

రుక్మాంగదుఁడు.—ఏమియద్భుతంబు? పూజకు నిన్నటియొకటి, నేఁడు రెండు పూలు తక్కువపడుటకుఁ గారణంబేమియుండును? సాహస్రకమలసారసంబని యెన్నికఁగన్న సరోవరలక్ష్మికి నిటు కుందురా నేల? ఇది చోరకృత్యంబని నేనమ్మెద.

భట్టాచార్యులు.—భూపాలాగ్రణీ "పత్రం- పుష్పం- ఫలం- తోయం" అనియున్నది- పుష్పములు లేనిచో జలముతో నర్ఘ్యమిడఁదగును.

సర్వోత్తమా—ఆచార్యులవారు- ఏమిమాటలాడెదరు? నీచోన్నతపదవుల నాలోచించికదా మాటలాడవలెను, ఏమియు లేని దరిద్రులకా శ్లోకార్థమన్వయించునుగాని యిట్టి సంపత్సార్వభౌములకు నదియన్వయించునా? సహజకమలములు లేనియెడల సువర్ణకమలమ్ములచే శ్రీమన్నారాయణ పాదపూజసలుపనగును.

రుక్మాంగదుఁడు.—ఆచార్యులవారూ- అటులనే సువర్ణకమలములచే సుపర్ణవాహనునిఁబూజించెద.

భట్టాచార్లు.—అటులనే కానిండు, (అనుచు మిగలిన రెండు నామములుచ్చరించును).

రుక్మాంగదుఁడు.—(పూజించి మంగళహారతిచేసి)

పృథ్వీవృత్తము. నమామియదునాయకం । నవఘనాభనీలాంగకం
నమామిగరుడధ్వజం । నరమృగేంద్రరూపాత్మకం
నమామిపురుషోత్తమం । నగవిపక్షసంరక్షకం
నమామినరకాంతకం । నతజనాఘనిర్మూలకం॥

(అనుచరుఁబునర్వందనంబులాచరించి విప్రవరులకుఁదాంబూలదక్షిణలిచ్చి)

విప్రవరులారా. తాముగృహంబులకు వెళ్ళుఁడు.

విప్రులు—చిత్తము. (విప్రులు నిష్క్రమింతురు).

రుక్మాంగదుఁడు.—ఏవరురా యిచటనుండువనపాలకులు?

వనపాలకులు.—మహాప్రభూ వచ్చితిమి.

రుక్మాంగదుఁడు.—ఓరీ నిన్నటిదినంబున నారాయణారాధనకు నొక పుష్పంబు తక్కువపడెను నేఁడు రెండుతక్కువాయెను. కారణం బేమి? ఈవనంబెవరో చోరులుప్రవేశించి కమలములు దొంగలించుచున్న వారనితోఁచెడు.

వనపాలకుఁడు.— మహాప్రభూ: రేలుంబవలు కంటికివత్తినిడుకొని కట్టుకావలిగఁ గాసారంబు గాచుచున్నాము. ఇందెవఁడు నడుగిడిన జాడ కానరాదు.

రుక్మాంగదుఁడు.— ఓరీ బుద్ధిహీనులారా? చోరులెవరో ప్రవేశింతుర నుటకు సందియంబులేదు ఈరాత్రి వారిజాడనెఱింగిపట్టి తేకున్న మిము వధింపనాజ్ఞయొసంగెద వెళ్లుఁడు.

(కావలివారు చిత్తమనుచు వెళ్లుదురు.)

నిష్క్రమము.

ద్వితీయరంగము.

(౦)

కావలివారు, విశ్వావసుఁడను గంధర్వుఁడు.

పీఠిక

కామపాలుఁడు.—ఓరీ పంచవదనా? జనులు సంచరించుతలమిది గుంపు న్నంబడి వీఁడుతప్పించుకొనిపోవును సుమా హెచ్చరిక.

పంచవదన.—నిజము వీనికెట్టులుపిలచి వీపునఁగట్టి తీసుకొనిపోవుదము.

విశ్వావసుఁడు—అధికారులారా! నన్నే బాధనిడకుఁడి. నేఁదప్పించుకొని పలుగిడునట్టి ద్రోహినికాను. మీరాజునగరనకువచ్చెదను. ఇది నా గ్రహచారబలము.

చ॥ ముదమని యీరసాతలయమున్ గనవచ్చితినేల? వచ్చి స
మ్మదమున నీవనంబుగన మానసమందున నెన్న నేల? శా
రదనవసౌరభమ్మిచట రాజిలఁజేసెనదేల? యేల నే
హృదయమునన్ దలంచితిని యింపనిదానిగ్రహింప నక్కటా॥

భటవరులారా నేనన్నిటఁజెడితిని-నియత్పదవిఁగోల్పోయి విపదబ్ధిని మునింగితి.

॥సీ॥ ఖేచరత్వముమాని భూచరత్వముఁబూని నీచవృత్తినిఁజిక్కి నేనమనఁగ
గానవారలఁగేరి మానవాళినిఁజేరి మానసీయంబని మనుదునెటుల?
నవసుధారుచివీడి చవిలేనికడివేఁడి భువినెటుజీవింతుఁ బోలునను చు?
కులవిద్యమానుచు ఖలవిద్యనేర్చుచు నిలనుండ మననెటుగలుగునకట?

॥గీ॥ పాకశాసన, పావక, పాశి, పవన,
ముఖ్య దిక్పాలకవరులకు మ్రొక్కుకరము
లెటుల భూభారముగనేలు కటిలనృపుల
గాంచిమోడ్చును? కష్టసంకటము గాదె॥

హా! నేనెంతచింతించిన నేమిప్రయోజనము. రానున్నది రాక మానునా?

కావలివారు.—ఏమయా? పెండ్లినడకలునడచెదవు. త్వరగనడవుము.

అనుచుఁబిలిచికొనిపోవుదురు.

నిష్క్రమము.

తృతీయరంగము.

రాజాస్థానము.

రుక్మాంగదుఁడు. విశారదుఁడు (మంత్రి). విశ్వావసుఁడు. వనపాలకులు-

రుక్మాంగదుఁడు — విశారదా! ఇప్పుడు రెండుదినంబులనుండి నామనంబు నకించుకైనను హర్షంబు లేదయ్యె.

విశారద — మహాప్రభూ! కారణంబేమి?

రుక్మాంగ — ఏమని తెలుపుదును?

చ॥ కమలసహస్రమొక్కొకటిగాను దటాకమునందుఁ దగ్గఁగా
నమరదు సంతసంబు హృదయంబునకున్, మురవైరిసేవ లో
పముగలుగంగ నెవ్వఁడో కొవాయక యొక్కొకసారసంబు ని
త్యముగొనిపోవుఁ జౌర్యమున నద్భుతమిద్ది యమాత్యపుంగవా॥

విశారద — సారసంబులిటు తగ్గు కారణంబున నా- సరసీరుహాక్షుని విపక్షపక్షపాచరక్షణాభృత్సహస్రాక్షుని అఘమదగజహర్యక్షుని త్రిభువనరక్షుని పాదసేవకున్యూనత కలిగినది. ఏమి సేయుదు.

(కావలివారు- విశ్వావసునిఁబట్టికొనివచ్చి యాస్థానముననిలిపి రాజునకు మ్రొక్కి)

కావలివారు — మహాప్రభూ! తమ దేవపూజకులోపము మా యుసర సేవకునపాయము గలుగ వెంచిన కలుషాత్ముఁడు వీఁడేను వీఁడిం ద్రజాల విద్యానైపుణిని మించి గగనమార్గమున వనమునదిగి వనజంబుల నపహరించుచున్న వాఁడు- వీనికిఁదగిన శిక్షయొనర్పకున్న మముఁబోలు సేవకుల ప్రాణములకు నిత్యగండమైయుండును-

రుక్మాంగదుఁడు — (విశ్వావసు నెగాదిగఁజూచి) ఓరీ నీవెవఁడవు? ఏకారణంబున నాయుపవనంబుఁజొచ్చి వారిజంబుల నపహరించితివి? నిజము పలికి ప్రాణంబుఁగాపాడికొనుము.

విశ్వావసుఁడు — సార్వభౌమా!

ఉ॥ సర్వజనానురంజనము, సామనిరూపితతత్త్వసార, మా
ఖర్వసుపర్వమానససుఖంబగు పర్వము, వాగ్వధూమణీ॥
పూర్వపయోధరామృతము, పూర్వభవార్జితపుణ్యపాకమై
పర్వఫలమ్ము, గానము, శుభమ్మగు మాకదిజన్మమూలమై॥

భూమిపాలా- నేనుగంధర్వుఁడను భూలోకావలోకనోత్సుకుఁడనై దివ్యవిమాన సాహాయ్యమునభువికిన్ దిగితిని- ఇచటమఱియుమరుదుచ్చలిత పద్మసీతటంబు గాంచితి- తత్సరసీసరోజాతసారసౌరభాతిశయమునకు ముదితహృదయుఁడనైతి- తత్పరిగ్రహణంబుఁగోరి యొకపుష్పంబు చౌర్యంబునఁగొని పోవయత్నించుచుండ నీభటులు ననుఁబట్టి దివ్యవిమానంబు గాల్చి ననునీసరసకునీడ్చికొనివచ్చిరి. ఇది యనావృత్తాంతంబు.

రుక్మాంగదుఁడు — (డిగ్గునసింహాసనంబుదిగి వ్యసనమభినయించి) హా నేనెంతపాతకిని_

మ॥ క్రతుకర్మంబులు, కాననాంతరతపోకార్యంబులున్, నిష్ఠురా
తతకష్టవ్రతదేవతార్చనలు, భూదైవోత్తమారాధనల్,
సతతంబేరికిఁదృప్తిగాను సలుపన్ లక్ష్యంబుగానెంతురా
క్రతుభుగ్వంశజుఁడైన యీఘనునకున్ గష్టంబులన్ బెట్టితిన్॥

(నిట్టూర్పులువిడుచుచు) అకటా! అవిద్యాజనితములగు నరిషడ్వర్గమునకున్ లోఁబడి భవజరామరణములకున్ జిక్కి తమ్ముతామెఱుంగని శరీరధారులే మహాపురుషచరణారాధనచే దురితార్ణవతారణుని సృష్టికారణుని శ్రీమన్నారాయణుని శ్రేయఃపదప్రాప్తిం గోరుదురో యట్టిమహానుభావులే కట్టెదుటసాక్షాత్కరింపనట్టి వారిని శిరసావహించిపూజించి వారియాశీర్వచనంబులందకవారిన్ గట్టి కొట్టి కష్టములన్ బెట్టిన ననుబోలు మూఢునిజన్మంబు వ్యర్థంబు.

అయ్యో? ఏమహామహుల, యేదివ్యపురుషుల, కరుణాకటాక్షవీక్షణం బులందఁగోరి వారితృప్తికై నిత్యకర్మానుష్ఠానపరుఁడై పంచమహా యజ్ఞంబులుగావించి, యజ్ఞ, వాజపేయ పౌండరీకాది సవనంబులు సేయుచుఁగో యట్టిదేవులు మహానుభావులు దుర్జనదుర్దర్శనీయులు తామై వర్షనంపిచ్చియుండ నట్టివారినిఁ దిరస్కరించి పరిభవించి బంధించియుంచిన నేనెంతటి ఘోరకలుషాత్ముఁడనో తెలియదు! నేనేమి సేయుదు? ఈదురితంబు నెటులీఁగుదు? (విశ్వావసునింజూచి) మహానుభావా- నాతప్పుసైరింపుము- ననుదండింపుము- నాశరీరము నీయధీనము.

విశ్వావసు--సార్వభౌమా, నీయందేమంతయును లేదు; నీభటులొనర్చినతప్పు నీయది కాదు. ఇంతకు నీభటులు తామై యొనరించినవారు కారు సేవకులైనవారు స్వామికార్యముల జాగరూకతఁగలిగియుంట సహజము

రుక్మాంగదుఁడు——గంధర్వోత్తమా? అటులఁ జితిరేని నాప్రణామంబులుగొని నన్నాశీర్వదించి పోయెదరని వేఁడెద.

విశ్వా॥——నృపాలా- నేఁబోవు టెటుల? నాదివ్యవిమానంబులుఁగాల్చిరి.

రుక్మా॥--(హాయని వెసనభినయించుచు) మహానుభావా! ఏమిసేయుదు ఈవిషయంబున నాకేమియుఁదోఁపదు.

విశ్వావ॥—భూమిపాలా! ఇందులకు నాకొకసమపాయంబు దోఁచుచున్నయది. ఈపురంబున నేమానవుఁడైనను మున్నురాత్రిఫలాహారంబుఁగొని నిన్నంతయు నుపవాసంబునఁ బసించి నేఁడు ప్రాతఃకాలంబున నాహారంబుఁగొనియుండినచో నట్టివాఁడు తనచే నార్జింపఁబడిన యీరాత్రిదినపుణ్యఫలంబు నాకు ధారవోసెనేని దత్పుణ్యఫలంబున నే దివికేగ శక్తుఁడనగుదు.

రుక్మాంగ---(అచ్చెరువంది) (మంత్రినిఁజూచి) విశారదా? అట్టివాఁడు మనపురియం దెవ్వఁడైన దొరకునా?

విశారదుఁడు—సార్వభౌమా! విచారించెద (భటులనుజూచి) భటులారా;
ఈదివ్యపురుషునిచే సుషుపంబడినట్టి మానవుఁడెవఁడయిననుండినఁ
బిలిచికొనిరండు. చక్కఁగానరయుఁడు.

రుక్మాం॥—(విశ్వావసుఁజూచి) మహానుభావా? అట్టిమానవుఁడు దొర
కునంతవఱకు మీసేవకుఁడొనరించు సపర్యలనందుచు నాగృహంబున
సుఖంబుగనుండుఁడని ప్రార్థించెద.

విశ్వా॥—నృపాలా? నీయిష్టానుసారంబుగానిమ్ము.

రుక్మాం॥—అట్లైనరండు.

నిష్క్రమణము.

తురీయరంగము.

చాకలదుర్గి, దుర్గఁడు, మారమ్మ, భటులు.

దుర్గఁడు—ఏమే ఈపాడుగుడిలో నేల నూఁడు లేక పడితివే? నీకై వెదకి
వేసరితి. ఒక మాట యాడినందుకింతకోప మేలనే? నీవిట్లైన
సంసారమెట్లులగును? రమ్ము బసకువెళ్లుదము.

దుర్గి—పో-పో- ఇచ్చటకేలవచ్చితివి? సంసారముచేయను ఆముసలి
ముండ నీతల్లియున్నదిమే.

దుర్గఁడు—అయ్యో: ఆమూడుకాళ్ళముదసలి యేమిచేయును? నిన్న
మనగాడిద రంగఁడు తప్పించుకొనిపోయియుండెను- దానిని వెదకు
టకుఁబోయి ముండ్లకంపలోఁబడి కష్టపడినది.

దుర్గి—ఆముండకట్లనే కావలెను.

దుర్గఁడు—ఆమె యేమి చేయును నీకు మంచిది చెప్పును.

దుర్గి—ఆమె మంచులు నేవినిన సంసారమిది వఱకే పాడైపోవుచుండెను.

దుర్గఁడు—ఏమే యీటుమాటలాడెదవు? సంసారము పాడుచేయుట కేనా చేతనున్న కాసంతయు నిచ్చి మాకుఁ బెండ్లి చేసినది?

దుర్గి—పెండ్లి చేసినదో పిడుగు చేసినదో నాకుఁ దెలియదు. ఎటులైయున బిల్లలను గనుమని నన్ను బాధించుచున్నది. కాలూ చేతా మొత్తుచున్నది

దుర్గఁడు—చూడవే మాయమ్మకు సంసారముపై నెంతయాశ- పిల్లలనుగని యిల్లు పెంపమని పలికినది. అందులోఁ దప్పేమి?

దుర్గి—ఆమె దేమి తప్పు లేదు. నిన్ను కట్టుకొన్నది నాదితప్పు.

దుర్గఁడు—ఎవరిదయినను దప్పుగాని రమ్ము- ఇంటికిఁ బోదము. రంగయ శెట్టిగారింటిలో పెండిలియఁట. బట్టలకుఁ దొందర పెట్టుచున్నారు.

దుర్గి—ఎవరయినను తొందర పెట్టనీ. ఆముండ బ్రతికి యింటిలోనుండు వఱకు నేఁగాలిడను- వేఱేయిల్లు చూచి కాపురముండు నెడల వచ్చెదను లేకున్న యీ దేవుఁడే మగఁడని యిచట నేపడిచచ్చెదను.

దుర్గడు—వలదే నా మాటవినుము- పెండ్లికిఁ జేసిన యప్పు తెంచినపిమ్మట వేఱే యిల్లు చేసెదను రెండుదినములెటులైన సైఁచికొని యుండుము.

దుర్గి—ఆ రెండు దినము లీగుడిలోనే యుండెద.

(మారమ్మ ప్రవేశము.)

మారమ్మ—(ఎగాదిగఁ జూచి) ముసలిముండను గుడిసెలో దిగ్గ్రోసి గుడిలోఁ బెండ్లాముతో ముచ్చటలాడవచ్చితివా? వగాయిది యింటిదాయెను- ఇంటితల్లి వేఱాయెను- పాపికాలము. ఓసి చండాలుఁడా! ఇచటి కేలవచ్చితివి? దాని మోముఁ జూడక యొకగడియనైన నిలువఁజాలవా? దాని కాళ్ళమీదఁబడి తలపై నెక్కించుకొని యూరేగింపులు చేసికొమ్ము.

దుర్గి—(కోపమున లేచి) ముసలిముండా! యిట్టిమాటలాడి అబుసుగం డ్లను వేళ్ళాటము చేయుచున్నావా? నీవు నాయత్తవు కావు నా ప్రాణము పాలిటి శత్రువివి. కావుననే నీవున్నచోట నేనుండను. నాకు విషమైన నిచ్చి చంపెదవు.

మారమ్మ—(కోపమున) ముండా- విషమిచ్చి కోడలిని జంపుటకు నే నీతల్లి వంటి దాననుగాను. బహుదార్మికురాలను.

దుర్గి—నీ దరుమము పిల్లలనుకనుమని నాకుం జెప్పినపుడే తెలిసెను. మా యమ్మ కులములోఁబుట్టిన పిల్లకైనను అట్టిబుద్ధి రాదు. మాయింటఁబుట్టిన గాడిదకైనను చెడ్డబుద్ధి రాదు. నీవు పెద్దకాన్పులు గనినదానవనికదా నీతో సంబంధము చేయను నాయింటివారను మానపడిరి. నీది నీవు తెలుసుకొని మాటలాడుము. హెచ్చరిక.

మారమ్మ—గాడిదముండా, నానడత నెంచెదవా? నీతల వెండ్రుకలు కత్తిరించెద- హెచ్చరికలంజా (అనుచు దుర్గినిఁదన్నబోవును)

(భటుఁడు ప్రవేశము)

భటుడు—మీరెవరిచట నింతగత్తెర చేయుచున్నారు?

దుర్గఁడు—(భయపడి) అయ్యా, మేము చాకలివాండ్లము (దుర్గినిఁజూపి) ఇది నా భార్య, (మారమ్మనుజూపి) ఇది నా తల్లి- అత్తకోడండ్రు మొన్న సాయంకాలము తగవులాడిరి. ఇది యిల్లువిడిచి గుడి చేరినది, నిన్నం తయుఁగటిక యుపవాసము చేసినది. ఇపుడించుక రొట్టెముక్క కొఱికి నది. ఇంటికిరమ్మంటే రాదు మరల మాయమ్మతోఁ గొట్లాడుచున్నది

భటులు...(ఒకరి మొగ మొకరుచూచి సంతోషమభినయించుచు) మీరం దఱు మా రాజువద్దకు రావలెను- రాజుగారు దీనిని విచారింతురు.

దుర్గఁడు—అయ్యా మా రాజులారా గద్దలము చేయక యింటికిఁబోదుము. దయచేసి మమ్ము విడువుడు.

మారి — అయ్యలారా: మీబట్టలు నెల యూరకయుదికేనము. మమ్ము నిపుడు. ఈముండనుండి మాకిన్నికష్టములువచ్చెను.

దుగ్గి — అయ్యా; ఈముసలిముండ యింతచేసినది. దానిని గొనిపోయి కొఱతవేయుఁడు.

మారి — వయసుముండా: వయసుముండను నిన్నువదలి ముసలిదానిని నన్నేలపట్టుకొనిపోదురు.

భటులు — మీరందఱు రాజువద్దకురండు. రాజు మీయుదంతము విచారించును (అనుచుఁబట్టుకొనిపోదురు)

నిష్క్రమము.

✻ పంచమరంగము. ✻

రుక్మాంగదుఁడు, విశ్వావసుఁడు, విశారదుఁడు, భటులు,

చాకలివాండ్లు. నారదుఁడు.

ఆస్థానము.

రుక్మాంగదుఁడు — సచివవర్యా: ఈఘనునిచే నుడువంబడినట్టి మానవుఁడొకఁడైనను మనపట్టణంబున దొరకఁడయ్యెఁగాఁబోలు. వెదకంబోయిన మనభటులు వేళయయినను రాకయున్నవారు. అయ్యో: ఈమహామహునకెంత యపచారంమొనర్చినవారమైతిమి.

విశారదుఁడు — మహాప్రభూ: తామొనర్చిన యపచారంబించెద్దియును లేదు. తెలియక మీసేవకులుచేసిన కర్మఫలంబు మిమ్ముఁజెందదు, అటుచెందినను మీపశ్చాత్తాపము తత్ఫలం బపనయించును.

విశ్వావసుఁడు—నృపాలా నీవుచింతిల్లకు. ఇందే తప్పును లేదు. నీ సేవకులు తమకువిధించినపనిని నెరవేర్చినారు.

చ॥ తమకువిధించినట్టిపని ధర్మముసేయుట సేవకాళికిన్.
క్రమమిదియుం మఱిఁజేసి, మతిఁగర్జము గాదది చేయనంచుఁ గా
ర్యమునఁదలంచు భృత్యుఁడు ధరాతలమందున నింద్యుఁడౌఁగదా?
యమరనొయట్టివానికి నిహంబున మేలును మీఁదు ముక్తియున్ ॥

రుక్మాంగదుఁడు—గంధర్వోత్తమా, కావుననే యిప్పని సేవకునియందు ధర్మముస్థాపించును. భూపతియందు భూరిపాతకముస్థాపించును.

విశ్వావసుఁడు—నృపాలా: చోరులనుబట్టి శిక్షించుట రాజులకుధర్మమేగదా: ఇఁకనీతప్పిందేమున్నది?

(ప్రవేశము, భటులు, చాకలివాండ్లు)

భటుఁడొకఁడు—రుక్మాంగదభూపాలా; దండము. ఈపట్టణమంతయు జలగడిగితిమి తమచేసుకుపంబడినట్టి వాఁడెవఁడును దొరకఁడాయె. ఎవనినడిగినను మూఁడుమారులు భుజించి మఱియొకతూరి భుజించుటకు సిద్ధపడియుండినట్టివారుగాని కటికయుపవాసంబు చేసినవారొకరును లేరు. ఈచాకలి దుర్గి, అత్తతోను మగనితోను మొన్నరాత్రి కొట్లాడి పస్తుగ మనయూరివెలుపటి దేవాలయములో దేవుఁడాయని పడియుండినదఁట, నిన్నంతయు నుపవాసంబున నున్నది నేఁడుదయమున యీదుర్గఁడు కనుగొని పాపిఁ ముసిలు పుట్టక రొట్టెముకలు యిచ్చెనఁట. దానినిఁగొఱికిసిరుఁదాఁ వినదఁట.

విశారదుఁడు—దుర్గా: ఇదినిజమేనా?

దుర్గఁడు—దేవరా. నిజము. నాదితప్పు. ఇపుడు నన్నుమన్నించితిరేని ముందునేనెన్నఁడు దానినిఁదన్నను.

మారమ్మ—అయ్యా: పేదలము, ముసలిముండను. నేను తెలిసి తెలియక యొకమాటయంటిని. ఇప్పటికోడండ్రు యింతటిఆగాత్యకోరులని నాకుఁదెలియదాయెను- అటు తెలసియుండినఁ గోడ లింటికివచ్చిన దినమే విషముతీసుకొని చచ్చుచుంటిని.

దుర్గి—స్వామీః నేనీయింటిలో కాలుంచినదినమునుండి యీమారమ్మ నాయత్త నాపాలిటిమారమ్మయై నన్నుబాధించుచున్నది. ఎటుల నైన పైనపైన పిల్లలను కనుమంటున్నది.

విశారదుఁడు—అమ్మా- మీయింటికొట్లాటతీర్పును నిన్నచటికి రప్పింప లేము- ఈభటులునుడివినరీతి నీవుమొన్నటిరాత్రినుండి యుపవాస ము చేసినది నిజమేనా?

దుర్గి—సామీ- నిజము- నిజము- తప్పాయెను. ముందటు చేయను.

రుక్మా॥—ఏమమ్మా : నీవు నిన్నటిదినంబునఁ జేసిన యుపవాసఫలంబు నిచ్చెదవాః నీవుకోరినంతధనంబిచ్చెద.

దుర్గి—(వెనుకముందుజూచి) స్వామీః నావద్ద నేఫలమునులేదేః నేనే మి యమ్ముదును?

రుక్మా॥—ఆఫలము నీకగపడునదికాదు.

దుర్గి—సామీః నాకగపడనిఫలంబు నేనెటులమ్ముదును?

రుక్మా—అమ్మాః నీవిచ్చుటకు సమ్మతించినఁజాలు. చేతినుండి యెత్తియివ్వ నక్కరలేదు.

దుర్గి—సామీః అటులనైన మనసార నేసమ్మతించినాను.

రుక్మా॥—(విశ్వావసుంజూచి) మహానుభావాః ఈ(స్త్రీ)పుణ్యంబునుఁ గొని నన్నాశీర్వదింపనగును.

విశ్వావసు—(లేచి) మంచిది- (అనుచుదుర్గివద్దకుఁబోవును. దుర్గి భీతిల్లి దూరముపోవును)

దుర్గి—అయ్యో! నేఁజాకలిని. నాసరసకు రాకు.

మారమ్మ — దుర్గీ- అటులనకు. అతఁడు దేవుఁడు.

దుర్గి—దేవుఁడుగానీ దయ్యముగానీ మొగవాఁడు కాఁడా? మగఁడుకాని మగవానివద్ద నే నెటునిలుతును? నీకుఁగల యాలవాటు నాకు లేదు.

రుక్మా॥— అమ్మా- నీవాచరించినపుణ్యంబీ మహానుభావునకిచ్చితినని నీరతని చేతిలో విడువుము.

(భటులునీటిచెంబునిత్తురు)

దుర్గి—(చెంబందుకొని) "నాపుణ్యమునీకు రాని" యని గంధర్వునిచేతిలో నీళ్లుపోయును.

రుక్మా॥—భటులారా- ఈచాకలికోరినంత ధనమిచ్చులాగున భాండాగారాధిపతికిఁ దెలుపుము.

మారమ్మ—మనిసి మోయునంతనా? నాగాడిదరంగఁడు మోయునంతనా?

రుక్మా॥—ఎంతయయినను దీసుకొనిపొండి.

దుర్గి—(అత్తనుఁజూచి) అదినాసొమ్ము నీవేలమాటలాడెదవు? అందులో నీకొక కాసైన నేనివ్వను.

మారమ్మ... నే నేమి- నీవేమి- ఇద్దఱునొకటేకదా? ఏమోకోపమువచ్చినపుడొకమాట పెద్దదాననని యంటే దానిని మనసులోఁ బెట్టుకొంటారా?

దుర్గి—అవును- నీవు మళ్ళవి- దుడ్డువచ్చునని మంచిమాటలాడెదవు.

(అనుచు నిష్క్రమింతురు)

విశ్వావసుఁడు—నృపాలా- ఈచాకలినిన్నటిసంబునఁ జేసిన యుపవాస ఫలంబు నాయందంకురించి నాభుజములకు ఱెక్కలుగట్టినట్లయినది ఇఁకనేఁబోయివచ్చెద.

రుక్మా॥—గంధర్వోత్తమా- వందనంబిడెద (నమస్కరించును)

విశ్వావసుండు —

చం॥ సకలకళాలోకభావములు చారుతరంబుగ నీవు పొందుచున్
ప్రకటమహోజ్జ్వలుండవయి పార్థివుడవై ప్రబలారిసామజ
ప్రకరమృగేంద్రభీకరత౯ బాహ్యభవమందుచు౯ బుణ్యలోకపా
లకుడవు వైభవోన్నతి నిలాతలమెల్ల జయించి యేలుమా॥

(అనుచు నాశీర్వదించి నిష్క్రమించును)

రుక్మాంగదుండు — (విశారదుని జూచి) విశారదా- ఇది యేమి యద్భుతము?
సకలదైవోపాసన లాచరించినను మా పురియందుండు చాకలి చేసి
నంత పుణ్యము నేనొనర్పనైతినిగదా.

విశారద — సార్వభౌమా! నిన్న ఏకాదశి కదా అదినమున నుపవాసం
బు చేసిన నపరిమితపుణ్యంబు గలుగునని నాకు౯ దోచెడు.

(నారదుని ప్రవేశము)

(అందఱు దిగ్గున లేచి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరింతురు)

రుక్మాంగ ఉ॥ నీరజగర్భమానసికమ! నీకు నమస్కృతి, జ్ఞానరత్నభాం
డార! భవత్పదంబులకు దండము, మానిజనాభివంద్య! జో
హారు, కృపాసుధాంబునిధి! యంజలి, దేవమునీశ్వరా! నమ
స్కారము, నారదా! నయవిశారద! మొక్కితి గావుమా నను౯॥

నారద మ॥ నృపకంఠీరవ! నీకు సేమమె? భవానీజానిసంసేవ ని
ష్కపటాంతఃకరణంబున౯ సలుపుదే? సంగర్షణారాధనా
నిపుణత్వంబున మించుదే? యవనిని౯ నీతి౯ బ్రపాలింతువే?
రిపుభూమీశధరాధరావళివిదారీ! భద్రమే సర్వము౯?

రుక్మాంగదుండు - మునివర్యా- భవదీయాశీర్వాద ఫలంబున మాకేమియు౯
గొఱంత లేదు. క్షేమమునమునినవారము, మహానుభావా- మీకింక్క
రుండ నా కంసారి సేవానిరతుండనై హరిని దురితహరుండాలహరిని

నరవిందసహస్రంబుల నర్చించుచుంటఁ దనుకఁ గలిసిన యుదంతము గదా. సారసాకరమునఁ దప్పక సారసహస్రం బెల్లకాలంబుననుంట సర్వులెఱింగినవిషయము. అట్టికొలనులోఁ గమలములొకటి రెండు తగ్గుచుండెను. తత్కారణంబుఁ గనిపెట్టఁ గావలివారి కాజ్ఞయొసంగితి. విశ్వావసుండను గంధర్వపతి రాత్రిసమయమున వచ్చి శతపత్రమ్ములొకొకటి తీయుచుండ మత్సేవకులా ఘనుని విమానంబుఁ గాల్చి యతనిఁ బట్టి తెచ్చిరి. ఆమహానుభావుని యుదంతంబువిని యతనిఁ బూజించి పంప యత్నించితి. విమానహీనుండై తాఁబోవ నలవికాదని నుడివెను. అందులకై నేను జింతించుచుండ నాగంధర్వపతి నిన్నటిదినంబున నుపవాసంబుననున్న మానవుని పుణ్యంబుఁ దనకునివ్వఁబడెనేనిఁ దత్పుణ్యబలంబునఁ దా దివికిఁబోనగునని పలికెను. అట్టిమానవుఁడు పురియందెవ్వఁడైన నున్నవాఁడాయని వెదకింప నొకచాకలిదొరికెను. ఆచాకలి తనయుపవాసఫలం బాగంధర్వపతికి నివేదింప నతఁడు తత్సహాయంబున దివికేగెను ఇదియద్భుతావహమైనది. చాకలి పుణ్యంబు నాకుతేవాయెఁగదా యని చింతించెద. మునివర్యా! ఈమహిమయేమియుండును?

నారదులు—సార్వభౌమా: హరివాసరఫలంబిది. ఆహరిదినోపవాసంబు దేవానీకమనోవికాసంబు. భక్తజననిశ్శ్రేయసంబు. ఆ హరివ్రతరహస్యంబు వరాహపురాణభూషణంబై భాసిల్లుచున్నయది.

రుక్మాంగ॥—నారదా! బ్రహ్మవిద్యావిశారదా! విమలవిజ్ఞానవిద్యాప్రమోదా! నివారితాఖిలభవఖేదా! మీదివ్యపాదంబులఁబట్టి వేఁడికొనియెద. ఈహరివాసరవ్రతంబు మున్నెవరిచే నాచరింపఁబడియె? ఆవ్రతవిధానం బెద్ది?

నారదుఁడు—సార్వభౌమా! ఈవ్రతమహిమం బతివిచిత్రంబు. మున్ను పూర్వ సర్వంసహాకాంత ప్రళయసాగరమగ్నయై మార్గశీర్ష శు

మేకాదశీదినంబున నుపవసించి యీవ్రతంబు సలిపినకారణంబునఁ
గదా శ్రీహరిచేనుద్ధరింపఁబడెను. పుష్య శుద్ధ మందియేకాదశీవ్ర
తంబనుష్ఠించికదా మున్నింద్రుండుఁగోల్పోయిన తనవైభవంబు
సముద్రమథనకారణంబున నార్జించెను. నృపాలా- వీరసేనుఁడను
మహారాజు సంవర్తసంయమీశ్వరకుమారుల నేపురఁజంపిన విప్ర
వధపాతకంబు మాఘ శుద్ధ మునందివ్రతంబు సలిపికదా. తొలఁ
గించికొనెను. సార్వభౌమా- కింపురుషవర్షంబునఁ బాకశ్వత్థమా
పాలకుండు విరోధివర్గంబుచేత రాజ్యంబుఁగోలుపోయి వసిష్ఠముని
బోధితుఁడై ఫాల్గుణ శుద్ధ మందివ్రతంబాచరించిగదా మత్తారాతి
రాజన్యకంధరముల సంగరసీమలోనఁటికి శాంతస్వాంతుఁడై విల
సిల్లెను. చక్రవర్తీ- పూర్వకాలంబున హర్యశ్వమహారాజు పుత్రా
ర్థము నరణ్యమున ఘోరతపంబుసలుప శ్రీహరిసాక్షాత్కరించి చైత్ర
శుద్ధ మందివ్రతంబుసలుపుమని బోధింప నాహర్యశ్వుండీ మహావ్ర
తంబుసలిపి యుగాశ్వుఁడను చక్రవర్తినిఁగనియెను పూర్వంబున
నిషధేశుండు, పుమపత్యవాంఛచే ఘోరతపముఁజేయ యాజ్ఞవ
ల్క్య మహాయోగివచ్చి వైశాఖ శుద్ధ మందిహరివాసర వ్రతమాచ
రింపుమనిబోధింప నతఁడీవ్రతంబుసలిపి నిర్గళితఖలుని బలవదరివీరవన
దవానలుని నలునిఁ గనియెనుగదా. మహీపాలా- దశరథభూవిభుఁ
డీవ్రతంబు జ్యేష్ఠ శుద్ధ మందాచరించి సజ్జనతాధీనుల, దుష్టదానవభి
దాసంధానుల, సూనులఁగాంచి ప్రమోదమందెను, సార్వభౌమా!
మున్నువసుదేవుండు వంశవర్ధన సంతానంబులేమి, పెక్కువ్రత
ములు సలుపుచు మదోద్వ్యథితుండయి యాషాఢ శుద్ధ మందివ్రతంబు
సలిపి తాపసమానసోద్యానవనవర్తిష్ణుని, దానవజీవన ధననిరాకరి
ష్ణుని, రమాకుచమండల సంచరిష్ణుని, కృష్ణునిఁగని నిర్భరాహ్లాదపరవ
శుఁడయ్యెను. అవనిపాలా! శ్రావణ శుద్ధ మందివ్రతంబాచరించి
నృగుమహీపతి రాజ్యరమావైభవంబునందె, రాజోత్తమా! కాశి

రాజు మున్ను తనరాజ్యంబుఁగోల్పోయి సంఘసమాజమున సంచ రించుచు సరమునిశ్వాసబోధితుండై భాద్రపద శుద్ధ మందీవ్రతంబు సలిపి పరమప్రమోదమున రాజ్యవిభవంబును ముక్తికన్యకాలలా మపరిణయానందంబునుఁగాంచెను, భూపాలా! భద్రాశ్వవర్షంబున భద్రాశ్వుఁడనురాజు తనపూర్వజన్మంబున శూద్రుండై తనచెలిక యాశ్వయుజశుద్ధ మందీవ్రతంబుసలుప దానినాలోకించినఫలముచే ముక్తివరాగోహము వరియించి పునర్జన్మంబున రాజ్యరమావధూటి కీవరుండై కార్తిక శుద్ధ మందావ్రతంబుసలిపి నిరపాయసాయుజ్య పదంబందె. సార్వభౌమా! హరివాసరఫలంబిట్టిది. ఈవ్రతము రోగ భవభయాపహారిణి అన్నితము. రస లలనాకృత శోభనకారిత్ర ము. త్రిజగత్పవిత్రము. దివ్యానుల్పాత్రము. ఇట్టివ్రతదీక్షఁబూని ఫలా హారవృత్తిని దశమిరాత్రియుఁడి నిరాహారవృత్తిని నేకాదశిదినంబెల్ల ...షితుండై సపుష్పలోయంబుల నారాయణునకు నర్ఘ్యంబిచ్చి ...జ పహరిభజనాతత్పరుండై ద్వాదశిదినంబున బ్రాహ్మణోత్తము ...తుఁ భాయు దిబహువిధభోజనాదులఁ బారణఁజేయించి లాభు జించి వ...ల్ల హరికథాశ్రవణానందత నుండు మానుజునకు ముక్తి కర అలామలకంబుగనుండును. రుక్మాంగదా! ఈహరిప సత్వపతం బీవాచరించి శాశ్వతసుఖంబందుము. నేఁబోయివచ్చెద.

రుక్మాంగ॥ ఉ॥ చేసెదవందనంబు సరసీరుహగర్భకుమార! నే, నిరా
యాసముగాను శ్రీహరిపదాంబుజమంటను మూర్తిమయ్యె శ్రీ
వాసునివాసరవ్రతము వాసిగఁజేయఁగనెన్నఁడేని, నే
చేసరఁ దద్వ్రితంబునుభువిక బ్రజలెల్లరుసల్పఁజూచెదన్॥

నారదుఁడు — సార్వభౌమా! క్షేమముగనుండుము, నేఁబోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమము)

రుక్మాంగదుఁడు—(విశారదునిఁజూచి) విశారదా! ఈహరివాసరవ్రత మహిమవింటివికదా! మన దేశమెల్లెడ నీవ్రతంబుసలుప యాజ్ఞబంపుము. ఎవరేనిఁదప్పిరేని వారికిఁగఠినదండనయని చాటింపుము.

విశారదుఁడు—మహాప్రభూ- చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు).

ద్వితీయాఙ్కము.

ప్రథమరంగము

యమదూతలు, చండ, ప్రచండ, ఉద్దండ.

“ వినువీథి ”

చండ—ఓరీ ప్రచండోద్దండులారా! నాకేమియుఁబని తోఁపకయున్నది ఏమిసేయుదును?

ప్రచండ—హాయిగ నిద్రబొమ్ము. మితిమీఱె తిండితినుము.

ఉద్దండ—ప్రచండా! ఏమిమాటలాడెదవు- ఎల్లకాలంబు పనిఁజేయునలవాటుఁగలవారికి నూరకుంటచేటుగదా- పనిచేయువారికి నిదుర పట్టునా?

చండ—నిజము- ఉద్దండా- నిజముపలికితివి? పనిలేక తిండిరుచించునా?

ప్రచండ—నాకుఁబనిలేనిది బాగుగనేయున్నదిగాని, నిన్న యావిష్ణుదూత నాచెంపకుఁగొట్టినదెబ్బనొప్పిబలమయినది. నలుగురిలో నాకది యవమానకరముగనున్నది.

ఉద్దండ—అవమానమేల? ఆచెంపపెట్టు నీకొకనికిమాత్రమయియుండిన నదియవమానమని చెప్పనగు. యమకింకరులని పేరుపెట్టుకొనిన

వారికెల్లరకుఁ జెంపపెట్టులగుద్దులు ప్రాప్తిస్తే వారికిఁ దగనుండు సభ
స్థానమెచటినుండివచ్చును?

చండ— మీకందఱికి దెబ్బలయినది. ఎప్పుడేగాని యావిష్ణుదూతలు
నన్నంటిరా?

ప్రచండ— నిజము- ఆడుదానిం బలెఁ బిరికివై నారాయణ నామస్మరణ
చేయుచు వారిపాదములమీద సిగ్గువీడిపడితివి. అట్టిపనిమానుండి
యగుదా?

చండ— ఆ పనిమీ చేతఁగాదు దెబ్బలుతినుపని నా చేతఁగాదు.

ఉద్దండ— మిత్రులారా. మా పట్టణమంతయుఁ బాడుపడినట్టున్నది.
క్రొత్తజీవులు మనపురికి రాకపోయినను(బోనిమ్ము మనము దెచ్చియుం
చిన పాతవారుసైతము యమకింకరులను పడఁదన్ని విష్ణులోకం
బునకు వెళ్ళినారు. మనచిత్రగుప్తులవారు పోయినవారెవరని విచా
రించుచున్నారుగాని క్రొత్తజీవుల పుస్తకమే యెత్తరు. మనదొర
గారు సభకుసైతము రారు.

చండోదు— నిజము- నిజము ద్వారములయింట విడిమట్టుగానుండు పాపి
జీవులనేకులు జ్వలనజ్వాలలలోనుండి ధూమమార్గంబునఁ దప్పించి
కొనిపోయిరి. దేవాలయాధికారులు, భార్యనువదిలినవారు, అనృ
తముపలుకువారు, ఋణముదీర్పనివారు, గోవిప్రహంతలు, పరదా
రనిందకులు, రాజద్రోహులు, భాతృద్రోహులు, లంచములు
దినువారు, న్యాయముదీర్పనివారు, నరకశతంబులఁబడి బాధపడు
చుండిరి కదా. వారందఱెటులనో తప్పించుకొని వెళ్ళిపోయినారు.

ప్రచండ— ఇటులగుటకుఁ గారణమేమో తెలియదు.

ఉద్దండ— ఆ కారణంబు తెలిసికొని రావలెననికదా మనరాజు నేఁడు
బ్రహ్మవద్దకు సత్యలోకంబునకు వెళ్ళుచున్నాడు.

చండు—ఏమీ. మనరాజు సత్యలోకంబునకు వెళ్లుచున్నవాఁడా? అటు లయిన మనముఁబోయి యా లోకంబుఁజూచివత్తము.

ప్రచండ—మనరాజు మముఁబోలువారిని సత్యలోకమునకుఁ బిలిచి కొని పోవునా? చాలు చాలు. మనయిండ్లకుఁబోయి బాగుగఁదిని హాయిగఁ బండుకొందము రండు.

(నిష్క్రమము).

ద్వితీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము- సత్యలోకము.

బ్రహ్మ, నారదుఁడు, యముఁడు మోహిని.

బ్రహ్మ— (నారదునిఁజూచి)- నారదా: అనేకకోటివత్సరంబులుగ మానవకోటిని సృష్టించుచున్నాను- ఆదిమసృష్టికిఁ బ్రకృతిపురుష తత్వంబులెటు మూలకారణంబులయ్యెనో యారీతి మానవసృష్టికి స్త్రీపురుషరూపంబులు కారణంబయ్యెను. అందు సౌందర్యపరిమితికి పురుషప్రపంచంబునఁ బంచాయుధుండుతగునని సంతసించితి. అటు లనే స్త్రీసౌందర్యపరిమితి యింతయనిలక్ష్యముగనుంటకు రంభాద్యప్సరసలను రతిని సృంజించితినిఁగాని సృష్టినైపుణియం దంతటి హెచ్చుపొగడికకు వారు తగినవారు కారు. స్త్రీసౌందర్యపరిణామంబింత యంతకంటె హెచ్చులేదని స్థాపించుటకై యొకరూపవతిని సృజింప యత్నించితిని. ఈవిషయంబున నీయభిప్రాయంబేమి?

నారదుఁడు—జనకా: ప్రళయకాలంబున సర్వప్రపంచతత్వంబులు తన యుదరమునందిడుకొని నారాయణాభిధానంబున వెలుఁగు నిత్యస్వ

స్వరూపుని నాభికమలమున నిచ్ఛామాత్రమునఁబొడమి, సృష్టినిర్మాణ మునకు దుర్దురీణగని విజ్ఞానభద్రుఁడవైన నీవీరీతి ననుఁబ్రశ్నించుట యత్యద్భుతంబుగనున్న యది నీకుఁదెలియని విషయంబు నాకుఁదెలి యునా? అయినను మిమ్ముఁబోలు ప్రాజనీయులడిగినపుడు నేనూరకుం టతగదు. అట్టిస్త్రీరత్నంబును సృజించుటచే బ్రపంచంబునకుఁ జేటు వచ్చుఁగాని మేలురాదు. మున్ను సుందోపసుందులను దానవులు సోదరులయ్యు, పిదప, మానినికిఁగాను వైరులయి ప్రాణంబులు త్యజిం చిరి. స్త్రీలయందు పురుషులనాకర్షించు మోహపాశంబున్నది. అందులోనైకసుందరిని, లలితలావణ్య లక్షణయుతనుఁజూచినఁ బురు షులనేకులు తల్లభ్యమునకై ప్రాణంబులైనఁద్యజింతురు. కావున నంతటిసౌందర్యస్త్రీ సృష్టి తగదని నాకుఁదోఁచెడు

బ్రహ్మ—నారదా! నీపలికిన పలుకులర్థంబులు. అయినను ధర్మరూపం బనియు నధర్మరూపంబనియు ధర్మాధర్మోభయరూపంబనియును మూ డురూపములు మానవులయందు సృష్ట్యాదిని నేఁగల్పించినాఁడను. కేవలధర్మస్వరూపులను స్త్రీమాయజయింపదు. వారుకైవల్య పది వినందిసుఖింతురు. ధర్మాధర్మస్వరూపులను స్త్రీమాయయొకవేళ జయించినను దుదకదిక్షీణించును. అట్టివారికి స్వర్గాదిలోక సుఖంబు గలుగు. కేవలాధర్మ స్వరూపులను మాత్రము స్త్రీమాయ, పూర్ణ ముగజయించి వారినిఁ గేవలపాపకర్మంబులకుదించును. అట్టివారు నరకకూపములంబడి పొర్లుదురు. నైసర్గికసృష్టియందే యీగుణా వగుణంబు లేర్పడినవిగాన నిపుడవి హెచ్చుతగ్గులగుటకుఁగారణంబు లు లేవు. మానవుఁడు విజ్ఞానంబుచే సుకర్మలొనరించుటకును, సుకర్మములొనరించి విజ్ఞానంబు దెచ్చుకొనుటకును వానికి బుద్ధిసా హాయ్యకారిగానుండును. ఆబుద్ధిని నుపయుక్తంబుఁ జేసికొనెనేసెఁ జెడఁడు. (యముని ప్రవేశము).

యముఁడు॥ కం॥ అభివందనములు సలిపెద
త్రిభువనసంస్తుత్య, భారతీపతి, సచ్చి
ద్విభవాస్పద, విబుధాళీ
శుభకర, మీచరణములకు, శుద్ధచరిత్రా॥

దేవా: నిజభక్తలోకార్తిహారణంబులు, త్రిభువనభరణంబులు, భయరోగాబ్ధితరణంబులు, జగదుపకరణంబులు, యోగీంద్రమానసాభరణంబులు- రక్తకమలారుణంబులు నగు మీచరణంబులకు నమస్కరించెద. (నమస్కరించి) (నారదునింజూచి) జ్ఞానవిశారదా, మునిలోకమానసామోదములు, నిరస్తభక్తఖేదములు, జితకలుషవిషాదంబులు, భవపాశచ్ఛేదములునగు తావకపాదములకు వందనంబొనర్చెద. (అనుచునతులొనరించును).

బ్రహ్మ॥ ఉ॥ భద్రమె నీకు దండధర, భద్రమె నీదగు రాజ్యలక్ష్మియున్,
భద్రమె నీయమాత్యులును, భద్రమె నీభటవర్గమెల్ల, ని
ర్నిద్రతదండనీతి యవినీతుల మర్త్యుల పాలు సేయుదే ?
క్షుద్రులు దైత్యులేరు నిను సొంపఱఁజేయరు గా రణావనిన్ ?

యముఁడు—సరసీరుహగర్భా! తావకాశీర్వాదఫలంబున మాక్షేమంబునకే కొఱంతయును లేదు.

బ్రహ్మ—కృతాంతా: అట్లైన నిపుడు రాజ్యంబువదలి యిచటికిరాఁ గతంబేమి?

యముఁడు—భారతీవల్లభా: రాజ్యంబునందుండి నేఁజేయఁదగినపని యేమియు లేదు. పనిలేక యూఱకకూర్చునియుండఁజాలక భవద్దర్శనంబునకై వచ్చితి.

బ్రహ్మ—ఏమీ! శమవర్తీ! ఎడతెగక రేలుంబవళ్లుచేసినను పనిసమయకుండలేదే? ఇపుడు పనిలేమికిఁ గారణంబేమి?

యముఁడు—దేవా: కారణంబు నాకును దెలియదు. మర్త్యలోకంబునుండి యొక జీవియైనను నాపురిఁజేరఁడు- పాతవారునైత నొకఁడును నిలువక విష్ణులోకంబునకు వెళ్ళిరి. కావుననే నాకును జిత్రగుప్తులకును నాభటవర్గమునకు నేమియుఁబని లేదు.

బ్రహ్మ — ఏమీ! ఏమీ! ఎట్లెట్లు? మర్త్యలోకంబుననుండి యొకపాపి జీవినైన సిపాయిలికి రాఁడాయెనా? (నారదునింజూచి) కుమారా! ఇవ్వార్త యద్భుతావహముగదా? దీనికిఁ గారణ మేముండును?

నారదు — జనకా! తమచేఁ బలుకఁబడిన యధర్మస్వరూపంబులును ధర్మాధర్మోభయస్వరూపంబులును ధర్మస్వరూపములుగా మాఱినవి.

బ్రహ్మ — అటు మాఱుటకుఁ గారణంబేమి?

నారదు — జనకా!

ఉ॥ భంగవిహీనదైత్యకులభంగుని మానిమనోంబుజాంత సా
రంగుని, పక్షిరాజకతురంగుని, ముక్తిరమానుసంగునిన్,
మంగళమూర్తినిన్, హరిని, మానసపీఠమునందు నిల్పి రు
క్మాంగదుఁడన్ విభుండు వనమాలివ్రతంబును సల్పుచుండెడున్॥

తండ్రీ! హరివాసర వ్రతంబునకు భంగము రానియ్యక రుక్మాంగద చక్రవర్తియును తజ్జనులును సలుపుచుండు కారణంబున వారు తమ యధర్మస్వరూపంబులు జ్వలనజ్వాలలంబడిన యింధనముల మాడ్కి దహించి విజ్ఞానస్వరూపంబుఁ బూని వైకుంఠవాసులగుచున్నవారు. భూలోకంబున జనులాచరించు పుణ్యకర్మఫలంబున వారి తండ్రితాతలు సైతము దండధరునిన్ దండించి విష్ణులోకంబుఁ జేరుదురు.

బ్రహ్మ — నారదా! ఇట్లైన భూజనులెల్లరు విష్ణుసాయుజ్యపదవినందుదురు. నాకు పునస్సృష్టియను కష్టతమంబగు పనిపడును. కావున నా నృపోత్తముని వ్రతంబునకు భంగంబు గల్పింప యత్నించెద. (దండధరునింజూచి) దండధరా! నీలోకంబు జేరి సుఖంబుననుండుము. (నారదునింజూచి) నారదా! నీవును త్రిజగంబులు సంచరించి యచ్చటచ్చట జరుగు వినోదంబులు చూచిరమ్ము.

(నారద యములు నిష్క్రమింతురు).

మదీప్సితంబుఁ గొనసాగింప నేఁడు సమయంబు తటస్థించె. చక్కఁగ నాలోచించి త్రిలోకైక సుందరిని నొక మానినిని సృజించి తన్మూలంబున రుక్మాంగదుని వ్రతభంగంబుఁ గల్పించెద. నారులు గదా పురుష హృదయాంతర్గత ధైర్యధరాధర పవిధారలు. కాన నిప్పుడే యట్టి సుందరిని సృజించెద. (అనుచు నించుక యున్మీలిత నేత్రుఁడై నిలిచి).

ఉ॥ సోగమెఱుంగు తేజమున సోయగమందిన పూవుఁడిగయో
నాగ వెలుంగుచున్ బురుషనాగకులాంకుశమై చెలంగు మ
వ్వాగమృతంబుఁ జిల్కుచును, వారిజపత్ర విశాలలోచనా!
వేగమె రావె మోహిని, నవీనవిలాసవయో వినోదనీ॥

(మోహిని ప్రవేశము).

మోహిని—(బ్రహ్మదేవునకు నమస్కరించి)

ఉ॥ అంబురుహాసనా! సుమహిమాంబునిధాన, శ్రితాళిపాలనా,
అంబురుహాక్ష సూన, చతురానన, దీనజనావనా, సృజిం
పం బనియేమి నన్నిటు ప్రపంచమునన్ ? కృపఁ బల్కు కావుమా,
సంబరమొప్ప సల్పెదను సాహసమెల్లను వచ్చఁబెట్టుచున్॥

యతిజనసేవ్యమానా- పరమాత్మా! నన్ను సృజింపఁబని యేమి? పని వినియెద తెలుపుము.

బ్రహ్మ— మోహినీ- సౌందర్యలావణ్యవాహినీ- ప్రత్యగ్రశతపత్ర గేహినీ- నీనుండి యొక మహాకార్యంబు కాఁదగియున్నది. విదిశాపురంబు నేలు రుక్మాంగదచక్రవర్తి యతిధృతి నవలంబించి హరివాసరవ్రతంబు సలుపుచున్నవాఁడు. అతనిఁ గూడి తద్రాష్ట్రజనులు నైతమా వ్రతంబాచరించి విష్ణులోకంబునకుఁ బోవుచున్నారు. ఇట్టులగుటచే యమలోకంబు పాడుపడినది. మర్త్యాళి విష్ణులోకంబు

జేరు కారణంబున వారికిఁ బునర్జన్మంబు లేకపోవును. దానిచేఁ గాలాంతరమున భూలోకంబు నైతము పాడుపడి మరల నే సృష్టికిఁ బ్రారంభించు కాలంబు వచ్చును. కావున నీ వెటులయిన నాధరా వరుని ధైర్యకవచంబు చించి హరివాసర వ్రతదీక్ష మఱచులాగొనరింపుము.

సీ॥ కలికి! నీ వడి కొప్పుకప్పు చీకటిచేఁగప్పి, యా నృపాలుని జ్ఞానమడఁగఁ ద్రొక్కు
బాల! నీ నిడువాలు మీలుఁ బోలెడు చూపు టంపరన్నృపు ధైర్య మఱియఁ జీల్చు
నాళీకవదన! మృణాళనాళకరాగ్ర పాశంబులను వానిఁ బట్టికట్టు
చక్రవాకస్తని! చక్రవర్తులకటి చక్రదాసుగ నేలు చక్రవర్తిఁ

గీ॥ జిగురువాతెఱ ముసిముసినగవు తేఱ
వ్రతము వెతగాఁగ నీమతి యతిశయింప
సరసిజానన! ముంపుమా సార్వభౌము
సరససౌందర్యలావణ్య సాగరమున॥

కామినీ- మత్తగజగామినీ- ఈపని యల్పమనియెన్నకుము. వైళమ్మ భూలోకమ్మునకుఁ జని యెటులనయిన నా నృపాలునిఁ గని మాటుమాయలచే వానిని నీ మోహపు వలలోఁ గొని నన్ను ముదమ్ములోఁ దేల్పుము.

మోహిని — తండ్రీ! నీపనిఁ గొని యొకమనుజుని నావశునిగఁ జేసికొనుట యింకొక పెద్దపనియని నేఁ దలఁపను. అయిన నిప్పని కలుషమూలంబని నేఁ జింతించెద.

బ్రహ్మ — మోహినీ ఇప్పని దైవసమ్మతమ్ము గావున నీకే పాపంబును గాదు. నమ్ముము.

మోహిని — జనకా. అటులయిన నేఁ బోయివచ్చెద.

బ్రహ్మ — కూఁతురా- నీకుఁ దోడ్పాటుగఁ జెలులను గొందఱిని నీ వెంటఁ బిలిచికొని పొమ్ము.

మోహిని—తండ్రీ. మంచిది పోయివచ్చెద వందనంబులొనర్చెద.

బ్రహ్మ—బిడ్డా. నీకు శుభమగుగాత.

(మోహిని నిష్క్రమణము).

ఈమోహిని నేదలంచినంతపనిఁ జేయును. అయినను దానికిసాహాయ్యముగ మారుని, మలయమారుతుని, శీతకరునిఁ బంపవలెను. పంపెద.

(నిష్క్రమణము)

ద్వితీయాఙ్కము.

తృతీయరంగము.

శ్రీ హరి కథ

శ్లోకం॥ శుక్లాంబరధరంవిష్ణుం- శశివర్ణం చతుర్భుజం.
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వ విఘ్నోపశాంతయే॥
అగజాననపద్మార్కం గజాననమహర్నిశం॥
అనేకదంతంభక్తానా మేకదంతముపాస్మహే॥

వ॥ జలరూపాయ, చరాచరాత్మకజగత్సంస్థాయ, లక్ష్మీమహీలలనేశాయ, కరాళకాళియఫణాలాస్యాయ, దేవోత్తమాయ, లయోత్పత్తివివర్జితాయ, సుజనాయత్తాంతరంగాయ, కేవలకారుణ్య కటాక్ష వీక్షణపరీవాహాయ, తుభ్యంనమః॥,

(వరాహపురాణములోనిది)

జ్ఞానానందస్వరూపుండును ననంతకల్యాణగుణపరిపూర్ణుండును నగు నారాయణుండు భుజగేంద్రశయ్యపైఁ బవళించి తనపూర్వావతార చరితలందలంచుచు యోగనిద్రాసుఖవశేనుండ నతనినాభిరంధ్రాంత రంబునుండి యొక్క కమలంబుద్భవించె. ఆపద్మమున జగత్సృష్టికారణుం డగు బ్రహ్మజనించె. అతనికర్ణరంధ్రములనుండి దశదిశలు కన్యాకారంబు బుదాల్చిపుట్టిరి. దశదిశాకన్యకలు దశమీదినంబుననుద్భవించిరి కావున నాదశమీదినంబు పుణ్యదినంబై ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఆకమలోద్భవుండు యోగనిద్రాపరతనున్న నారాయణునిఁజూచి యీరీతి వేడికొనెనట.

క॥ వారిధిశయాన, లెమ్మా
నీరజదళనయన నీవు నిద్దురజెందన్
వారిజుఁడోఁపదు సృష్టికి
నారాయణ నాదు వందనమ్ములుగొనుమా॥

ఈరీతి భారతీపతినుతింప దుర్వారకలుషజిష్ణుఁడైన విష్ణువు మేల్కొని యజునిఁగాంచి వత్సా! నను మేల్కొనఁజేసిన కారణంబేమని యడుగ విధాత పలికిన విధం బెట్టిదనిన,

ఉ॥ పాహి యశోనికాయ, నిరపాయ శుభోదయ, విస్ఫురద్దయా,
పాహి మునీంద్రగేయ, యహిపాంచితశయ్యా, యజేయకాయ, యో
శ్రీహరి! సర్వలోకములు చెల్వువహించెను నీదుబోధయున్
గేహముగాఁగ, బాహ్యమిది కేవలశూన్యతఁ దోఁచునిత్తరిన్॥

శ్రీమన్నారాయణా! నీవుజాగరూకతఁ దాల్చి యనేకావతారంబులెత్తి లోకంబునుద్ధరింపుమని బ్రహ్మ వేఁడఁ దనయుని వినయాలాపంబులకు మెచ్చి యఖిలలోకైకవర్ధిష్ణుఁడు విష్ణువై జనించెను. ఆమహావిష్ణువు జన్మదినంబు ద్వాదశి కావున యీ దినంబు పుణ్యైకదినంబై ప్రసిద్ధికెక్కెను. అజుఁడు నిజవాక్యనైపుణిచే శ్రీమన్నారాయణునినుతించుచుండ నాసరస్వతి

రాంతర్గత ప్రాణవాయువు నిర్గమించి బాహ్యప్రపంచంబెల్ల భీకరాకారత వ్యాపింప విధాతగాంచి యోప్రభంజనా! నీవు విత్తాధికారివై సకలశుభములకాలవాలవై వాయువ్యాధికారిగ నుండుమని వరమిచ్చెను. ఆదినం బేకాదశికావున నది సకలశుభావహదినమయ్యెను. ఈత్రిదినంబులు నారాయణావతారోదయ శుభదినంబులుగావున నాదినంబులందు సకలవిషయములను మఱచి శ్రీమన్నారాయణారాధనాపరులై యుండవలెను. అట్టియారాధనకుఁ జిత్తశుద్ధి యావశ్యకంబు. చిత్తశుద్ధికి శారీరశుద్ధి ముఖ్యకారణంబు కావున మానవుఁడు స్నానాహారవిహారాదుల జాగరూకతఁగలిగి శారీరశుద్ధి నార్జింపవలెను. తచ్ఛుద్ధికి నుపవాసంబు ముఖ్యసాధనంబు. ఏలయన మనము దినదినముఁ గొనెడి యాహారంబు విధ్యుక్తపరిమితికిఁ మించియుండు కారణంబున జఠరాగ్నిచేఁ బచనంబుఁగాక స్వల్పమాత్ర మనారోగ్యపదార్థంబు దినదినంబు నిలిచియుండును. ఆ యశుద్ధపదార్థం బుపవాసమ్మునఁ గాల్పకున్న యనారోగ్యము హెచ్చయి జ్వరాదిబాధలకు దేహముగుఱియగును. కావున ప్రాజ్ఞులా హరివాసరములం దుపవసించినచో నైహికపారమార్థిక సుఖంబులు మానవులకుఁగలుగుననివచించిరి. ఇట్టి హరివాసరవ్రతంబు సలిపిననరులనేకులు చిరకాలంబీ ప్రాపంచకసుఖంబులనుభవించి మోక్షంబునందిరనుటకుఁ బౌరాణికదృష్టాంతంబు లనేకంబులున్నవి, అందునొక కథ యీరాత్రికాలక్షేపంబునకై యేర్పఱచితిని.

పాట.

(గేయము) యశోవిశాలుఁడు- విశాలపురపతి। విశేషధార్మికుఁడు।
ప్రశస్తగుణగణ పరీతహృదయుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడుధరలో॥
బృహదశ్వుండని పేరుపొందిన నహానాథీశుండు।
అహరహమ్మాహరి సేవమఱవని విహితాచారుండు॥

కాంతామతియను కాంతఁగూడుచు సంతసంబుగాంచి।
కంతుజనకుని సేవనుండెని। రంతరంబునందు॥3॥

భాసురమునిజన పాలకుఁడగు దూ। ర్వాసుండొకదినము।
వాసిగధరణీపాలునిసరసకు వచ్చెనురభసముగ ॥4॥

ఈరీతి బృహదశ్వుఁడు తనకాంతయగు కాంతామతి సహితుఁడై కంతు జనకునికొలువున స్వాంతమిడి నిరంతరము సంతసించుచుండెను. ఒకా నొకదినమున దూర్వాసుండు భూలోకసంచారంబుసేయుచు సమస్త రాజులనుఁ బరీక్షింపయత్నించినవాఁడై సర్వ సర్వంసహాధీశుల సరస కుంజని వారిసపర్యలనందియు వారియందు వైభవాధికులమనుగర్వం బుఁగాంచెను. ఎట్టివారికిని నీగర్వంబు సహజముగనుండుననుట కో క్తియుపకథయున్నది.

సీ॥ సతులలో సౌందర్యవతిని నేననిసత్య। భామగర్వించెను భావమునను
అక్షీణ పటుబలాఢ్యత్ముఁడ నేనని। పక్షిరాజహమించె భావమునను
విష్ణుభక్తిని గానవిద్యనుహెచ్చని। గర్వించెఁజెలరేగి కలహమాని
స్వరశాస్త్రమందున సరిలేమతనకని। తుంబురుండుమదించె సంబరమున॥

గీ॥ వారిజాతాయతాక్షుఁడు వారిగర్వ
భంగమొనరింప మదినెన్న భావ్యమనుచు
నంతనారదతుంబురు లధికకలహ
మానివచ్చిరి హరిసన్నిధానమునకు॥

ఆకాలంబున సత్యభామ తానతిసౌందర్యవతియనియును గావుననే తన పతి సదాకాలంబు తన్నెడఁబాయకుండుననియును తా నేపతివ్రతయని యును మనమునభావించి మారజనకునితో ముచ్చటలాడుచుండెను. గరు త్మంతుఁడెదుటనిలచి ముజ్జగంబుల బొజ్జలో మోయువెన్నునిఁదా నెన్న

స్థై నిడుకొని యీరేడులోకంబులు సలీలగా సంచరించుచు తనసామర్థ్యం బునకు సంతసించుచుండెను. అట్టితఱి నారదతుంబురులువచ్చి శ్రీహరికి నమస్కరించి మహానుభావా! దేవదేవా! గానవిద్యలో మాయిరువురికిని కలహంబు తటస్థించినది. గానలోలుఁడవగు నినుఁదప్ప మఱియెవరును మా పాండిత్య తారతమ్యంబుఁ దెలుపఁజాలరు. కావున మముఁబరీక్షించి యెవరు హెచ్చుపాండిత్యముగలవారని నిర్ధరింపుమా యని వేఁడఁ బరమాత్ముఁడిదియ వీరందఱి గర్వాపహరణమునకు సమయమని మదినెన్ని నారదతుంబురులఁ జూచి తాపసోత్తములారా! మీవివాదంబుఁ దీర్పనే శక్తుఁడనుగాను. గంధమాదనపర్వతంబు నందాంజనేయు లున్నవాఁడు. వాఁడుగాని మఱియెవరు మీమీ గానవిద్యానిపుణతఁగనఁజాలరని సెలువిచ్చెను. నారదతుంబురులదివిని దేవా! మమ్మునీరీతి హేళనసేయనేల? కేవలవానరుఁడెటు మావిద్యగ్రహింపఁగలఁడని బదులిడ శ్రీహరి పలికిన విధంబెట్టియన, తాపసోత్తములారా! మీరటుసందియింపకుఁడు. వానరుఁడైనను గానవిద్యా [illegible]ఁడనిపలుక నారదతుంబురులువిని దేవా! అతఁడిచటికి వచ్చు[illegible]యనిన జగన్నాటకసూత్రధారియగు శ్రీహరి గరుత్మంతునిఁజూచి సుపర్ణా! నీవువైళమ్మునఁజని యాంజనేయునిఁ బిలిచికొనిరమ్మని యానతిచ్చెను. గరుత్మంతుఁడదివిని మహాప్రభూ! ఇపుడేపట్టితెచ్చెద.

క॥ వచ్చెదనిపుడే కపివరుఁ
దెచ్చెద నిమిషంబులోనఁ దేఁకువ హెచ్చన్
సచ్చరితా! పనివినియెద
నచ్చుగనని గరుఁడుఁడరిగె నటవీస్థలికిన్॥

అటుపక్షిరాజు గంధమాదనంబుచేరి యచటఁదనవాలమే కోటగఁగట్టికొని బాహ్యేంద్రియములఁ బాఱఁద్రోలి యంతరేంద్రియముల నిర్బంధించి

గీ॥ రామ రఘురామ శ్రీరామ రామ రామ
జానకీరామ జయరామ సద్గుణాబ్ధి
రామ రాఘవ దశరథరామ యనెడు
పరమపురుషునిఁ బాడెఁగనెఁ భక్తిరాజు॥

అటు గాంచి, యమ్మహానుభావుని మహిమాతిశయంబుఁ గనఁగలేక కేవల కపిమాత్రుఁడని తలంచి, ఓరీ వానరా! ఓరీ వనచరా! రమ్ము. శ్రీహరి నిన్నుఁ బిలుచుచున్నవాఁడు. వేగ మేరమ్మని గర్జించి పలికెను గాని, యా దివ్యపురుషుఁడు రామనామస్మరణానందపులకితుఁడై పరలోకప్రపంచంబు గనక, వినక, మోడువడిన చెట్టుఁబలె నుండెను. అప్పుడా సుపర్ణేశుం డోరీ! యీ కపిగర్వము! పిలిచినను జూడక నోరెత్తయుండినను గనక శ్రీహరియాజ్ఞ నరకు సేయక యున్నవాఁడవు. నీకిఁక తగిన శాస్తి సేయక తప్పదని మదినెంచి వజ్రధారచుంబోలు గోళ్ళతోను, ముక్కుతోను, రామభక్తుని వాలంబు గిట్టి పొడచుచుండ నమ్మహాత్ముఁడట్టె వాలంబెత్తి యొక దెబ్బఁదీయఁ బక్షిరాజు గొట్టుకొనిపోయి శ్రీహరి చరణంబులపైఁ బడి మహాప్రభూ! నా ప్రాణంబులు దక్కెను. నా గర్వభంగమాయెను. ఆమహాత్ముండు కేవలవానరుండు గాఁడు. మీరే యవతారమెత్తి యాకపి రూపంబుఁ దాల్చితిరని నేనమ్మెద. కాదేని వాలము నించుక విదలించిన తోడన నాప్రాణంబిటు తల్లడిల్ల నేఁబడనేల యని పలుక శ్రీహరి గరుత్మంతుని యూరడించి సుపర్ణా! నీ వాకపివరుని నేనని పిలిచితివి యని యడుగ మీ స్వామి రమ్మని పిలిచితినని గరుడుఁడు మాఱుపలికెనఁట. అప్పుడు నారాయణుండు వైనతేయా! ఈసారి చనఁబోయి శ్రీరాములు నిన్నుఁ బిలిచికొనిరమ్మనిరని పలికినచో నిను మన్నించి యాంజనేయుండు వచ్చును త్వరలో బిలుచుకొనిరమ్మని పంప ఖగేశ్వరుండు డోలాయమానచిత్తుఁడై భయగ్రస్తమానసవృత్తి నవలంబించి యెట్టకేలకు ధైర్యంబవలంబించి యాంజనేయునకుఁ జేరి మహాత్మా! శ్రీరాములవారు మిమ్ముఁ బిలి

ప్రార్థించి నన్నుగావుమని వినయాలాపములు వచింప హనుమంతమూర్తి త్రప్పె నా మాశబ్దము వినుటంబట్టి గనె లేచి గరుత్మంతునితోగూడ సుమిత్రా మిత్రుడై వచ్చెదనని గరుత్మంతుని వెన్నంటిరాగా నారంభించెను. ఇట శ్రీ కృష్ణుండు తనసతియగు సత్యభామనుంగని నామాట వినుమో నాంగి! సత్యభామా: శ్రీరాముల దర్శనంబునకై యాంజనేయులువచ్చును. ఆ మహానుభావుండు వచ్చునంతలో నేను శ్రీరామావతారండనైతిన, నీవు వైదర్భి సీతవుగమ్ము, అటుచేయనిచో నాంజనేయుండు కోపమున మము నేమిచేయునో తెలియదు. కావున త్వరలో జానకివిగమ్మని పలుక సత్యభామకు నేమియుందోపక నాథా!

కం॥ మున్నెన్నఁడేని సీతను
కన్నారఁగఁజూచి యెఱుఁగఁ, గాననిచానన్
జేన్నారనెటుల మారిఁగని
పన్నుగవేషంబు సాధ్యపడ దిదినాథా॥

నాథా! యీపని నాకసాధ్యంబగును. అప్పుడు శ్రీహరి యచ్చెరువుపడిన వానింబలెనటించి భామా! నీవు మహాపతివ్రతవు! ఎట్టిరూపంబైననుదాల్ప నేర్తువనితలంచితి, అయిన నేమాయె. రుక్మిణిని విచారించెదనని రుక్మిణిం బిలిచి సఖీ! నీవు సీతవుగమ్ము నేను రాముఁడనయ్యెదననినంతనె పతివ్రతాశిరోమణియైన రుక్మిణి వెంటనె తనజడవిప్పి జానకీస్వరూపమెత్తి వయ్యారంబుగఁ గద్దెకొని సీతయైనిలిచెను. సత్యభామయు దానింగని ముఖమువంచికొని నిలిచెను, అనంతరంబు వైనతేయుండాంజనేయ సహితుండై రా హనుమంతుఁడు శ్రీరాములనుఁజూచి యానందబాష్ప పూరితలోచనుండై

ఉ॥ ధన్యుఁడనైతి నేనిపుడు దాశరథీ; కరుణారసాంబుధీ!
మాన్యుఁడనైతి నేను ప్రతిమూర్త విచారవిహారతత్పరా!

యన్యముఁగోర. నీశుభపదాంబుజ సంస్మరణంబు దప్పఁగా
దైన్యముమీఱ వేఁడుదును దాసుఁడ రాఘవ రామ! మొ|క్కె.ద...

ఈరీతినత్యర్థియై భక్తిరసాంబుధి నోలలాడుచు వేఁడు నిజభక్తుని పవమానసుతునిఁగని శ్రీహరి సంతసించి వత్సా! బహుకాలంబునకు నిన్నుఁ గంటిని. ననుమఱవకయున్నవాఁడవని సంతసించితి. నాభక్తులలో సద్రిసరుఁడవునీవు. బాలకా! నిన్నిపుడురప్పించిన కారణంబేమనిన సీతాపస్తోత్రములు నారదతుంబురులు గానవిద్యాప్రవీణులై పరస్పరజయాకాంక్షులై యిచటికివచ్చినారు. వారిగానవిద్యను బరీక్షింప నీవే తగుదువని నిన్నుఁబిలిపించితిని. కావున వీరికిఁ గానవిద్యాప్రవీణత కలదో లేదో పరీక్షింపుమనిన వానరమూర్తి సంతసించి నారదతుంబురులచేత నుండు తాళములు తాఁగొని యీరీతినొకపాటను బాడెనట.

పాట. (చివరనువ్రాయఁబడినది)

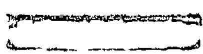
ఆరీతిగా నాలాపంబు సేయుచుండ నందున్న యొకరాయి కరిగి నీరైయుండ నానీటిలో నారదతుంబురుల తాళములు పడవైచి నిలిచెను. ఆనీరు మరల ఘనీభవించి తాళములు లోఁజిక్కినదిచూచి అంజనానందనుండు ఓ నారదతుంబురులారా! మీమీగానప్రవీణతఁజూపి మీమీ తాళములు తీసుకొనుఁడని పలుక నారదతుంబురులెంత పాడినను పాషాణంబు నీరుగాదయ్యెను. అపుడంజనానందనుండు మీయుభయులకు గానప్రవీణత లేదని వారిగర్వభంగంబుఁగావించి సీతారాములకునమస్కరించి వారి యాశీర్వాదంబులుగొని వారియాజ్ఞనందితనదారి బోనుపోయెను. ఎంతటి మతిమంతులకైన నించుక గర్వముండకమానదు. కావున దూర్వాసుండెచటనైన గర్వరహితచక్రవర్తి కలఁడాయని యరయుచు నెందునుఁగానక తుదకు బృహదశ్వమహీపాలుని సరసకురా బృహదశ్వుండు సతీసమేతుండైవచ్చి నమ్మునికినర్ఘ్యపాద్యంబులిచ్చి నమస్కరించి పీఠంబునకు గూర్చుండఁబెట్టి

ఉ॥ భూతదయానుశీలమతి; భూరితపోధన. దీనబాంధవా;
నాతరమే మిముం బొగడ? నాజననంబు పవిత్రమయ్యె; మీ
పూతపదామరాగ పరిభూషిత మద్గృహమయ్యెఁ గావునన్
నీతివిశారదా! వరమునీ! యభివందన మాచరించెదన్॥

ఈరీతిఁ బొగడు సతీపతులనుఁజూచి సంతసించి వారియంతరంగంబు నిష్కపట సుగుణస్థానంబనితలఁచి యిట్టి నిగర్వశిరోమణులగుదంపతులు త్రిలోకంబున నుండరాయని యచ్చెరువందుచు ఆశ్చర్యపడినిలువ, భద్రశ్రవుండదిగని మహానుభావా: హర్షమునకుఁ గారణంబేమని యడుగ దుర్వాసుండు కరుణించి మహీపాలా! ఈ నీకులసతి పూర్వజన్మమున శూద్రాన్వయమునజనించి యొకవైశ్యునింటి దాసియై యుండెను. దానికి విటుండవై నీవు తిరుగుచుంటివి. ఆవైశ్యశిఖామణి యాశ్వయుజ శుద్ధద్వాదశీదినంబునఁ బద్మనాభవ్రతంబు సలుపుచు విష్ణుదేవాలయంబున దీపమాలికలుంచి మీయిరువురినిఁ గావలిపెట్టెను. మీరతి ప్రయత్నంబున నాదీపమాలికలఁగాఁచిన పుణ్యంబున మీకీజన్మంబుననింతటి భోగంబుసిద్ధించె. హరిభక్తినేమఱక యుండువారు మీరు కావున గర్వమను వస్తువు మిమ్ము సమీపింపవెఱచుచున్నది. యిదియంతయు నేకాదశీ వ్రతఫలంబని హర్షించితి నని వాక్రుచ్చి ముని యథేచ్ఛం బోయెను. ఈమహిని మాధవవ్రతము మానకసేయువానికి మహైశ్వర్యంబులుగలుగును. కావున మానవులారా- మీరీవ్రతము మానక సేయుండు.

మంగళము.

పాట (చివరనువ్రాయఁబడినది).

తృతీయాఙ్కము

ప్రథమరంగము.

వీధి.

విదిశాపురము, యువజనులు, రాగేశ్వరుఁడు, భోగేశ్వరుఁడు
జోగీశ్వరుఁడు.

రాగేశ్వరుఁడు — హా- హా- ఎంతమనోహరమగు గానము! నేనిన్ని వర్షంబులు ప్రపంచంబునందుండు గాయకులవద్ద కష్టపడి నేర్చిన విద్యయంతయు నీమానినీమణి మహనీయగానమునైపుణిలోఁ గోట్యంశమైనరాదని నేనెన్నెద.

సీ॥ కలకంఠకుల కుహూకాకలనాదములయందు కంఠనినాదవైఖరియు ఘనత
ముదిత, రత్నవిపంచి మొఱ్ఱియుంచి పాడెనా పంచమస్వరజాతి పాట ఘనత
కాలమానంబులఁ దాళరీతులఁ గూర్చి పల్లవజాతుల నల్లు ఘనత
ఆరోహణావరోహణముల తుదిమూర్ఛనలసొంపు హెచ్చించి సొలయు ఘనత

గీ॥ స్వరములను జేర్చి శ్రుతులలో బెరయఁజేర్చి
సురుచిరాలాపరాగ సంశుద్ధిఁ గాంచి
గానమొనరించుచున్న యాచాన, దివ్య
మానినీమణి యని యెంతు మానసమున॥

ఈగానంబు గానప్రియుఁడైన నారాజు వినిన నాచానను వదలి యొకయడుగైనఁ జనఁజాలఁడు, నేఁబోయి, యీతరుణివార్త తెలిపెద. (నిష్క్రమము)

భోగేశ్వరుఁడు. ప్రవేశము.

భోగేశ్వర — ఔరా. ఆనారి యెంతటిసూపరి. ఆది కిన్నరకన్యయో విద్యాధరనారియో, యురగతరుణియో, సిద్ధసతియో, సాధ్యము

పతియో, గంధర్వకామినియో, మరుత్తరుణియో, గాని మానవ భామిని కాదని నాకుఁ దోఁచెడు. అమరుని యానుచేనుఁ గనుగొన్న తిన్నని నడలు, అనవలామిన్న మిన్నగల తొడలు, ఆ ప్రాణ మిన్ననగు కొను, ఆ యున్న మిన్న హొన్నునగు మేను, ఆ పలుకులు, ఆ బెళుకులు, ఆ తళుకులు, భామలవారికి మునులకునై నోఁచును గదా: హా! హా! ఎంతటిది యీ యంగసౌందర్యము!

సీ॥ నిరుపమానవిలాస, నీహారకరహాస, యసదృశచాంపేయ కుసుమనాస,
బింబఫలాధర, పీనపయోధర, కంబుకంధర, కాలకంధచికుర,
రాజితరాజమరాళయానవిలాస, రాజీవలోచన, రాజవదన,
అంచిత కాంచన చంచలాసమదేహ, నవకోమల మృణాళనాళబాహ,

గీ॥ స్వర్ణశుభవర్ణరుచిర శ్రీవర్ణకర్ణ,
ఫుల్లకమలాభశోభ విస్ఫురణ చరణ
విపులసైకతాతల నితంబబింబవిభవ,
అఖిలలోకైక మోహిని యౌవనాంగి॥

ఆజగన్మోహిని- రాజభోగ్యవస్తువు గాని తదితరము గాదు. ఈవార్త నారాజునకుఁ దెలిపెద. (నిష్క్రమించును).

యోగీశ్వరుఁడు—అయ్యో! పుత్రమిత్ర కళత్రక్షేత్రాదుల సంయోగము స్వప్నయోగంబనియెంచి, వైరాగ్యంబుఁ గాంచి, యాలిని, సంపదాలినిఁ, త్యజించి భవభయరోగ విపజ్జాగ్రత పినిర్మగ్న మర్త్యాళికి నావయగు పరమేశ్వరునిఁ బూజించి, ముక్తి నార్జించి, ధన్యుఁడనగుదునని యెంచితి. అరణ్యంబున నివసించితి. పరమేశ్వరునిఁ బూజించితి. అయ్యో! సమాధిఁ జేరినను శనివదలదనునటుల యటవినినైతము కుటిలాలక యొకతెయో వచ్చి చేరినది. నామానసంబెల్ల సమాధియోగంబునఁ జేర్చి యప్రమత్తయోగంబున నుంటకు నెంత యత్నించినను నావధూటి చేష్టలు వదిన్న వద్దనుండు నెన్నసుంబోకై

నసుఁ గరఁగించుచున్నయవి. ఆహా- ఈలోకంబునఁ జపలావలోకనల మోహపాశంబులుగదా యెంతటి పుణ్యపురుషుల నైనను బంధించి పుణ్యలోకంబునకు వెలిచేయును?

సీ॥ నిరవద్యులై యుండు నీతికోవిదులను నిరయంబునను ద్రోయనేర్చుఁ జగతి
నిరతసత్కర్ములఁ బరిపూతులగువారిఁ దొరసి దుష్పథములఁ జెఱుపఁ జెలువ
నియతాత్ములైనట్టి నిగమాంతవేదుల ధీరత్వముఁ గలంపఁ దెలియు నాతి
నిత్యచిన్నిర్మాణ నియతాంతరంగుల మాయలోఁ బొరలింపఁ జేయుఁ జెలియ॥

గీ॥ బ్రహ్మభావంబుఁ బడసిన ప్రాజ్ఞజనుల
భోగరాగాళిఁ ద్రోయును భువిని మగువ
కానఁ గాంతాళి విడనాడి కాననముల
మౌనవృత్తిని మనుచుండు మానవాళి॥

ఇట్టు మునివృత్తి నవలంబించి కానలోఁ గాలకంఠుని భజించుటకు నంతరాయంబుగ నిక్కాంత యీకాంతారమువచ్చి చేరినది. భూకాంతునకీ యుదంతంబుఁ దెలిపి యీమానినీభూతంబును గాననంబు నుండి తొలఁగించెద.

నిష్క్రమము.

తృతీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము.

రాజగృహము.

రుక్మాంగదుఁడు. సంధ్యావళి.

సంధ్యావళి—నాథా- ఱేపు ప్రాతఃకాలంబునఁ దమరు ప్రయాణమై వింధ్యాటవికిఁ బోవుదురని వింటిని. కారణంబేమి?

రుక్మాంగదుఁడు—ప్రియా! నాప్రయాణంబు నీకెవరు దెలిపిరి?

సంధ్యావళి—ఇటులనే కర్ణాకర్ణికగ వింటిని.

రుక్మాంగదుఁడు—సఖీ! ప్రయాణోదంతంబుఁ దెలిపినవారు తత్కారణంబుఁ దెలుపరైరా? నీవు వినవైతివియా?

సంధ్యావళి—నాథా: నేనితరులచే నెంతవినియుండినను మీనోట విననుగుతూహలపడుచున్నదానను.

రుక్మాంగదుఁడు—సారసాక్షీ! రాజులపుడపుడు తమరాజ్యమెల్ల సంచరించి చిత్రవిచిత్రంబులు గనుట ధర్మముగాదా?

సంధ్యావళి—నాథా! చిత్రవిచిత్రంబులు రాజులుండు పట్టణంబులలోనుండును. అరణ్యంబులలో నేమియుండును?

రుక్మాంగదుఁడు—సారసాననా! వింధ్యారణ్య పరిసరప్రాంతంబుల ఋషికులావతంసు లనేకులు తపంబాచరించుచుందురు. వారి భద్రం బరయుట రాజులకు భద్రంబుం గాన నదియొక పనిగ నెంచి ప్రయాణమైతిని.

సంధ్యావళి—నాథా: అది ముఖ్యోద్దేశంబుగనుండదు. నిజము మఱుగుపఱచిన నమ్మువారెవరు?

గీ॥ నిజము మఱుగుపఱచి నీవెన్ని పలికిన
నమ్ముదాననే మనమ్మునందు?
నీటిలోన నూనె తేటతెల్లముఁగాఁగఁ
తేలునటుల నిజము తేలుచుండు॥

నాథా! నిజము పలుకుము. సందేహవచనంబులు వలదు.

రుక్మాంగదుఁడు—నాళీకాననా: అదియేమి ప్రాపంచికచిత్రమోగాని యెంతటివయసుచెల్లిన పురుషులనుగాని జారులని వారిపత్నులు

సందియించుచుందురు. ఎట్టిసతీమణికిఁగాని యీరీతిఁ బురుషుల బురుషభావంబు సందియించుట సహజముగనున్నది. కావునఁ బురుషులును దత్సందేహనివారకముగ మాటలాడుచుందురు. నాప్రయాణంబునకు నిజముగు కారణంబుఁ దెలిపెద.

చ॥ అతివరో! వింధ్యవాటిఁ దనరారు గిరీశుని దేవస్థానన్
రతిసతియో, భుజంగకులరామయొ, నాఁ జెలువొందు నారి, సం
తతము సతీపతిస్మరణతత్పరయై, యతిచిత్రగానసం
గతి భువనైకమోహినిగఁ గ్రాలుచునున్నది, మానవోత్తమా॥

ప్రాణసతీ- ఆచాన యనూనగాన నైపుణ్యంబిజ్ఞగాన నెంచుచుఁగానని మనయాస్థానగాయకశిఖామణి రంగేశ్వరుఁడిప్పైతము పలికెను. ఆసతీమణి దేశకోశంబులు కులనామంబు లెవరికిని దెలియవఁట. దివ్యస్త్రీయని జనులాడెదరు.

సంధ్యావళి— మనోహరా: ఆపాల్కతి పొగడికనామనంబుఁ బొగలించుచున్నది.

చం॥ ఘనముగ మీయభీష్టమును గంటిని; వింటిని వార్తలన్నియున్,
వనితను నేను మార్పలుకవచ్చునె మోహిలను నిల్చి, మీమనం
బునకు విరుద్ధకేళి? నటు బోలదటంచని మానమూన, నా
మనమునకున్ విరుద్ధమగు, మాన్యచరిత్ర! మదిన్ దలంచవే॥

నాథా- ఆదివ్యస్త్రీ చరిత్రవిని విస్మయాధీనమానసనై ఘటిల్లుచున్నాను.

రుక్మాంగ— చం॥ సుదతిరో యీగుణంబులు వసుంధరయందరులందు సౌజమౌ
గద; పటుధీరచిత్తులను గాంతలచేష్ట కలంపనేర్చునే?
వదలుమభీతి ప్రాణసతి; వారిజనేత్ర యనూనగానస
పదవినివచ్చెనేని జెప్పెద నప్పుగా నెలువిప్పు ప్రాణమా॥

సారసాక్షీ! నీకెట్టి సందియంబును వలదు. రాతికి గిలిగింత కలుగనేర్చునే? ధీరస్వాంతుని నారి కలంపనేర్చునే? ఎలయీ సందియంబు? వైళంబె వచ్చెద. సెలవిమ్ము.

సంధ్యావళి — నాథా! చనువిచ్చి మచ్చికతో మాటలాడుచున్నవారు కావున నేను బలుకసాహసించెద. నేను స్త్రీని. అయినను స్త్రీజాతి దుర్గుణంబులు గణింపక తప్పదు. సృష్టికి ప్రథమంబుననే మాయ ప్రకృతియను నామంబున బ్రఖ్యాతికెక్కెను ఆప్రకృతియే స్త్రీరూపము. మాయాప్రకృతికి లోబడని పురుషుడు పుడమిని లేడు. ఎంతటిధీరస్వాంతుడైనను నారిని మించినవాడు కాడు మారుని జయించినవాడు కాడు. విశ్వామిత్రుడు ధీరస్వాంతుడు కాడా పరాశరుడు బ్రహ్మవేత్త కాడా? వారిద్దరి నననేల సర్వప్రపంచ కారణభూతుడగు పంచాననుడు దురితేభపంచాననుడు పంచశరుని వంచనలకు లోబడడా ?

సీ॥ పున్నాగచిత్రాగ మూలను ఛేదింపగ గండ్రగొడ్డలి గాదె, కలికిపలుకు?
ఆగమతత్త్వవిద్యాచంద్రికను గప్పు కాలమేఘము గాదె కాంతకొప్పు?
ప్రాగ్జన్మకృత పుణ్యపశ్యతో హారముత్రై పరిణమించును గాదె తరుణికనులు?
నిశ్చలహృదయాంబునిధి నింగడచెడు మారుతాకృతి గాదె మగువ తెగువ?

గీ॥ భవ్యతాపసజన ధైర్యపర్వతముల
పాలి పవిధార లతివలభ్రూనటన
విభ్రమవిలాస వీక్షణవిభవగతులు,
కానబడయనమ్ము వడలుమా కాంత! యిపుడు॥

పాణికాంతా: ఆస్త్రీ దివ్యవనిత యనుటయే చాలును నాధైర్యమ్ము నగలించుటకు. ఆస్త్రీ గానవిద్యానైపుణియే చాలును మిమ్ములో గొనుటకు. దివ్యస్త్రీ భూలోకంబున నవతరించుటకు మహాత్కా-ర

ణం బుండక తప్పదు. ఆకారగణ మగోచరంబు కావున సష్టిదేవతా రహస్యములఁ దెలియఁగమకట్టుట సాహసము.

క్షాంగ—నాతీ! పురుషులు దృఢమానసులు. వారిసంకల్ప విరుద్ధముగ స్త్రీలుపలుకుచుంట ధర్మంబుగాదు.

ద్యావళి—నాథా! క్షేమముగఁ బోయిరండు. నాపైదయయుండ నిండు.

క్షాంగద—నాతీ! నాపలుకులకు మనసు నొచ్చెనాయేమి? నిన్నునొనాడ నేనాడిన మాటకాదు. నీవుపతివ్రతాశిరోమణివి. సర్వధర్మంబులు కరతలామలకంబుగఁ గఱచినదానవు! ప్రాణప్రియా! మనబాలుఁడు ధర్మాంగదుఁడు నీకైకాచియుండును పొమ్ము. నేను నాలస్యంబుచేయక త్వరలో మరలివచ్చెద.

నిష్క్రమము.

తృతీయాఙ్కము.

తృతీయరంగము.

వింధ్యాటవి - భీమేశ్వర దేవాలయము.

మోహిని - రుక్మాంగదుఁడు.

మోహిని.——ఆహా! నేను నా తండ్రియగు నంబుజగర్భుని యానతిరీతి నీవింధ్యాటవిఁ జేరితి. ఇష్టకామేశ్వరుని భజించుచున్నదానను. అయినను నాయభీప్సితంబి జేరదాయె. ఆరుక్మాంగద సార్వభౌముఁడు రాఁడాయెను. యువతి యౌవనలావణ్య సంపూర్ణవాహిని [illegible] నపుడు పురుషసంయోగంబను తెప్పలేనిచో క్షేమముగ దరిఁ జేరఁ గలదా? ఈలోచనయుగళపర్వముగ నారాజసుపర్వోసుని నేనెపుడు గన్నులారఁగని, మనసారఁ గౌఁగలించి సుఖింతునో గదా? ఆసార్వభౌమునిఁ జేరని నాశరీర మతిభారము.

ఉ। తమ్ములు పుండరీకములు, పండులు మాలలు, శీతవాతపో
తమ్ములు సప్రభంజన విధమ్ములు, శాపశిలీముఖమ్ములా
గుమ్మలచాలు, చందురుఁడు దోసపుగాముయొ, తాళనక్కటా?
నెమ్ములుపోశిఖుల్, భువిని నేతలసంగతి లేని నాతికిన్.

అయ్యో! ప్రపంచంబున సతీపతులుగదా సార్థకనామధేయులు. వాగర్థంబులరీతిఁ, జంద్రచంద్రికలంబలె, శరీరప్రాణంబులభంగి, [illegible] సామ్యంబున, బుష్పామోదంబురీతి, నభేదానుకూలానుగతులై యున్నఁగదా దాంపత్యసుఖమ్ముగలుగును. ఆమాఱట మారుఁడు నాకెపుడు దొరకునో? నన్నెపుడువరించునో? నన్నెపుడు భార్యగా భరించునో తెలియకున్నది. నేనిచట నూరకయుండిన నన్నాసార్వభౌముం

చేటు మాపును? ఈ యిష్టకామేశ్వరు నీదినంబున మనసారఁ బూజించి నుతించి విదిశాపురిప్రాప్త్యంబు జేరెద.

(కామేశ్వరలింగము సరసంజని. నమస్కరించి.)

శా॥ కంఠేకాల, కృతాంతగర్వమథనా, గర్వారినిర్వాపకా,
కుంఠీభూత సమస్తదైత్యవిభవా, కోటీరజైవాతృకా,
కంఠీహస్తసఖా, హిమాద్రిజసుఖా॥ గంధేభగర్తాంశుకా,
కంఠాహార భుజంగపాలక, హరా, కాత్యాయనీనాయకా.

ఈశానా! రజితాచలస్థానా! గజచర్మవసనా! త్రితాద్రివిఖండనా! నిశాటవిపాటనా! పార్వతీహృదయేశా! భవవినాశా! ఈశా. నీ పాదారవిందంబులకు వందనంబు లర్పించెద. నాయభీష్టంబు నెరవేర్పనినఁ దప్ప నాకు వేఱుశరణంబు లేదు. ప్రణతవత్సలా! ఆ భూపాలునిఁ జూపి ననురక్షింపుము. సురసంయమిపాలా! ఈయిల నేనుండువరకు ననుఁ బాలింపుము.

రాగమాలిక.

సీ॥ కేదారవాస! నాకేదారి, జ్యాదారుఁ డీదారి రాఁ డాయె నేమికతము?
మోహనాంతక! ముద్దుమోహనాంగునిఁ జూపి మోహినీహృద్వ్యథ మునుపుఁ గూర్చు
కల్యాణనీరధీ! కల్యాణములను సాకల్యంబుగా నిచ్చి [illegible]
ఆరభీతిప్రతీకార, శుభంకర, యారాజు రాకకు దారిఁ జూపు.

గీ. తోడి నీవయి భూవిభుఁ దోడితెమ్ము,
కన్నడను బాపునాఁడు నీకన్న నేరు?
సహనఁ గానను నిస్తులసహనగహన,
భైరవస్తుత్య, భైరవిప్రాణనాథ,
సురటి విసరెద సుమనస్సభవనేశ.

(నతులొనరించి వీణవాయించుచుండును.)

(రుక్మాంగదుని ప్రవేశము.)

రుక్మాంగదుఁడు;-(దూరముననిలిచి గానంబువిని మోహినిని వీక్షించి.)

మ. అల శక్తిత్రయపక్షభావగరిమం బాశించి, ప్రాగ్జన్మపూ
జల ప్రాబల్యముచే నభీమణి శిరోజాతంబు నైల్యంబుమైన్,
ఫలియించెన్ మృగలాంఛనంబు ముఖమై, బాగొప్పె లోకేక్షణం
బులు భాస్వద్ధరకంధరాయుతుల సొంపుల్ పెంపుఁజూపట్టుచున్.

(విస్మయంబు నభినయించి) ఆహా! ఈ కళావతి యా కళానిధి షోడశకళలనుమించిన నవీననిర్మల నిశ్చంచలకళయో? ఈ తరుణి యా పంచశరుని శరపంచకమునుమించి ప్రాంచితరుచుల భాసించు నూతనశరమో? మరుఁడు కరసానబట్టి మెఱుపుపెట్టించిన వరపుత్రికయో? శృంగారవిలాసలావణ్యరససారమున నచ్చొత్తించిన బంగరుప్రతిమయో? పసిఁడినీటి తేటలఁ బలుమాఱుఁ బులుగడిగిన మోహనాస్త్రమో? తెలియకున్నది. (ఇంచుక యాలోచించి.)
ఈ కీరవాణి లాఘకుంతలను సృజించిన యజుని నైపుణ్యకలాపం బెంతని చెప్పనెంతు, ఈ నాగయాన, నాగాంగనయో, సురభామినియో, విద్యాధరవరవర్ణినియో, రతీసతియో, సతియో, సరస్వతియో, యరుంధతియో, సందేహముగనున్నది.

గీ. తుంటవింటిచేగ, తుహినాంశునునసోగ
మెఱుఁగుదీగ మహిమ మెఱయునాఁగ
వెలయు నాగయాన, విలసిత చాంద్రమ
సానసంబుఁజూడ సత్యతంబు.

ఈ మానినీమణి శరీరావయవసౌందర్యపరిమితి యంతయింతయనివర్ణింపనాతరమా? ఈ త్రిజగన్మోహిని సౌందర్యవదనంబు కమలాసన కళానదనంబు. ఈ మదనమోహనమంత్రాధిదేవత క్రేఁగంటిచూపు

తుంటవిల్తునితీపుటమూపు. ఈ మానితమదనమత్తతురంగ కనుబొమలు వనజసాయకుని ధనుర్విభవములు. ఈ మోచాఫల మధురాధర కెమ్మోవి చారుసుధారసస్రావి. ఈకందర్పవిజయైకఖడ్గలత కంఠము, మధురవాక్యోత్కంఠమగు కలకంఠకంఠము. ఈ శృంగారరసాధిదేవత కేశజాలంబు, పురుషమృగబంధనైక నీలపాశజాలంబు.

సీ. ఆల మయూరమరాళ కలభరాజములకు యానవైఖరిఁ జూపుఁ జానదుప్పు,
శాతకుంభాంబుజ చారుకోరకచక్ర జాతిని నిరసించుఁ జన్నుఁగోయి,
మీనకేతన శరమీన సౌదామినీ చరితముమీఱు లోచనము సోఁకు,
షట్పద శైవాల శక్రనీలోపల శ్రీలను మించెను చికురరుచులు.

గీ. చంద్రశకలపత్రముల నొసలుఁ జాన మోము,
పక్వబింబతిరస్కారపదవి మెఱవి,
కనకతిలకుసుమసమమగుఁ గలికినాస
యింతిసౌందర్య మెంత నుతింతుమదిని.

ఈ సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రవదనను, ఈ యాకర్ణాంతవిశాలలోచనను, ఈ డిండీర మందహాసను, ఈతరంగావళీ విలాసను, ఈ ముక్తాఫలాభిరామను మనసిజరాజరాజ్యరమను, రమణీలలామను భామను నేవదలి యొకయడుఁగైన నిడఁజాల. కావున నే నిచటనే నిలచి యీచాన [illegible] నరసాంబునిధిలో నాపీనుల నోలలాడించెద, (అనుచు మఱిఁగన నిలుచును)

(నాటకపరంజి - ఏకతాళము.)

పాట. కరుణఁగావుమా - [illegible] ।
నిరతము - నినుమది మఱవను - [illegible] ॥ పల్లవి ॥
తాతయాజ్ఞ నెఱప - భూమిఁబంపు జేరి ।
భూతలాధినేత - [illegible] ॥
రాజరాజపిహిత - [illegible] ।
రాజసేవ్యమానా - [illegible] ॥

రుక్మాంగ:— ఈ పద్మజాత్యాహ్లాదావహా, సుమంజులాస్య మనోజ్ఞయా శశిశేఖరునిఁగూర్చి కిన్నరకామిని మధురగానాలాపమును మించెడు కలకంఠకుహూకార కలరవంబున గానాలాపము చేయు నైపుణి విశ్వమోహనకరంబుగనున్నది.

చ. సురుచిర వృత్తభావపరిశోభిత మీరమణీకుచద్వయం
బురుడగు శోభకాంతిరుచిరాంచిత మీ రదనాంశుకంబు, బం
ధుర శుభవర్ణ భాగ్యపద భూర్వహముల్ చెలి పాదపద్మముల్
వరరుచిసారలాలితము వాగ్విభవంబు సుధానుసేవ్యమై.

అదియేమియో యావనితనుఁ జూచినతటినుండి నాకనుఁగవ కనిమిషత్వంబు సిద్ధించెను. నాశరీరమ్మెల్లఁ బులకాంకురమిషంబున ముద్బీజంబు లంకురించెను. తత్పోషణకై శ్రమబిందువ్యాజంబున నానంద జలంబు స్రవించెను. నాపాలిభాగ్యదేవత, నాపూర్వజన్మసుకృతఫలపాకము, నానోములపంట సరసకుఁబోయి యామదమత్తమరాళగామినిఁ గూడి, యాపికోదంచితస్వరముఁ బల్కరించి, యాసారసవచన, సరసవచన రచనామృత సాగరవీచులలోఁదేలెద (అనుచువెళ్ళి మోహినిసరసఁజేరును) మానినీ! ఈవిజనప్రదేశమున నొంటిరిగనుండు నీవెవతవు?

మోహిని:— అయ్యా! నీ వెవఁడవు? వనాంతరంబుల నింతు లేకాంతంబున సంచరించుతఱి వారినిఁ జేరి పల్కరించుట సముచితమా?

రుక్మాంగ:— నారీమణీ! జలధివలయితధారిణీవలయంబు నేలు రుక్మాంగద భూపాలుఁడగు నేను మేదినీజనావనానుభావుఁడనై మదవదభిమాతిభయద సత్వంబున సంచరించుచు నీ యిష్టకామేశుని భజింప నిచటికివచ్చి మార్గంబున నో యుడురాజబింబాననా! నినుఁజూచితి, ఓ శతపత్రనేత్రా! నీకులగోత్రంబులు నేఁదెలియ నిచ్ఛగించితి. అర్హమగునేని నీవచనరచన సుధారసమ్ము నావీనులు గ్రోలనిమ్ము.

మోహిని:—సార్వభౌమా! భూపాలుర దైవసములుగావున వారికీ దెలుపని యుదంతం బేమియుండును? భువనానవా! నేను బ్రహ్మమానస పుత్రిని, మోహినియను నామంబున నన్నుఁ బిలిచెదరు; కన్యను, స్వేచ్ఛావిహారపరనై యీ వింధ్యాటవిఁ జేరితి. భూపాలా! నేఁబోయి వచ్చెద.

రుక్మాంగ:—లతాంగీ! ఈ లతాకుంజపుంజముల విభవముఁ గంటివియా? ఈ లలితపరిమళమిళిత లతావితానంబుల సిరిఁ గన్నులారఁ గాంచితివియా? తరుణీమణీ! ఈదక్కనుజూచితివి సూ నిరంతరోత్తుంగాద్రిపతిత నిర్ఝరశీకరాభిషేచిత తనుషండంబులు శృంగారనుహీనుంబు? తదంతర విహారమాణ సముదయంబు సంచయింబు? నారుజవాణీ! ఈమంజుల మంజరీగుంజ వల్లీ పుంజరంజిత నికుంజాంతర గమనమాణ చమరీముగనికర ఖేలావినోదంబు మానస మోదమ్మును గనుచున్నది చూడుము.

మోహిని:—మానవనాథా! ఆవినోదమ్ములు భోగపరులకు మానసామోదములు సుఖబోధకములు యేకాంగులకు చిత్తఖేదమ్ములు. కావున నేనిచూడ నేమి ప్రయోజనము? సార్వభౌమా! నేఁబోవలెను. పోయెద

రుక్మాంగదు:—సుచిరాన్యసరోరుహా; నీవీరీతిమాటలాడి నిష్కరుణవై నను విడిచిపోయినచో నిచట నాగతియేమి?

మోహిని:—సార్వభౌమా! నీభటవర్గముఁ జేరి నీదారిని నీవు సురక్షితముగఁ బొమ్ము. అంతరాయమేమియు లేదుకదా?

రుక్మాంగ:—కుసుమకోమలాంగీ! కుసుమాంబకుఁ డంతరాయముగ నిలిచినాఁడు.

సీ. చలిగాలి సోఁకున నులియు నీ నీలాలకములు నాహృదయంబుఁ గలఁచఁ జూచి
క్రొంగ్రొత్త క్రొమ్మెఱుంగులఁ గ్రాలఁగాఁ జూచు కలికి నీ నవ కలఁచఁ జూచి,
చంచీ ధరుల గొప్పతనమంత నాయుందరను నీకుచోన్నతి నమరఁ జూచి,
విశ్వంభరాచక్ర విభవంబు నాదనుక నీయూరు కటినక్ర మనగఁ జూచి.

సీ. మత్తకోకిల కోటులనీమధురనినద
సౌభాగ్యమునుగు గానరసపూరసారసమున,
మునిఁగి తేలుచు నరదాపుఁగనకనిలిచె
మాన మేమిసేయుదు మందయాన?

మోహినీ! విషమాంబక నూతనగేహినీ! నవలావణ్యవాహినీ! నీ భువ్యాకృతి మోహనాకృతిఁగని, యీ జగానగానసి నీ గానమును విన్న వదలి పోఁజూచు సిద్ధిగ్గుఁ దేవదైవ నీభువినిఁ గలఁడా? కలికీ! నీ లికి పలుకులు సుధారసధారలు చిలుకుచుండ వానిని నెల్లకాలంబుఁ గ్రోలుచుండక, ములుకులై నాటు పరుల పలుకుల్లు విను వెకిలి క్రియల లోనుందురా? మేచకకచా! కౌతుక సూచక వాచకావక్రత వీచికల ననుఁ దేలింపుముగాని దురంతదుర్భర వియోగ దుఃఖాంబుధిలో ముంపకుము.

మోహిని:— సర్వజ్ఞభావా: ఇవియేటిమాటలు? పరార్థములోఁగనిన మానినీవరులు తొలఁగ నిట్టి మాటలాడుట యుష్మ ప్రకృతిలో రాజ్యమదాంధుల మార్గము కాఁబోలు. పాలుఁజాలు, పారిపదలుము. నేఁబోయెద.

దక్షుఁగ:— అంబుజలోచనా! నిన్ను నేఁ దలుతు, యీ యింభోగధి మేఖలా కలిత భూతలమెల్ల శరీరముతో సరిలుటకానే? చంచలాక్షా దేహా! పంచశరశరప్రపంచంబు నానిలువెల్ల గ్రహించి దహించుచుండ, నను నీప్రీతి వంచించుట నన్ను ప్రపంచము నుండి వెలిచేయుటకదా? నీలోపల వినిలచికురా! నీ గుణకాంక్షి కరపురంబులో నేఁజిక్కి ముందు దారి గానరాక చీకాకుపడుచున్నాను. చంద్రకాసనహా! నీ చిఱునవ్వను వెన్నెలను ప్రసరింపఁజేసి నా బదాకు ... పరమానుభవమధ్యా! పరోపకారంబునకై ధరించు శరీరముగదా శరీరము? కలహంసీ! ఈ యుక్తిజాలములు

యులివులు చిలువల కాటుకీతి ననుఁగలంచెడు నీ చంపకామోద పరిపూరిత శరీరంబున ననుఁ గప్పి నా బాధ మాన్పుము. కోకిలాలాపా! ఈ కోకిలల ప్రలాపము, ఈ శుకముల సల్లాపము, ఈ కలాపులవిప్రలాధత్య నటనాకలాపము, నా సంతాపమును హెచ్చింపుచున్నయవి. ననుఁ జేపట్టి మదనరాజ్యంబునకుఁ బట్టంబుఁగట్టుము.

మోహిని:—ఔరా! ఎంతటి దిట్టతనమిది? కట్టా!

ఉ. దిట్టతనంబుమీఱఁగను దియ్యనిమాటల నేర్పుఁజూపుచున్
గట్టడి శంబరారి పటుగాథలుపల్కుచుఁ జంచలాక్షులన్,
గుట్టుఁగదల్చి రట్టులానఁగూర్చుచు వంచనలెంచి, వారినిన్
జెట్టుకు గట్టుచున్ వదలు చిట్టకపున్ జెడుగుల్ నృపాలకుల్.

సార్వభౌమా! ఇట్టిమాటలచే నాగుట్టుఁగూల్పనమకట్టితివి కాఁబోలు? కపటశీలు రనేకులుభువిఁగలరు, వారిమాయా వాగురులకున్ లోఁబడ వలదని నాతండ్రి హితముపదేశించెను, ఆయర్థము నేడు సార్థకమయ్యె. కామినీకాముకులు కామ్యకాంక్షులగుదురుగాని ధర్మోరితాలోచనాపరులగుదురా? కాముకులకును లోలుపులకును గల్లలే నిజములనుటతప్పగునా? మగవారికసత్యములు సందునుడిమాయలను లోకోక్తి లేదా? అందునరాజ్యమదాంధుల మాటలు బూటకముల మూటలుగదా; వలదు. ఇట్టిమాటలాడకు.

రుక్మాంగ:—కుటిలాలకా! ఇటుకటూక్తులు బలుకనగునా?

సీ. చర్చింప, ధర్మశాస్త్రప్రచారముగల యవనీశు లనృతంబులాడఁగలరె?,
పరికింప, ధారణీపాలు రసాధులఁ బ్రోచువారనుటలుబొంకులగునె?,
భావింప, సర్వార్థ పారగులగువారు దారల దిగఁద్రుంగఁ గోరఁగలరె?,
శక్త్యాంత్యరవిక్రమోత్తుంగు లెందైనను తలఁచిరే శరణాగతుల దటముటింప?,

గీ. సత్యవచనమ్ము, సూర్యవంశజులసొమ్ము
తథ్యవచనమ్ము, రవికులోద్భవులధనము,
మానినీమణి! నమ్ము నామాటనిజము
దారఁగను నన్ను నేలు గాంధర్వవిధిని.

మోహనాంగి:—రవికులోద్భవసార్వభౌమ! అనృతంబులాడ బోయుదురు, ఇది ముమ్మాటికి నిజము, నీవు నాదారగా మించితివేని సాంగ మైవచ్చిన నాపాలిభాగధేయంబు నీవనియెంచి సదాకాలంబు నిన్ను మన్నించుచుండెద.

మోహిని:—మానవనాథా! నీమాటలునిజమని నేనమ్మునదెటుల?

రుక్మాంగ:—చకోరలోచనా! సత్యవాగ్ధురీణుల వాక్యమే ప్రమాణము. అయినను నావిషయంబి వెఱుంగవు కావున నేఁజేయు ప్రమాణంబు వినుము.

ఉ. శూలిని నాలుఁ, గేలున సమస్తము సేలెడువాలు, మేనచే
తాళులఁ దోలఁ జాలు గజదానవు తోలును, చాపమాల్యాలక్,
ఫాలతలాగ్నరాజిలు విభావసుడాలును గల్గు శూలిపైఁ
గేలునునుంచి పల్కెద సఖీమణి! నిన్నెడఁబాయ నెప్పుడున్.

(అనుచు శూలిపైఁ గేలుంచి ప్రమాణముచేయును.)

రంగత్కనకశుభాంగీ! ఇప్పుడైన నామాటనిజమని తలంచి దయయుంచి గాంధర్వవివాహవిధిని ననుఁగామించి ముదబ్ధిలోముంపుము.

మోహిని:—సార్వభౌమా! సాహసించి సర్వజ్ఞుఁడగు శంకరునిపైఁ గేలిడి శపథంబు సలిపిన నీమాటలందు సత్యంబుండదని నే సందియించుచున్నాను. ఇంతటి మోహసుఖమునకై యింతటి పరమాత్మునిపైఁ గేలిడి ప్రమాణంబు సలుపఁగునా?

రుక్మాంగ:—మానినీ! నీమాటలు నిజము. అటువలుపనిచో నీవునన్నునన్ను వని ఘోర ప్రమాణంబుఁజేసితి. మరునారీ! ఇచట మసలనేల రమ్ము.

మోహిని;—సార్వభౌమా! ఎచటికిఁబోవలెను.

రుక్మాంగ;—సామ్రాజ్యలక్ష్మీ! నారాజధానియగు విదిశాపురికి.

మోహిని:—నృపాలా! అచటయేమియున్నది.

రుక్మాంగ:—గురునితంబబింబా! అచట రాజ్యమున్నది. రాజ్యసంపదయున్నది. హరులున్నవి. కరులున్నవి, సిరులున్నవి.

మోహిని:—నరనాథా! నీవు తలఁచినచో, యీ హరులు, కరులు, సిరు లిచటికి రావా?

రుక్మాంగ;—రాజబింబాననా! రాజకీయవిచారంబు విశేషంబుగ రాజులకుండునుగదా? దానినిసరకుసేయనేని రాజ్య మరాజకంబగును.

మోహిని;—కుటిలాత్మా! ఏమీ తెలియని నన్నుఁబిలుచుకొనిపోయి నగరులోవదలి రాజకీయ విచారంబున నీవు కాలంబుఁగడపెదవా? ఇదేనా "నిన్నెప్పుడెడఁబాయ" నని మృదునిపైఁగేలిడి నుడివిన ప్రమాణవచనము? మంచిప్రమాణమిది.

రుక్మాంగ;—బోటీ! మాటమాటకుఁ దప్పులెన్నకు. సదా కాలంబు నీసరసనుండెదనని సదాశివునిపైఁగేలిడి శపథంబొనరించినది సత్యము. ముమ్మాటికిని సత్యము.

మోహిని;—అటులయిన రాజ్య మరాజకమగునే? ఏమిసేయుదువు?

రుక్మాంగ;—తన్వంగీ! రాజ్యభారంబు నాముద్దుతనయుఁడగు ధర్మాంగదునిపైనిడి నేనెల్లకాలంబు నీసరసనుండెద.

మోహిని:—(అచ్చెరువభినయించి దూరముజని) కుటిలాశయా! నీకు సుతుఁడుగలఁడా? భార్యయున్నదియా?

రుక్మాంగ:—(భీతినభినయించి) సారసలోచనా! నాకొకసుతుఁడుగలఁడు నూరుగురు భార్యలుగలరు. అందున నాపట్టపురాణి సంధ్యావళి.

మోహిని:—ఏమీ! ఏమీ! ఒకరిరువురుగాదు నూరుగురు భార్యలున్నవారా? ఒకటి రెండుమాసములుగావు దినదినము నూరుగురిని మోసగింతువా! మంచిటక్కరివి. నాగరికత నీయందు ముదిరినది. నూరుగురిని వంచించి కఠినప్రమాణంబు లాచరించి వారినిఁ దెచ్చికొంటివి కాఁబోలు? నినునమ్మినవారికి నూతిదోపల మన్నెగతి కాఁబోలు.

రుక్మాంగ:—నారీమణీ! నన్నాడిచేసి దూఱకు, రాజులు తేజోవిరాజులు కావున భూరమణులు తమసుతలను కాన్కగ వారికినిచ్చెదరు. అట్టి రాజబింబాననలను రాజులు తమయిష్టానుసార మనుభవింతురు

మోహిని;—అటులైన నేను నూటయొకటవ భార్యనగుదును, నూరుదినములకొకతూరి నాకు నీముఖదర్శనము, ఏడ్కోలు లేనిచెఱ బాగుగనున్నది.

రుక్మాంగ:—భామామణీ! ఆభయమునీకువలదు. భార్యలనెల్లను త్యజించి రాజ్యమువర్జించి రాజకీయవ్యవహారములుమాని నీసేవకావృత్తినిఁ బూని నీకనుసన్నమెలఁగెద. ఇందులకుఁ దప్పితినేని నాచేయు కఠిన శపథంబు వినుము.

ఉ. భూసురుఁజంపువానిగతి, పోరునఁబాఱిన వానిదుర్గతిన్
వాసిగవిద్యనేర్పు గురుభార్యను గూడినవాని దుర్గతిన్,
భాసురహేమచోరుగతిఁ, బాయక కల్లొను వానిదుర్గతిన్,
శాసనుఁ దప్పితేని విను భామిని! నాకగు నన్నియొక్కమై

నీహారాంశుబింబాననా! ఈకఠినశపథంబు నిజము. మున్నాటికిని నిజము. నీలాలోలకా! నాకు నీలోకముదప్ప పరలోకముకలదని నమ్మ

రు. నిన్నుఁజూచి యొకనిమిషమైనను౦డను. నీమాటలవినకుండను, నీల నిభాలకజాలా; నాభామినీస్తోమమున్ నీవశపఱచెద. నారాష్ట్రము లోని జనులును నాపుత్రుఁడును నీవశులై యుండులాగొనర్చెద. నీల గ్రీవసమానయానా! నారాజ్యవైభవమ్ము నీయధీనపఱచెద. వేయేల, సదాకాలంబు నీవేగతియని నీదాసునిగ వర్తించెద! నీరజాక్షి! ఈశప థంబునకుఁ దప్పనని త్రికరణశుద్ధిగ శంకరునిపాదముల దిక్పాలకులసాక్షి గ వాగ్దానమునరించితి, ఇఁకనైనను నీవానిఁగొని రతులఁదేలింపు ము. శరీరతాపంబార్పుము! ప్రాణంబునిలుపుము. ప్రాణరక్షణపుణ్యం బుఁ గొనుము.

మోహిని:---మోహనాంగా! ఏమీ యెఱుఁగని ముగుదను నేను. మో సపుచ్చకు నినునమ్మెదను. నీవిపుడొనరించిన బాసలన్నియును నీ హృ దయమున శిలాక్షరముల తీరునుంచికొని యుండుము. మఱువకుము.

రుక్మాంగ;---మోహినీ! నీ వీతి యొత్తి యొత్తి పలుకవలెనా ? వల దు. రమ్ము శుభకాలమ్మిది.

(అనుచుఁ జేలుపట్టి పిలుచుకొనిపోవును)

(నిష్క్రమము.)

చతుర్థాంకము.

ప్రథమరంగము — మోహినీమందిరము.

* మోహిని. *

సీ॥ హరి హరాజ సురేశ హవివరుణాదులు, లోలలోచనలకు లొగ్గిమనరె?
కమనీయగుణ గణాకరులైన నరు లిల నలరువిల్తుని మ్రోల నిలువఁగలరె?
సరసిజాననలకు సర్వజ్ఞుఁడైన వశంకరుండగుఁగాఁడె? సకలవిధుల
యోగీంద్రుఁడైనను నాగయానల పద యోగంబుదొరకిన భాగ్యమనఁడె॥

గీ॥ మరుశర పరంపరకుఁజిక్కి నరులు దొరలు
తరుణులనుఁజూచి మరులూరి ధరణి వారి
చరణముల మ్రోలఁదొరలి కింకరులు నగుచు
మురియుచుందురు నారలే గురువులనుచు॥

మరుఁడు యువజనభీకరుఁడై యీధరణి నరులను తరుణుల మైసిరుల యుఱులలోఁదవిలించి వారిచరణసేవఁ జేయింపఁడా? ముగ్ధల ముఖ విలాసము యువజనుల చిత్తదగ్ధముగాదా! మానినుల మధురభాషణము మానవుల హృదయతోషణముగదా? కలకంఠకంఠుల కలికి చూపులు వయోవంతులకు ములుకు తూపులుగదా? పాటలగంధులపాటలు నీటుగాండ్రమర్మములకుఁ బోటులుగదా? మత్తేభయానల మందహాసము చిత్తజాకారులెత్తుటఁ గోరుగ్రాసముగదా? నాగయానల పాదవిన్యాసంబు యోగుల యోగసన్యాసంబుగదా? అలరుఁబోణులు కిలకించితరసంబుఁజిలికించి యపాంగావలోకంబునఁ దిలకించి చూచినచో వయోవంతులమేను పులకింపక యుంటకు వారిదేహమ్ము

ము లోహపురాళ్లా? ఈరుక్మాంగదుఁడు నిష్ఠాపరుఁడై జపతప స్సుహోమాదులచేఁ దపించుచుండుననికదా కింవదంతి. ఇప్పుడెటు లున్నవాఁడు? నాచరణదాసుఁడై, నే గీచినగీటుదాఁటక, నాగృహంబో క క్షణమైనవదలక, కట్టుఁగదలక, నాపడకవిడువక, యితరసతులను సరకుసేయక, తనసుతునినైన బల్కరింపక, హరిస్మరణసేయక, మారస్మరణమఱవక, మోహినీ ప్రపంచమే ప్రపంచంబని మోహాంబునిధిలోమగ్నుఁడయి మైమఱచినాఁడు. ఇదిగదా మోహినీ సామర్థ్యంబు! ఏమీ (ఆలోచించి) ఇదిదశమిరాత్రిగదా? ఈరాత్రి మండికదా యేకాదశీవ్రతమారంభమగును? ఎటులనయిన నీరాత్రియు ఱేపహర్నిశంబులు సార్వభౌముని సాన్నిధ్యంబువదలక సారసాంబకుని సంగరంబున శరీరముమఱచు లాగొనరించినచో సారసాక్షువాసర వ్రతభంగంబుసిద్ధించు, నామనోభీష్టంబుఫలించు. అటు చేయవలెను. ఈదినము దశమియని రుక్మాంగదునకుఁ దెలియదు. తెలియకనే యుండనిమ్ము.

కం॥ అతిహిత మిదిసుత యనుచున్
మతిమంతుఁడు నాదుతండ్రి మమతనుబలికెన్
క్షితిపతినిష్ఠను జెఱపఁగ
గుతుకంబున సాహసించి కూర్చెద వ్రతమున్॥

అటుచేయకున్న నేనొకమానినియగుదునా? అందున మోహిని యనునామంబునాకుఁజెల్లునా? వైళమ్మె పోయి నాకైగాచియున్న భూకాంతునిఁగూడెద.

(నిష్క్రమణము).

చతుర్థాంకము.

ద్వితీయరంగము.—రాజమందిరము.

సంధ్యావళి.

ఉ॥ పన్నగశాయి భవ్యతరవాసరమిద్ది యటంచు నైనఁ దా
నెన్నక మోహనాంగుఁడల పన్నగవేణికిఁ జిక్కెనయ్యొ! యా
పన్నశరణ్య! వేఁడెదను. ప్రాణపతిన్ క్షమియించి కావుమా,
సన్నుతిఁ జేసెదన్, హృదయసారస మందున నిన్ను నిల్పుచున్॥

ఆపద్బాంధవా! అనాథరక్షకా! ఆపదుద్ధారకా! దీనమనోరథదాయకా! భుజంగమతల్పకా! యతిమానసహంసకా భక్తకల్పకా! మన్నాయకుఁడు మోహినీమోహపాశబద్ధుఁడై లోకైకనాయకుఁడగు నీవ్రతంబు మఱచినాడు. ఆర్తిపోషణా! పాపశోషణా! దయాగుణభూషణా! నీభక్తురాలి మొఱ వాలకించి నాహృదయేశుని గతదోషునిఁ జేయు భారంబు నీయది.

హా. హా. ప్రాణేశా: నన్ను మఱచినందులకు నేఁజింతింపను, నాతో నూర్వురుసతులను నిరాకరించినందులకుఁ జింతింపను. సుతునిఁ బలకరింపకయుంటకుఁ జింతిపను. రాజ్యము సరకు సేయకయుంటకుఁ జింతింపను ఆరాజీవలోచనతోఁ గూడి యహరహము ముచ్చటఁగనుంటకుఁ జింతింపను. అయ్యో? ఆ శిష్టవర్ధనుని, దుష్టమర్దనుని, జనార్దనుని వ్రతదీక్ష మఱచితివే యను చింత నాచిత్తంబున హత్తినది. నాథా!

సీ॥ మురువులయ్యెనె నీకు ముదితభాషణములు మఱచితే మురహరస్మరణ నేఁడు?
గురువులయ్యెనె నీకుఁ గోమలికులుకులు, వదలితే హరిదినవ్రతము నేఁడు?
హరువులయ్యెనె నీకు హరిమధ్యచేష్టలు కనవె హరివ్రతదినము నేఁడు?
ఇరువులయ్యెనె నీకు నిభయానచేతలు, తెలియవె శ్రీహరిదినము నేఁడు?

గీ॥ బరువులయ్యెనె శ్రీనాథు భజనలయ్యొ?
యరువులయ్యెనె హరిపూజ లుర్వీరమణ?
తరువులయ్యెనె నాథు నీదర్శనములు?
పరువుపోవునె యచ్యుతుపర్వమిటుల?

అకటా! ఏమిసేయుదును? ఆమోహినీ మందిరంబుఁబ్రవేశించి నా భర్తనుఁజూచి హరివాసరదినంబిదియని హెచ్చరించివత్తునా? (ఆలోచించి) పాడిగాదిది. సపత్నీమందిరంబున ధూర్తత్వమునఁ బ్రవేశించి ముచ్చటగనున్న భర్తనెదరించివచ్చిన పచ్చిగయ్యాళి యిదియని జనులురచ్చసేయుదురు? అదితగదు. నాహృదయంబున మంచితలంపుఁగలదని యెవరెఱుఁగుదురు! లోకులతో నాకుఁ బని యేమియని యనుకొనినను మఱియొకగొప్ప దోషంబునాకుఁ బ్రాప్తించు. భర్తచిత్తవృత్తికి విరుద్ధముగ నటించినదాననగుదు. అందునుండి పాతివ్రత్యంబునకు భంగంబుఁగలుగు. ఆపనినేనొనరింపనోప. వలదనిన వసుమతీశుండావనిత వశంవదుఁడై వసుదేవసుతుని వాసరవ్రతంబు మైమఱచి మఱచునుగదా? ఇందులకు సదుపాయంబేమిగలదు? (ఆలోచించి) సరి. తగును. హరివాసరవ్రతదినమిదియని నగరెల్లను నేఁడు చాటింపవలెనుగదా? చాటించువారినిఁ బిలిపించి మోహినీ మందిరంబుసరస భేరీధ్వనులు వాయించి హెచ్చుకంఠమునఁ బ్రకటనఁజాటింపుమని యాజ్ఞయొసఁగెద. ఇది హితమార్గము. దీనియందుదోషముండినను నది పుణ్యఫలంబులో లీనమగును. చంద్రునియందుఁ గళంకమురీతి శోభిల్లును. ఇఁకవాలస్యంబు సేయుటతగదు పోయెద.

(నిష్క్రమము).

చతుర్థాఙ్కము.

తృతీయరంగము.—మోహినీ శయ్యాగృహము.

మోహిని, రుక్మాంగదుఁడు, చాటించువాఁడు.

(మోహినీ రుక్మాంగదులు నిద్రించుచుందురు. తెరపడి జనులకు నగపడక యుండవలెను. తెరలోనొక కిడికిమాదిరిగనుండి దానికిఁ బట్టవేసి యుండవలెను.)

(చాటించువాఁడు ప్రవేశము)

(భేరి వాయించుచు)-ఓ హెూహూహెూ! వినుఁడీ, కనుఁడీ, వినలేదనేరు కనలేదనేరు. ఈదినము దశమి, ఱేపేయేకాదశి. మఱునాఁడు ద్వాదశి ఇవి హరివాసరములు. ఈరాత్రి నిరశనులైయుండుఁడి. ఱేపహర్నిశలు నిద్రాహారంబులువదలి శ్రీహరిని భజించుఁడి. ద్వాదశి ప్రాతఃకాలంబున బ్రాహ్మణులకుఁ బాయసాన్నంబులు భుజింపఁబెట్టి మీరు భుజించి దినమెల్ల నిదుర వదలి యుండుఁడి. ఇది యాబాలవృద్ధులు సలుపవలెనుసుఁడీ ఇందులకుఁదప్పకుఁడి. తప్పిన రాజదండన కలుగును. నిజమిది వినుఁడి.

(అనుచుఁ బలుమాఱు బిగ్గరగ నఱచుచుఁ బోవును.)

(రుక్మాంగదుఁడు నిద్రలేచి కిడికినుండి వెలికి మొగముంచి చెవులొగ్గి విని క్రిందికిదుమికి నిలిచి)

శ్రీహరీ! ఎంతటిపాపంబున కొడిగట్టితి (అనుచుఁ గేలుమోడ్చి యేకాగ్రచిత్తత)

హరిగతిరగడ.

అజరుద్రాద్యర్చిత నిలచంద్రానల! యశోదాశ్రితగర్భకటాహా!
నిజభక్తజనాఘ వినాశనకర! నీరజచక్రగదాంచితబాహా!!

క్షీరాంబుధిశేషఫణీరత్న । శ్రీరుచివిలసితపేశలశయ్యా ।
నీరేజాలయ సేవాపరవశ । నిగమాంతాకల్పిత సునిశయ్యా ॥
సాత్త్వికరాజసతామసగుణగణ । సర్గోత్పత్తిస్థితిలయకారణ ।
తత్త్వజ్ఞానోదితవైరాగ్య । ద్రవ్యాలయసింహాసన పోషణ ॥
మాయాకారణ మాయనికారణ । మాయాజనిత నినాదవినోదన ।
ఆయతశబ్దోద్భవితాకాశా । యంబరసంభవితాతతపవనా ॥
పవనజనిత సంభావితతేజా । భాసితతేజోద్భవజలరూపా ।
భువనోద్భవ సకలస్తుతభువనా! భూతేశస్తవనీయకలాపా ॥
పంచగుణోత్తతయోజితకలలా । ప్రాంచత్కలలాండోద్భవత్రిభువన ।
చంచలనారాధ్వగ రూపాయిత । చారుశరీరా హరి నారాయణ ॥
నిద్రాహారవిహారవివర్జిత । నియతివ్రతసంపూజితచరణా ।
భద్రగుణైకాశ్రయవైకుంఠా । భావుకదా! భవరోగనివారణ ॥
విందుగవిందును నావీనుల గో । విందా! నీసగుభవ్యచరిత్రము ।
సందేహము లేదిందునునందును । సంకర్షణ! నీమహిమ పవిత్రము ॥
అరవిందానన! నావందనముల । నందుమప్రీతిని డెందమునకగని ।
అరిషడ్వర్గంబుల జోఁజిక్కుచు । నంగజవశుఁడై యుండితి నార్తిని ॥
మోహవిపాశ విబద్ధుఁడనై నే । మోహినిపాలై వ్రతతిథిగుఱిచితి ।
దేహము గేహము నీకర్పించెద । దీనావన! ప్రోవుము నీవేగతి ॥
నతులర్పించెద నుతులొనరించెద । నయభక్తిని నీ మహిమఁబఠించెద ।
సతిసుతులను నీహితమతి మఱచెద । సత్యంబీవని నేమదిఁదలఁచెద ॥
నీరజనేత్రా! నీకువందనము । నిత్యానందా! నీకునమస్కృతి ।
నీరధిశయ్యా! నీకిదెదండము । నిగమస్తుత్యా! నీకిదె నా నతి ॥
మారమణీపతి! నీకివె మ్రొక్కులు । మారజనక! నీకివె జోహారులు ।
నారాయణ! నీపదములు నమ్మితి । నాగశయానా! మోడ్చితిఁగరములు ॥

(అనుచు నతులొనరించి).

జగద్రక్షా! ఖచరగమనా! ఈఖచరచకోరలోచనా కఠినకుచపరిరం
భ సంభావితసమ్మోదమానసుఁడనై యామ్నాయత్రయీవందితుఁ
డవగు నీపదసేవమఱచితి కలుషకదళికాభద్రకరీ, హరీ, దురిత
శుండాలహరీ! ఈమోహినీ సమ్మోహనబాణప్రహరితచిత్తుఁడనై
పరిసరశయితవధూటీసురతశ్రమచే నిద్రఁజెంది హరివాసరవ్రతం
బు నేమఱితి. భవమహార్ణవతారకా! అరిషడ్వర్గ పరిహారకా!
దురితవనీకుఠారకా! ఈ నాకానోకహ పుష్పగంధిఁజేరి విషమాస్త్ర
కేళీకలాప సల్లాపంబులమైమఱచి పరిభూతవ్యథనంబులును, దురిత
నిర్మథనంబులునగు నీపుణ్యకథనంబుల సరకుఁజేయక రిత్తగఁ జిత్త
వృత్తిని నామత్తకాశినీలావణ్యరసాంబుధిలో ముంచితి. భక్తమం
దారా: ఈమందయాన యాకారవికారంబులుఁజూచి శ్రీకరమైన
నీచిరశుభాకారములఁ జూడ నేమఱచితి. పద్మోదరా! ఈమోహినీ
లావణ్యవాహినీ తరంగావళిలోఁజిక్కువడి మంగళకరమైన నీ సుగు
ణామృత సాగరంబునందు మునుంగమఱచితి. పుండరీకాక్షా! సమైక
రక్షా, దనుజద్విరదహర్యక్షా, నన్నిటు నిర్దళిత దోషునిఁ జేసి సంత
త సాధురక్షణుఁడను తోయజదళాక్షుఁడను బిరుదు రక్షించుకొని
యెదవో? నన్నిటుబ్రోచెదవో?

సీ॥ జలజాతగర్భుని చదువులకనుఁదోడు, నిర్జరాదులకు పెన్నిధులవీడు
నీరధిమునిఁగెడు ధారణికినినావ, త్రిదశారిహృదయ నిస్త్రింశనఖుఁడు
భూనభంబులదవ్వు మేనఁగొల్చినవాఁడు రాజులరక్తతర్పణపరుండు
దశశిరోధికి విపద్దశఁగూర్చుదైవంబు రేవతీదేవికి భావజుండు॥

గీ॥ అసురకాంతల శీలాగ్ని నార్చుఘనుఁడు
తురగఖురఘట్టితానేకదురితచయుఁడు
సంచలత్స్వ విశిష్టక్రపణవవాసి
దాసునిఁగఁ బ్రోచుఁ దా సదా ధరణినన్ను॥

(అనుచు వందనంబులిడి).

హ॥ ఈ మోహినిసరస నేనిపుడు నిలిచితినేని వఱల నను మోహ వారధిలో ముంచును. కావున వైళమ్మె నాగృహంబుఁజేరి యాదనుజ విధ్వంసుని, జగత్ప్రశస్తుని, చక్రహస్తుని, నిస్తులార్చనలఁ బ్రొద్దుపుచ్చెద. పోయెద.

(నిష్క్రమము).

(మోహిని నిద్రలేచి అటులిటులఁజూచి రుక్మాంగదునిఁ గానక నలుదిక్కులు వెదకి)

మోహిని—ఆహా? మోసమాయెను. నిష్ఫలమాయెను. ఇచటనెందును రాజు లేడాయెను. హా! నిద్రాదేవతా! నిర్భాగ్యచరితా! మాయానికరసంవృతా! మందప్రజ్ఞలాలితా! విద్యావృద్ధ్యంతరాయశోభితా? ననుఁబొందిన దేవతా కార్యంబునకు విఘ్నంబాచరించితివి. నీసహజదుర్గుణమ్ముఁ జూపితివి. అబలలకు నిద్ర బలమనునది నిజమయ్యె: ఏమి సేయుదును.

ఉ॥ పోయెను రాజు వీడువిడి, పోయెను నాపరిరంభణంబునన్ గా
బాయుచు, నేమిసేయుదును? భంగము వాటిలెఁ గార్యభాగమం
దీయెడఁ, బాపునిద్ర నసునీగతిఁ జేద్వడఁజేసె, నక్కటా।
యాయువతీ మనోహరుని నారసితెచ్చెద నెందు నుండినన్॥

కానిమ్ము. ఎచటఁబోయియుండును? ఎందున్ననందుఁబోయి మోహ పాశములబంధించి, వలపులు హెచ్చించి, వలరాజునకు నొప్పగించి, నిర్నిద్రత నేఁగాచియుండెద.

నిష్క్రమము.

పంచమాఙ్కము.

ప్రథమరంగము. రాజగృహము.

(రుక్మాంగదుఁడు, మోహిని, సంధ్యావళి, ధర్మాంగదుఁడు, శ్రీహరి.)

రుక్మాంగదుఁడు—(నిమీలితలోచనుఁడై జపమాలఁద్రిప్పుచుండును).

(మోహిని ప్రవేశము.)

మోహిని—(రుక్మాంగదుని నెగాదిగఁజూచి జపమాలగుంజిపాఱవైచి) ఔరా! మటుమాయకారీ! ఎన్ని యవతారములెత్తెదవు? ఇపుడొక గడియకుమున్నె గదా రతిరాజపీఠము నలంకరించి రాజ్యమేలితివి? ఇపుడీ యతిరాజ పీఠమలంకరింపఁ జూచెదవు. ఇదిసాధ్యమా? ఏమఁగు నెక్కి దిడ్డినాకిలినుండి పో నలవియా? ఈజపమాల మోహినీ వక్షోజయుగలాలిత మాలలమాడ్కి నీ యతను తనుతాపంబార్ప నేర్చునే? రమ్ము వలదీ జపతపములు.

రుక్మాంగదుఁడు—(లేచి) మోహినీ! ననుఁబలుకరింపకు! హరివాసర వ్రతదీక్షఁబూనినవాఁడను. మూడురాత్రులు నీముచ్చటలునాకు వలదు.

గీ॥ భవ్యచరితాళిలో గురుభాసురంబు
వాసుదేవ ప్రీత్యుత్తమవాసరంబు
భాసురాత్యంత పుణ్యఘవాసరంబు
భాసురాంగిరో! విను హరివాసరంబు॥

కామినీ! ఇట్టివ్రతదీక్షఁ బూనినవాఁడనుకావున నకాలంబున స్త్రీ సంపర్కంబు నిషేధ్యము. నీవును దద్వ్రతదీక్షఁబూని వాసుదేవు నారాధింపుము. కైవల్యంబు కరతలామలకంబగును.

మోహిని—హా! హా! ఏమి- ఎట్టెట్టూ- ఔరా పిచ్చి! ఔరా నాటుమా యల వేదాంతము! సార్వభౌమా! ఏమి! వ్రతదీక్షయా? రతిదీక్ష యా? ఇంటగెలచి రచ్చగెలువుమను లోకోక్తిఁ దెలియదా? మదన వ్రతదీక్షసమాప్తియైన పిదపఁగదా మదనజనకవ్రతదీక్షఁ బూన వలెను? ఉట్టిబట్టి స్వర్గమునకుఁ బోనగునా? విల్లును వెలగకాయ రెంటినిఁబూనిన గుజి కుదురునా? రాజ్యమేలువారికి ముక్తిరమా రాజ్యము లభించునా?

చ॥ వదలుము దీక్ష ప్రాణపతి! వాడఁగనేల విచారతప్తుఁడై?
కదలుము మద్గృహంబునకుఁ గాయజసంగర మాచరింపుమా
పదిలముగా, నవీనకృతబంధచమత్కృతులన్ రతాంతసం
పదల నిమీలితాక్షుఁడయి, స్వర్గసుఖంబులఁ జెందుమా భువిన్॥

మోహనాంగా! పంచతత్త్వావృత శరీరప్రపంచంబు నరిషడ్వర్గ సహితుఁడై పంచాయుధుం డేలుచుండును. పంచాయుధగురుసేవ సేయుమని శాస్త్రములోఁ బలికినపలుకులకు మూఢులు వేఱొక యర్థంబుఁగల్పించి యాశబ్దంబు హరికి నన్వయించుచుననిరి. దేహాత్మత్వం బుఁగనరైరి. కావున నీవు పంచాయుధుని సేవయొనర్పుము. అదియె స్వర్గసుఖంబని తలఁపుము. లెమ్ము.

రుక్మాంగ॥—మోహినీ! నీమాటలిఁకఁజాలు. ఏకాదశీవ్రత చరితంబు విని చెద వినుము.

సీ॥ దుర్భరభవరోగ తోయదపవనమ్ము, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్ము.
బహుజన్మదురితేభ బంధనాలానమ్ము, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్ము,
దుస్తరసంసార తోయధితరణమ్ము, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్ము,
భూనుతపుణ్యౌఘ భువనైకభవనమ్ము, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్ము,

గీ॥ స్మృతిమతావన మేకాదశీ దినమ్ము
శ్రుతి ముదావహ మేకాదశీ దినమ్ము
సితకరానన! యేకాదశీ దినమ్ము
రతివిధానమ్ము తగదు సమ్మతిగఁబొమ్ము॥

వారిజాయతలోచనా! వారిజాక్షుని వ్రతదినమ్మున సారసాక్షుల రతి సంయోగంబు తగదు. బహుజన్మకృత దుర్దాంతదురితతోయధిఁ దరింప హరిచరణసరోరుహారాధనయను తెప్పఁ దప్ప వేఱుమార్గం బీధరఁ దొరకదు. అట్టిహరికిఁబ్రియమైన వాసరం బిది. ఈవ్రతదినం బులందు మానవులు భూరివివేక తావహవిభూతిసమేతులై, హరి కథాశ్రవణతత్పరచిత్తులై, నిష్ఠురజపానుష్ఠాన నిష్ఠాపరులై, నారాయ ణ రూపావలోకనము, నారాయణవిగ్రహారాధనము, నారాయణ పదసేవనము ఇట్టిపుణ్యవిధానంబులఁ గాలక్షేపం బొనర్పవలయును. అంగజువశులై యంగనా సంగంబొనర్చిరేని తద్వ్రతదీక్షాభంగం బగు. కావున నన్నీరీతిబాధింపక నీమందిరముఁ జేరుము.

మోహిని—ఔరా! ఆనాఁడటవినిఁ బటుతరమగు నీ కామశాస్త్రార్థ ప్రవీణత వెల్లడించితివి. ఈనాఁడిటు నీకుటిల వేదాంతార్థోపదేశంబు నకు మొదలిడితివి. నీయందు విరుద్ధధర్మంబులు పెక్కులున్నవి. హింసాత్మకా? సంసారసుఖంబు వదలి కంసారి సేవ సేయుటకా నన్నిటుదెచ్చినది? జడాత్మా? జడజాననలందా నీవిడంబనములు? క్రీడాపరమైన వ్రీడావతి యెడఁ నీవైరాగ్యాడంబరములు? మంద మతీ! కుందరదనల మది కుందొనర్చి ముకుంద సేవఁ జేసిన నీవు నిత్యా నంద మొందుదువా? వలరాజే యాయిలఁగొలువందగిన దైవమని యును మేనుఁబాయుటే కైవల్య మనియును సర్వజ్ఞులు వచింపరాకి వలపే వ్రతము లెమ్ము. (అనుచుఁ గేలుఁబట్టియీడ్చును).

(సంధ్యావళి ప్రవేశము.)

దుష్టాత్మా! నన్నుకష్టపెట్టకు. ఈజగడాగమాటలచే నాకువగఁ గూర్పకు. శూలిమౌళి నెక్కాలంబు నన్నాలుగనేలెద నిన్నెడఁ బాయనని నుడివినను వువులు స్థిరపడుదికోనుము, ఈకట్టిడివ్రతము లచే శరీరమునుఁగష్టపెట్టకు.

కం॥ దిట్టా! కట్టిడివై, న
న్నట్టిటు గావించి పెళ్ళి నగునే నీకుఁ?
గట్టుమ రతిరాజ్యమునకు
నెట్టన బట్టంబునాకు. నెట్టుమ వ్రతముఁ॥

రుక్మాంగదా! లెమ్ము. మందిరమ్మునకురమ్ము (అనుచుగుంజును)

రుక్మాంగ—(కోపంబున) భామా! నీబూమెలమాటలువిని కామునికిలోనై కామజనకుని నోము వమ్ముఁజేయుదునా? ఎన్నటికినిఁ జేయను. హరివాసర వ్రతమువదలను.

చం॥ వదలుదు రాజ్యముఁ, సకలవారిధివేష్టిత భూతలంబునుఁ,
వదలుదు సర్వవైభవము, వారణవాజి పదాతిరాజియుఁ,
వదలుదు దార పుత్ర హిత బంధు పురోహిత సేవకాళినిఁ,
వదలను శ్రీహరివ్రతము, వారిజలోచన! మాటలేటికిఁ॥

నీరజాక్షీ! నీటిబుగ్గనుబోలు నైహికసుఖంబును నమ్మి, నిరంతరానంద దాయకుఁడగు నీరజలోచనుని చరణసేవ వదలఁగలనా? వేదండ యానా! ఎండమావులవంటి యాయువునునమ్మి, పండువెన్నెలవంటి సంపదనునమ్మి, నిరంతర నీచవిమోచనరతుఁడనై, దండధరుని క్రూర దండనములోఁబడకుండ హరివాసర వ్రతంబాచరించి, హరిచరణాంబుజ పావనసలిలంబు తీర్థంబుగఁగొని, పక్షివాహను చరిత్రామృత

పూరిత వాహినిలో నోలలాడి, మునిచేతస్సరో హంసునిఁ గొనియాడి, శ్రుతివధూసీమంతినీవీథులఁ దిరుగులాడి, జన్మజన్మాంతరార్జిత దుర్భర దుస్సహ దుస్తర దురితంబులఁ బోనాడి, హరికరుణాపరిలబ్ధ జ్ఞాన కలితభావులగు భాగవతులఁ గూడి, భవబంధురసింధువును దరించెద. దీనికినంతరాయంబుగఁ బరిణమింపకుము. నీవెంత వేఁడినను నెంత దూషించినను నెంత దండించినను నే నీవ్రతంబును వదలను.

మోహిని—మానవనాథా? మానినీమణిని నన్ను వంచించితివి. మగవారికృత్యములు సందుసుడిమాయలని యిప్పుడుగదా నే నెఱింగితి. ఆహా! ఆనాఁడేమని పలికితివి? "మోహాఫలమధురాధరా? నీవచనములే వేదవచనములని నమ్మెద. కలికీ! నీపలుకు కళాధరునిపలుకని శిరసావహించి చేసెద. చంద్రదలవనా? నీమాటశిలాస్థాపితలిపిగాఁ జూచెద" ఈయర్థంబునిచ్చు మాటలాడికదా నను మోసగించితివి? ఆకలి తీరినపిదప నళులు విరులఁ బాసినరీతి ననుఁ బాసితివి. పట్టివలపుల నన్నాఱడిపెట్టితివి. ఇలాధిపుల చెలుములు జలములోనివ్రాతలనునది నిజమయ్యె, ధరాపరాగంబు ధరాపరాగంబనునది స్థాపించితివి. అయ్యో! వంచకా! నిదురించువేళ నన్ను వంచించి యీ చంచలాక్షినిఁ గూడ నపేక్షించితివియా? వెంటనంటి నేఁగనుఁగొంటినని వ్రతవ్యాజంబున ననుఁగికురింపఁజూచెదవా? తుంటవిల్తుని కేళికి నను వెలిచేసెదవా? కంటకమతీ! నీతుంటతనంబు నాయెడ ఫలించునా? వైళమ్మె వెళ్లుము. నామందిరమ్ముఁ జేరుదము.

సంధ్యావళి—అమ్మా- మోహినీ!

ఉ॥ మానవతీలలామ! యజమానసపుత్త్రివి నీవు కావునన్
భూనుతధర్మసూక్ష్మములు బుట్టుకతోడనె నీకుఁ దెల్లమా.
మానవనేత నీదుపతి మానఁగరాని హరివ్రతంబుఁ దాఁ
బూనినవాఁడు భంగమిటు బొందు పల్కఁగఁ బాతకంబగున్॥

భామిని—ప్రాకృతమానినులంబోలె నీవిటులాడనగునా? భర్తనలయింపనగునా? భర్తదైవంబుగాదా? సతికిఁబతికంటెను వేఱుదైవంబు గలదా? పతివచనములుగదా సతికి వేదములు? అధిపతి యానతిగదా సతికివ్రతనియతి? భర్తముదముగదా సతికి మోక్షము? ప్రియుని ప్రియభాషణముగదా సతికిఁబాయసాన్నము? పతిభక్తిగదా సతికి భూషణము? పతిదర్శనముగదా సతికిఁదోషణము?

సీ॥ కరతలామలకంబు గాదఁటే చెల్లెలా? యుభయానకును ముక్తి విభునిభక్తి
కొంగుబంగారమ్ము కోమలీకాదఁటే? వనజాయతాక్షికి వరునిభక్తి
ప్రాంగణస్థాపిత పారిజాతముగాదె? తరళాయతాక్షికి ధవునిభక్తి
తలయంపి మేరువెలయదే చెల్లెలా? నళినాననకుఁ బ్రాణనాథుభక్తి॥

గీ॥ సతికి పరదైవమీధరఁ బతియసుమ్ము
వనిత కీయిల వ్రతనిష్ఠ వరుఁడెసుమ్ము
పడతి కీభువిఁ బరగతి పతియెసుమ్ము
చాన పతిభక్తి సతికిని శక్తిసుమ్ము॥

తరుణీమణీ! వరునెదిరించి మారుత్తరమిచ్చిన నారికి నిరయము సరసనుండునుగదా! బిసరుహాక్షీ! కాంతుని సేవచేయక కసరుచుపిసుకుకొనుచున్న కిసలయపాణి కీ వసుమతి సుఖముకలదా? సతీమణీ! పతివ్రత శుచీభూతయై తనపతిని సదాపూజించినఁగదా రమాపతి మెచ్చు. ఈధర్మంబులు నీకుఁదెలియవా?

మోహిని—అమ్మచెల్ల! ఎంతటియెమ్మెలాడివే? కాయలఱని కథలు జెప్పవచ్చితివికదా? పాడిదీర్చెదనని పిలువని పేరంటమునకువచ్చి భార్యాభర్తల నడుమనిలచి యహామించి గరితవలె ధర్మంబులు తెలుపసాహసించెదవే? నీవెంతటిపతివ్రతవు? పుట్టుకతోడనే పుణ్యపాపంబుల తారతమ్యంబు సహజముగాఁదెలిసిన నాయెదుటనా నీయువ

న్యాసంబు? అగ్రహారములోనా తంబళజోస్యము? నీవెఱిఁగినంత పతిభక్తి నేనెఱుఁగనా? కంచునిస్సాణమెదుటనా ఢక్కావాద్యము? పతిభక్తియను బెదరువెట్టి మెరికెలవంటి మాటలాడి సతీపతులకు వియోగంబుగల్పింపఁ జూచెదవా? అడ్డగఱ్ఱిమాటలాడి వాఁడివాఁడి తనంబునెఱపి నఖమాంసన్యాయంబున క్షీరోదకమురీతినున్న దంపతులలోఁగలహంబుఁబెంచి తత్కలహఫలంబు నీవనుభవింపఁజూచెదవా? గట్టువాయిపలురాగా! ఎన్నిపన్నాగములు పన్నితివి? ఛీ గయ్యాళీ! ఇచటనుండి వెడలిపొమ్ము. పొమ్ము పొమ్ము. ఎఱుకగలచేడియ కొకపలుకు చాలదా? ఛీయన్న కడమరాగము సేయుదురా?

రుక్మాంగ॥—మోహినీ! ఎవరిని నీవట్టిమాటలాడునది? అదినాపట్టపు రాణి సంధ్యావళి పతివ్రతాశిరోమణి. హీనోన్నతతారతమ్యంబులు దెలిసి మాటలాడుము.

మోహిని—ఏమీవంచకా! ఏమీయెఱుంగని యింతినిఁగొంతు విఱువఁజూచెదవా? కుంభినీధవులు కుటిలత్వము కూడుగాఁగుడుచు వారనునది సార్థకపఱచితివి. మెత్తనిదొంగవీవుఁ బువ్వుఁగుత్తులతోఁగుత్తుకకోయుదువు. ఎడమచేయి యిది కుడికేలిది యని తెలియని జడజనయనకుఁ బెడబుద్ధులుచెప్పి పడకవార్తలుదెలిపి సదాకాలము నిన్నెడఁ బాయనని మృడునిపైఁగేలిడి కఠినశపథంబులు నుడివి కడుసంబరమున విడిదికిఁదెచ్చి వెడజవ్వనము సడలించి యిపుడీజడజాక్షి నుడువులువిని నన్నిటు లిడుములఁగెడపెదవా? జడాత్మా!

సంధ్యావళి—మోహినీ! యేమిమాటలివి.

మ॥ తగునే ధర్మవిరుద్ధచర్య లిటుకాంతా? యింతకాతింపఁగా
నగునే? యీవసుధాతలాధిపుని నోనాఁడంగనోరాడెనే?
మగవా! శ్రీహరివాసరవ్రతము సన్మాన్యంబుగాఁ జేయు నీ
మగనిన్ దూరకుమ్. నాహితమ్ము వినిపొమ్మా చెల్లెలా! యింటికిన్

చెల్లెలా! ఈవ్రతదీక్ష ముగిసినతోడనే నీయిష్టానుసారంబు నీమగఁడు నిన్నెడఁబాయకుండును. పతిని నోనాడుటతగదు. మందిరంబునకుఁ బొమ్ము.

మోహిని—అవునేఁ గయ్యాళీ? చెల్లెలాయని నన్నుఁబిలిచెదవు? ఏపాటి బాంధవ్యంబిది? ఈచుట్టఱికముఁ గుదిర్చినవారెవరు? మిన్నాగువలె మిడిసిపడియెద వేల? మందురాలా? ఈమందిరంబున నినుఁబొందను నామగనివదలి మిన్నక నామందిరంబునకుఁ బోదునా? ప్రపంచంబులో స్వకార్యపరులు మాటలాడువిధంబిదియ కాఁబోలు. రాజ్యవైభవమదాంధుని మాటనమ్మి చేటుఁదెచ్చికొంటిని. మానవాధిపా! ఆమహారణ్యమున మాహేశ్వరుని యుత్తమాంగంబున నీపాంతక హస్తముంచి మోహినీ! సదాకాలంబు నిన్నెడబాయక యుందునని యాడినమాట లనృతములుగదా? సూర్యవంశమునన్ బుట్టి హరిశ్చంద్రుని వంశసంభవుఁడవై సడిసన్నఁగాంచిన పుడమిపులు మృడుని మెడఁజేసిన శపథము మృషయౌనన్ జాలు. నీకున్ మెడఁజూచిన ఫలంబున నినున్ దలఁచికొనుచు నడవులంబడి ప్రాణంబులు విడిచెద.

రుక్మాంగ॥—మోహినీ! ఎంతటి కాఠిన్యముఁ బూనితివి? అర్యమకులోద్భవుఁ డనృతంబులాడునా?

ఉ॥ నీరజలోచనా! వినవె, నీరజగర్భుని వ్రాఁతఁదప్పినన్
వారిజలోచనాంబకుని వాఁడిశరంబున ధారఁదప్పినన్
వారిధిమేరఁదప్పినను వారిపపజ్క్తియు దారిఁ దప్పినన్
సూరకులోద్భవుం డెటుల సూనృతవాక్కులు దప్పు? మానినీ!

వారిజాననా! భానుకులమునఁబుట్టిన మానవాధముఁడైన ననృతము లాడ నోడుననిన సకలమానవ మానితుఁడగు మానవాధిపుఁడనైన నేను సూనృతములాడక తప్పుదునే? అనృతభాషణునకంటె దోషాధికుఁడీ ధరఁగలఁడా? ప్రతిజ్ఞఁజేసి మృషాలపితుఁడ నగుదునా?

మోహిని-మానవనాథా! కాని నిజముపల్కుట కలలోనిమాటం కానిచో నీ ప్రతిన్నిట్టులేలఁబాసి వత్తువా? ఇపుడేమాయెను. నీవ్రతదీక్షవదలి యతనుదీక్షఁ బూనెదవా? పూనవా? ఎటులొనరించినను నాకు సంతోషము సూర్యకులోద్భవుండు వారిజాననకు గౌరీశుని మ్రోల నిచ్చినవాగ్దానంబు నెఱవేర్పక యబద్ధము లాడెనని లోకులనిక్కొనినం జాలు. అదియ నాకు సుఖము.

రుక్మాంగ॥—మోహినీ! నన్నేల యీరీతి బాధించెదవు? మిన్నక రెండు దినంబులుండుమా.

మోహిని—కుటిలాత్మా! కపటపుమాటలు నాకుసరిపడవు. హరివ్రతము నీవువదలఁజాలవు. హరికాముకుని వ్రతము నేనువదలఁజాలను. మా యిరువురికి దూరము. కావున నన్నృతములాడితినని పలికి నీయిచ్ఛానుసారమే వ్రతమయినను జేసికొనుము.

రుక్మాంగ॥—మోహినీ! వ్రతమును వదలుమను వచనంబుఁదప్ప వెఱ్ఱి యడిగిన నిచ్చెద. ప్రాణమడిగిన నిచ్చెద.

చం॥ సకలభువిక్ర్యజింతు, సరసంబగు భోగములుజ్జగింతు, నా
సకియలనెల్ల నీచరణసారససేవకునుంతు, సూనుకు
త్తుకఁదెగఁద్రుంతు. ఇట్టివయి తోయజలోచనసన్యసింతుఁ గో
రికకలదేని, మానను హరివ్రత మాడ నబద్ధమెయ్యెడన్॥

మోహిని--పమీ! నృశంసా? స్త్రీవంచకా! బాలఘాతకా? ఏమిపలికితివి? నీమాటలు చకచకఁగ గమనింపను. ఏటియొకమాట పలుకుము. వీనులార వినియెద.

రుక్మాంగదుఁడు—మోహినీ! నాప్రతిన మరలవినఁగోరెదవా? అట్లయిన వినుము.

(“సకలభువిరాద్యాజింతు” అనుపద్యంబుచ్చరించును.)

మోహిని—రుక్మాంగదా! ఇంతటి సత్యహరిశ్చంద్రుఁడవా? అనృతంబులాడవా?

రుక్మాంగదుఁడు—మోహినీ!

కం॥ వెఱవను యమదండమునకు,
వెఱవను హరిచక్రమునకు వెఱవను శస్త్రి!
గఱకంఠ శూలమునకును
వెఱచెద మృషలాడ హృదయవీధినిఁ గనుమా॥

మోహిని—మానవనాథా! ఇట్టిమృషావచనంబులాడకు. ఒకతప్పు సవరింప వేయితప్పులుచేయకు.

రుక్మాంగదుఁడు—మానినీ! నీకేసందియమువలదు. సత్యపాశాబద్ధుఁడను నే నసత్యంబాడను. ముమ్మాటికి నాడను.

మోహిని—(ఆలోచించి) కఠినాత్మా! పుట్టించి పెంచిన నీకు దయలేనిది నాకేల? ఏదీ నీ పుత్రునిశిరము నీచేతులార నీ ఖడ్గమున నాయెదుటఁ ద్రుంపుము. నీ తెంపుఁజూచెద.

రుక్మాంగదుఁడు—(హాయని నిశ్చేష్టతఁగూర్చుని మూర్ఛఁబడును).

సంధ్యావళి శా॥ { ఇంతి! పోషరమా? ఏమోముదము? నీ పీరితి నాబాలునిన్
గొంతుక్ గోయఁగఁగోరఁగానగునె? యోగొడ్రాల! ఛీ పాతకీ!

మోహిని { కాంతా! నన్నిటు దూరనేమి కత మీకాంతుండు సుపుత్రకున్
గొంతుం ద్రుంతునటంచుఁ బల్కఁగద. నీకున్ వీనులున్ లేవఁటే?

సంధ్యావళి—జగజంతా! ఎంతటిహంతకారివే! భూకాంతుని స్వాంతమును జీకాకుఁబఱచి శిశుహంతవైతివిగదవే! గుడినుండియే గుడిత్రాళ్లు గోయుచందాన మాయిల్లుచేరి మాయింటితనంబుఁ జెఱుపఁబ్రయత్నించెదవే! గయ్యాళీ! నీవుగొడ్రాలవు. బిడ్డకుట్టెటుఁగన్న

కావున కటికగుండియవై కసుకందని పసిబాలుని యసువులార్ప సమకట్టితివి. నిష్కళంకమూర్తియగు నీభూవిభుని మన్ననకలదని వినయసంపన్నుని తనయుని కంఠంబుఁ దెగవేయుమని యడుగనగునా? చెఱుకుతియ్యనని వ్రేళ్ళతోనములనగునా?

మోహిని—జగరాగా! తలపొగరా! మించిమాటలాడి రతులొనరించెదవు? హనుమంతుని ముందఱఁ గుప్పిగంతులా? సుతుని గొంతైన త్రుంతునని కంఠోక్తిగఁ బలుమారు నీమ్రోలనే నీవిభుఁడే పలికెనుగదా! అపుడేలమిన్నకయుంటివి? నీనోటఁ బురువు బట్టియుండెనా? శనియుండెనా? హెచ్చుమాటలాడకు నీతలపిచ్చిదించెదను సుమీ హెచ్చరిక.

(ధర్మాంగముని ప్రవేశము).

సంధ్యావళి—(తనయునిఁ గౌఁగలించుకొని) ధర్మాంగదా! ఇపుడేలయిచ్చటికివచ్చితివి?

ధర్మాంగ—అమ్మా! ఇచట నోరగుచుండ నేమికారణమోయని చూడ వచ్చితి. (నేలంబడినతండ్రినిఁ జూచి) అచ్చెరువంది.

కం॥ నాతల్లీ! యిదియేమిటె?
నాతండ్రిటు బడియె నేల? నాకుఁ జెపుమా
యేతప్పుఁ జేసిరెవరే
మీతని చిత్తంబుఁగలఁత నిమ్మనిధరణిన్॥

అమ్మా: నాయన్నమేల నాయన్నాయని నన్ను బలుకరింపక చేరఁదీయక శిరంబు మూర్కొనక ముద్దిడక నేలపైఁబడినాడు? ఎవరే మొనర్చిరి?

సంధ్యావళి—(కన్నీరు దొరఁగుచు) నాయనా! నేనేమని దెలుపుదు (అనుచు నేలఁగూర్చుండును)

ధర్మాంగదుఁడు — (స్వ) ఇదియేమిచిత్రము? నాతండ్రి నేల బడనేల? ఆకారణంబడిగిన మాత్రన నాతల్లి కన్నీరుమున్నీరుగా దొఱఁగుచు భూమిపైఁగూలఁబడ నేల? (మోహినింజూచి) తల్లీ

కం॥ తల్లీ! యేమిదిచిత్రము
తల్లియుఁ దండ్రియును దుఃఖతప్తులునగుచున్
దల్లట మందఁగ నేలా?
తెల్లంబుగఁ దెల్పుము నీ వినికతంబుగా॥

మోహిని — తనయా! ధర్మాంగదా! ఈవ్యసనవృత్తాంతంబు నేనేమని తెలుపుదు? నాకును వ్యాకులముగనున్నది.

ధర్మాంగదుఁడు — అమ్మా! మీరింతటిటులైన నాగతియేమి?

మోహిని — నాయనా! బ్రహ్మమానసపుత్రినైన నేను వింధ్యాటవిని సంచరించుచుండ నీతండ్రి నన్ను వరించి నన్నెప్పుడేగాని యెడఁబాయనని యీ పంచాననుని యెదుట శపథంబుగావించి యిచటికిఁ దెచ్చెను. నేఁడు హరివ్రతనెపంబున నామందిరంబువదలి యిచటికి వచ్చెను. హరివ్రతమువదలి నామందిరంబునకు రమ్మని పిలువ నా సుతునైనఁ జంపెదను హరివ్రతము వదలననెను. సుతునిఁ జంపుమని నేనడుగ నీరీతి నేలపై వ్రాలెను. తనయా! నీవినయవివేకంబులు జూడ నామనంబు కరుగుచున్నది. ఇంకను నీవు బాలుఁడవు వృద్ధికి రాఁదగినవాఁడవు నిర్మలంబగు నైహికసుఖంబు లింకను పారంబుగ ననుభవింపఁ దగినవాఁడవు బ్రదికియుండిన శుభములు బడయఁగలవని ప్రాజ్ఞులువచించిరి. ఈ నీతండ్రి యిది మాదిదనక తనసుఖమునకై నీప్రాణంబులు దీయ సమకట్టెను. నీవందులకు సమ్మతింపకయుంటివేని నీప్రాణంబులు నిలుచు. నీవు సుఖంబులు దక్కుం. సుఖానుభవము కొఱకై గదా జనులింతగఁ బాటుపడియెదరు.

ధర్మాంగదుఁడు—తల్లీ? తనయున కేమి బోధించెదవు? పితృవాక్యోల్లంఘన నాకు హితమగునా? అదిహితముగాదు.

ఉ॥ మానవదేహ మెత్తుచును, మాయావశీకృతుఁడై నరుండు, తాఁ
గానఁడు ప్రాక్కృతానుభవకష్టఫలంబు, భవిష్యదాపదల్,
జ్ఞానవిహీనతన్ బ్రకృతకర్మ సుఖంబులఁజిక్కి సౌఖ్యమం
చానఁడు పాపకర్మమును మానసహర్షద మద్ది కావునన్॥

తల్లీ! మానవుఁడు దైవాధిష్టిత కర్మయోగంబున మాతృగర్భాంధకూపములఁజిక్కి బాల్య కౌమార కైశోరవయోజరావస్థలకులోఁబడి సంసారావర్తగర్తంబున సుడివడుచు పిత్రువయోరూప విద్యాబలంబుల నహంకరించి పయోదధిఘృతగ్రాసంబుల సమీరపూరితమైన తోలుతిత్తిబలెబలసి యంగనాసంగమాది భోగములుగోరి కామకేళీపరతంత్రుఁడై యకర్తవ్యకర్తవ్యతా విచారంబుల పీటంబుచ్చి మూలము వాడినతరువు నిలువెల్ల వాడినరీతి క్షీణించి యాధివ్యాధులకుసిక్కించి దేహమువీడి ఘోరనరకంబులంబడి తల్లడమందుచు మఱలఁగృతఫలానుభవమునకై పుడమిఁబుట్టుచు బాధపడుటకంటెను హరివాసరవ్రతరక్షణకై పితృవాక్యపరిపాలనంబు సేయుట శ్రేయఃపథంబుగాదె? తల్లీ! నాప్రాణంబునకేనా వీరింతగఁజింతిల్లునది? ఇదియెంతటిపని (అనుచుఁదండ్రిఁజేరి) నాయనా! నీయనుంగుతనయుఁడు నీమోము వీక్షించుచు నీసుభాశురకలితాశీర్వచనంబునకెదురఁజూచుచు నిలిచినవాఁడు లెమ్ము. నీముద్దుకొమరునిఁ గన్నులారఁగనుము.

రుక్మాంగదుఁడు—(లేచి కన్నీరు గార్చుచు ధర్మాంగదునిఁ గౌఁగలించుకొని శిరము మూర్కొని) నాయనా! నీవేలయిచటికివచ్చితివి? నిన్నెవరురప్పించిరి?

ధర్మాంగదుఁడు—తండ్రీ! నాతల్లులిరువురు గట్టిగ వాదులాడుచుండిరి. కారణంబరయవచ్చితిని. నాతల్లి మోహినీదేవిచే నిజమెఱింగితి. తండ్రీ! సత్యవచోపరిపాలనం బొనరించి నిత్యసుఖంబులందుటకై యనిత్యంబైన నాశిరంబు ద్రుంచుటకుఁ జింతింపనేల?

రుక్మాంగదుఁడు—పుత్రకా! పున్నరకాటవీతరుకుఠారకా! బహుజన్మకృతసుకృతలవిత్రకా! నీశిరంబుఁ దఱుఁగనే నెటులవలతు? (అనుచుఁ గూర్చుండును)

మోహిని—ఓరీ కుటిలాశయా! పెఱభామల మానముఁ దెంప నేర్తువు గాని నీసుతుని కంఠంబు ద్రెంప నేరవు కాఁబోలు? నీకు సుతప్రేమ హెచ్చుగనున్నచో ననృతమాడితినని పలుకుము. ఆలస్యంబునకుఁ గాలంబు లేదు లెమ్ము.

ధర్మాంగదుఁడు—తండ్రీ! వేదాంతవిదుఁడు, రుక్మాంగదుఁడని పడిసన్నఁగనిన నీవింతటి వ్యామోహవారిధిలో మునుంగనగునా? దృశ్యంబులైన యీ నైహికవ్యవహారసంబంధబాంధవ్యములు శాశ్వతములా?

కం॥ ఈతటి సుతవాత్సల్యత
నే తరివై యనృతమాడ హేయము గాదే?
యేతఱిని వెంటనంటిన
యాతత ప్రాక్కర్మఫలము లడపన్వశమే॥

తండ్రీ! ఆలస్యంబువలదు. ఇదిగో నాశిరము. అదిగో నీకరవారము. హరిచింతనాపరుఁడవై వైళమ్మె తెగుగుము.

రుక్మాంగదుఁడు—తండ్రీ! నేనే నీ యీపాపికరముల నీసుకుమారకంఠంబును నావాడికరవారమునఁ ద్రుంతును? అయ్యో! శ్రీహరీ!

ఎంతటి దురిత వారిధిలోనను ద్రోసితివి? (నిశ్చలుఁడై యుంచుక నిలుచును)

మోహిని — రుక్మాంగదా! ఆలస్యమేల? వైళమ్మె వాలమ్మున నీబాలుని శిరము తఱుగుము. ఇదిగో కరవాలము (అనుచు కత్తి నిచ్చును)

రుక్మాంగదుఁడు — (కత్తిని జారవైచి) మోహినీ! నన్నేలయీరీతి బాధించెదవు?

సీ॥ ఆపన్నసత్వయౌ యాతివ నాలోకించి ప్రమపత్య పుణ్యంబుఁ బొందనలరి
పొదుగుళ్ళలోనున్న పుత్రుని వీక్షించి ముద్దుపల్కులు విని మోదమంది
చిన్నినవ్వులు నవ్వ చిరుతనిరీక్షించి ముదజలనిధిలోన మునఁగితేలి
వినయవినీతుని తనయుఁ గన్నులఁగాంచి సర్వస్వకుఁడసంచు సంతసించి

గీ॥ శ్రీకళత్రుని మానసస్సీమ నిలిపి
తనియుదురు సర్వమనుజాళి ధరను గాదె?
తనయుకంఠము గటిసనిధర్మమూని
తఱుఁగ నగునెటు? తరుణి! యీతలఁపువలదు॥

కోమలీ? నాకులభవనస్తంభముగదా యీముద్దుకుమారుఁడు? భామా! నాజరాభారంబుఁ బోకార్చు సుధామాత్రగదా యీసుతుఁడు? వనితా: బహుకాలాగత పిత్రృణబంధ విమోచనధనఖనిగదా యీతనయుఁడు? పూఁబోఁడీ! పున్నామనరకమునుండి మాతాపితృలనుద్ధరింపఁజేయు పుణ్యఫలాకారంబుగదా యీపుత్రుఁడు? మానినీ! యిట్టిపుత్రునిఁ జంపుమంచు నీకేలగలిగె? వలదీతలంపు మానుము. అళికులాలకా: సంతోషజలరాశి వీచికలఁదలిదండ్రులఁ దేలించు బాలకుని వంశపాలకుని యమునివాకిలికిఁ బంపుమని పలుక నీకు నోరెటులాడెను? నీవిటుపలుకఁగను. నావంశదీపమార్పకుము వనజాక్షీ

తనయునా: దేవతా వితానమునకు ముదము తానము సంతానంబు బతె జనవితానమునకు సంతానము సంతోషస్థానముగదా? బాలుని ప్రాణంబులు రక్షింపుము.

మోహిని—అసత్యవాది! నీవిపరీతచర్యలుగంటిని. నీమనంబున నొకటి, ఆడునది వేఱొకటి, జేయునది మఱియొకటి ఇట్టివారుగదా వైభవమదాంధులగు భూవిభులు. ఇట్టివారు రాజులనికదా "రాజ్యాంతేనరకంధ్రువం" అనిపెద్దలాడిరి రుక్మాంగదా! ఇంతగనీకుఁ బుత్రవాత్సల్యముఁగలదేని యసత్యంబులాడితినని పలికి పుత్రునిఁ బోషింపుము.

ధర్మాంగదుఁడు—(తలవంచుకొని వ్యసనమునఁగూర్చున్న తండ్రినిఁజూచి జనకా! ఈవ్యసనంబు మానుము. ధైర్యముఁబూనుము.

మ॥ అనఘా! యచ్యుతభక్తియన్ శరముచే వ్యామోహపాశంబునున్
మునుము న్ద్రెంపుమ, సత్యవాగ్విభవసమ్మోదాత్ముఁడై మాన్యుఁడై
తనయున్ ద్రుంపుమ, సత్యకీర్తి జగతిన్ దర్ప్యంబుగా నిల్పుమా,
కనుమా యారవిచంద్ర తారకముగాఁ గళ్యాణసౌభాగ్యమున్॥

జనకా! వలదీ చిత్తవైకల్యము. వైళమ్మె లెమ్ము కరవాలమ్ము గొమ్ము (అనుచుఁగరవాలమిచ్చును).

రుక్మాంగదుఁడు—(రుక్మాంగదుఁడు కత్తిపాఱవైచును)

మోహిని—(రుక్మాంగదునిఁజూచి) సత్యహరిశ్చంద్రా! నీసత్యవ్రతధారిణతఁగంటిని ఇఁకనేఁబోయివచ్చెద. అసత్యవాదులలో రుక్మాంగదుఁడగ్రేసరుఁడని జగతిని నీనామము శాశ్వతముగ నిలుచుఁగాతం (అనుచువెళ్లఁ దానిబలెరె డఁడుగులు వెనుకకునిడును)

రుక్మాంగదుఁడు—(దిగ్గున లేచి కేలుఁబట్టిదివిచి నిలునంజేసి) హా దైవమా!

సీ॥ కటకటా! నాకది కాలపాశమయ్యె కాంత వినూతన కాయరుచులు
హరి హరీ! ప్రాణాప హారవిషంబయ్యె హరిమధ్యరుచికలితాంగవల్లి
అక్కటా! శిరముపై నశనిపాతంబయ్యె నావర్తనతనాభి యనుఁగుఁబలుకు
దుర్భగదుర్వార దుస్స్వప్నసమంబయ్యె విమలలోలాపాంగ వీక్షణములు॥

గీ॥ కారికానేరదిది మహామారి ఘరసు
నాలికానేరదిది మహా భూత మకట
వయితకానేరదిది దొడ్డ దయ్యమయ్యొ
జెడితినన్నిట నీచెలి చెలిమిఁజేసి॥

అకటకటా! ఈకుటిలాలక యింతటికటికగుండియయని తెలియనైతిని. అయ్యో! ఈకలకంఠకంఠి నాబహిఃప్రాణంబైన బాలుకంఠమునకు నకాలకాలపాశంబుగఁ బరిణమించెనుగదా! ఈమూర్తి యగునాతి నాకామితపారిజాతంబయిన సుతునకు శిరోనిర్ఘాతపాతమై పరిణమిల్లెనుగదా! హా! ఈకోమలగాత్రి నాపుత్రప్రాణాపహారిణియగు కాళరాత్రిగదా! ఈకాలాహివేణి నాబాలునకుగళబద్ధోగ్రకాలాహియయ్యెనుగదా! ఈయుడురాజవదన యురుమని పిడుగై నాకొమరుని శిరముపైఁ బడియెనుగదా! ఉడుగనికార్చిచ్చయి యీచిఱుతనుగాల్పనెంచెనుగదా! ఈశాతోదరివాగ్వృత్తి, యమృతపూరితవర్ణతతియని యెంచితినిగాని చక్కెరపూతపూసిన విషంబని తెలియనైతిని. ఈసుదతి చిత్తము, శిరీషకుసుమంబునకంటె మెత్తనని యెన్నితినిగాని వెన్నమెత్తిన పాషాణంబని యెఱుంగనైతిని. ఈచెలువ తళుకుబెళుకులు, విమోహానురాగలతలని యెంచితినిగాని నన్నుగట్టుటకుఁదెచ్చిన రత్నఖచితసువర్ణశృంఖలములని కానవైతిని. ఈయలివేణి, సుందరాకస్వాన ఫణిగాని పూఁబోణిగాదు. ఈచెల్వ, మేకవన్నెపులిగాని నామేలుగోరెడి యాలు

గాదు. ఈమధుకరచికుర, నాశీలక్ష్మాధరవజ్రధార. ఈహరినీలనిభాలకజాల, దయాజలధి బాడబజ్వాలయయి నాకులపాలకుని బాలకునివ్యాకుల జలధిలోముంచెనుగదా. ఈయువతీలలామ మృషాభిమానమదహింసాజననసీమగాని స్వాభావికభామగాదు. ఈకలాపికలాపకుంతల నాపురాకృత సుకృతసారంగ శార్దూలగాని నాసుఖాలవాలమైన గుణజాలగాదు. ఈకుంభికుంభోపమకుచకుంభ, దంభాకారముఁబూనిన యాప్రళయకాలాభీల భైరవమూర్తియై, యీకోమలమూర్తిని నాసుతుని మృతికినెదురుఁజూచెడు. ఈలలితచంపకకుసుమసమవిలాసనాస వేసం బావిలయకాలాత్యంతకుపితాంతకుఁడుబూని నాసన్నిధిసలిచెను. ఈవిద్రుమారుణాధరరూపంబునందకటా! యాదక్షయజ్ఞధ్వంసనాకుతూహలవీరావేశవీరభద్రవిగ్రహంబవతరించి నా కుమారవిగ్రహంబును రూపుమాపెడు. ఈయండజరాజగమన నాకనుపండువమై యుండునని యెంచితినిగాని నాకుఁగుండెతల్లడమగునని తలంపనైతిని. ఈవినిర్మలదర్పణకపోల నాసుఖాలవాలమగునని తలంచితినిగాని నాపసిబాలుని కంఠమునకు గాలమగునని యెంచనైతిని. ఈయలసగమన నాయలసటకు నమృతకలశమగునని తెలిసితినిగాని నాకంటికి నలుసగునని యెఱుంగనైతి. ఈమచ్చెకంటి నాసచ్చరితములకుఁ దోడగునని యెంటినిగాని నాపచ్చడంబునఁ జిచ్చగునని యెన్ననైతిని. ఈదుశ్చరిత నాకుఁ దుశ్చికిత్సంబగువ్యాధియయ్యె, ఈజడజానన నాసుఖార్ణవ బడబానలంబాయె. ఈయురగవేణి నాపరిధానాంతర్లీన మహోరగమయ్యె. దైవమా! పాపిదైవమా! నేనెటుల నాకరములెటుల- నాపాదుకరములెటుల- యిచ్చట- ముద్దుముచ్చటలఁబెంచెడు తల్లి యెదుట- యీ నాకుమారుని- సుకుమారుని- మారసమాకారుని- నాకరవారమున- వీరవైరివారప్రాణాపహార్

కరమగుకరవాలమునఁ ద్రుంతును? ఎటులజీవింతును? అయ్యో! జీవమా! నీవేలపాషాణంబుబలె భద్రమున నా మేననిలిచితివి? పో వేల? (అనుచుఁగూర్చుండును).

మోహిని—ఓరీ? కుటిలాత్మకా! ఆకటిపనితీరినవెనుక నభులు సుమములను తుచ్ఛముగఁజూచినభంగి నీకెలసముతీరెనని నన్నుబలువిధముల తుచ్ఛముగమాటలాడితివి. అమృతముగ్రోలిన నోటనే విషముగ్రోలితివి ఛీ, దురాత్మా!

చం॥ కుటిలతఁగూడుగాఁగుడుచు కుంభిని నేతపనీప సత్యవా
క్పటిమఘటిల్లునెట్టు? ధరఁగుక్కుటపెట్టుమయూరమౌ, నరూ?
కటికలధర్మమూనుచును గర్భులమానముఁ దెంపఁజూచు నీ
కెటులలభించు నక్కటక? మేలవిచారము చాలులెమ్మిఁకన్ ॥

ఓరీ? తప్పుడుబాసలుచేసి నాకన్యాత్వదూషణంబొనరించిన వానికి ధర్మాధర్మసూక్ష్మంబులు దెలియుటెటుల?

సంధ్యావళి—తల్లీ! నీవేల యింతటి కఠినతఁబూనితివి? ఈనాతనయుఁడు నీతనయుఁడుగాఁడా? మనయుభయుల వంశము నిలుపువాఁడుకాఁడా? ఆపసిబాలునిపైన నీకింతకసియేల? వాఁడునీకేమంతొనర్చెను?

సీ॥ దాసినై నీసేవఁ జేసి నేమనియెదఁబుత్రభిక్షమొసంగి ప్రోవుమమ్మ
కరములమోడ్చెదఁ గమలాయతాక్షిరో పుత్రభిక్షమొసంగి ప్రోవుమమ్మ
ఒడియొడ్డికడుభక్తి జడజాక్షి వేఁడెదఁబుత్రభిక్షమొసంగి ప్రోవుమమ్మ
అడుగులఁబడియెద నతివరో దయఁబూని పుత్రభిక్షమొసంగి ప్రోవుమమ్మ॥

గీ॥ ముదిత నీకౌఁగిలి మ్రొక్కిలిదెద
పుత్రభిక్ష మొసంగుచుఁ బ్రోవుమమ్మ
దిక్కులేదిఁకనిన్నుఁ దప్ప దీననైతిఁ
బుత్రభిక్ష మొసంగుచుఁ బ్రోవుమమ్మ॥

(అనుచుఁ గన్నీరువిడుచుచు మోహినీ పదములపైఁబడును)

మోహిని—(కాళ్ళతో విసరితన్ని) మాయురే మాయలాడీ! బోనె వగలాడీ! తగవునకువచ్చి జగరాగాయని కన్నకూతలాడి దూషించి యదేనోటితో నిపుణునన్ను భూషించెదవా? పుత్రభిక్షనీకొసఁగెడువాఁడు నీమగఁడు. ఆతనిని వేఁడికొనుము (రుక్మాంగదునిఁజూచి) కుటిలాశయా: కన్నీరుగార్చుచు వృథాకలహంబులు పెంచుచుఁ గాలంబుఁగడపఁ జూచెదవా? మంచినేర్పరివి! ఇట్టిమోసపుఁగోలు సత్యవాక్పరిపాలనము శ్రేయోభివృద్ధికి కారణంబుగాదు. ఈ గయ్యాళి సంధ్యావళి నాకాళ్ళంటి నాయాయువుతగ్గించెను. మిగత నీభార్యలువచ్చి నాగొంతుపిసుకుదురేమోయను భయమయ్యెడి, నేఁబోయివచ్చెద.

సంధ్యావళి—ప్రాణనాథా! ఈమోహిని చర్యలు లోకసామాన్య మానినీ చర్యలకు విపర్యయముగానున్నవి. ఇదినీమానసంబుశోధింప నవతరించిన యవతారకామినిగాని సహజమానిని కాదు. కావున ధైర్యమూని కాఁదగిన కార్యంబుఁగావింపుము పెమ్ము

ధర్మాంగదుఁడు—జనకా! ఈకరవాలము గొన్ము నాశిరమ్ము నిశ్చలచిత్తుఁడవయి ద్రుంపుము. జడియవలదు,

రుక్మాంగదుఁడు—(లేచి కన్నీరుమడుచుకొని కత్తిచేతనంది నిమీలితనేత్రుఁడై)

ఉ॥ పక్షివరాశ్వ. దీనజనపక్ష, ఖిలావళిశిక్ష, యక్షయా,
కుక్షిగతప్రపంచ, వరకుంభివరప్రద, రాక్షసాంతకా
రక్షితలోకపాల, మునిరాట్ప్రతిపాలన, సత్య, వారిజా
పేక్షణ, యక్షరాత్మ, భజియింతునుతింతు! రమాపతినిను! ॥

(ధర్మాంగదునిఁజూచి) తనయా! వినయవిధేయా! సుగుణసముదయా! నిశ్చలమానసుఁడవై నిలుపుము హరిస్మరణచేయుము కటికలబ్బాఁగటికమైన నీతండ్రి నీకంఠమ్ము ద్రుంచెడు.

ధర్మాంగ.—తండ్రీ వెఱవకుము. ఈశిరముఁ దెగనఱకుము.

ఉ॥ ఓ పరమాత్మ, తాపసకులోత్తమచిత్తనివాస, మోక్షవి
ద్యాపరిశోభితాంగ! యమురారి విజృంభణభంగ, దీనసం
తాపనివారకా! భుజగతల్పక! ముక్తిరమాధినాయకా!
నీపద దాసుఁ గాఁగొనుము నీరజలోచన! నిన్ను నమ్మితిన్॥

(అనుచుఁ గేల్మొగిచి) శిరము వంచును.

రుక్మాంగదుఁడు—(కరవాలమెత్తి ధర్మాంగదుని కంఠముపై వేయఁ బూనును)

మోహిని—(రుక్మాంగదుని కేల్పట్టి) పిచ్చిరాజా! అరకాసుఁ జేయని హరివాసరమునకై సుగుణాకరుని కొమారుని శిరముఁ దఱుఁగఁ గరవాలమెత్తెదవా? ఇనుపములకుఁగాను మేడఁగాల్చెదవా? పరోక్షంబునఁగలుగు సుఖంబతిసందియంబు. ప్రత్యక్షంబునఁగలుగు పుత్రఘాతకదోషంబు సిద్ధంబు. వారిదము నీరునమ్మి చెరువునీరు వెలిఁజల్లుదురా? అపుత్రస్యగతిర్నాస్తి యను ప్రశస్తవచనంబు నీవు వినవా? ఏలయిట్టిదురితంబునకు లొగ్గెదవు? హరివ్రతము మానుము నీపుత్రుని రక్షించికొనుము.

రుక్మాంగదుఁడు—మోహినీ! దుర్గుణగణవాహినీ! నీమాటలు చాలింపుము.

ఉ॥ ఆతతవశంబుగాదు తనితాతతరంబునుగాదు, మానినీ!
నీతరమా నా ప్రతిన నీవొనరింపఁగఁ? జాలుఁజాలు నీ
చేతలు. శ్రీహరివ్రతముఁ జేయక మానను, పుత్రుకంఠమున్
శాతశితాసికిన్ బలి ప్రశస్తముగా నిడఁదప్ప నిచ్చలన్॥

కుటిలాలకా? మాటలాడకుము నేదృఢప్రతిజ్ఞుఁడను నా ప్రతిన మాన్ప నెవరితరంబును గాదు.

(అనుచుఁగరవాలమెత్తి ధర్మాంగదుని శిరముపైఁ వేయనది సుమహారంబై ధర్మాంగదుని కంఠభూషణమగును).

(విష్ణు ప్రత్యక్షమై)

ఉ॥ మెచ్చితి నీదృఢప్రతిన మెచ్చితి నీవ్రతదీక్ష, భూపతీ!
మెచ్చితి నీదుపావనత మెచ్చితి నీబుజుమార్గవర్తనల్
సచ్చరితా! నిరంతర యశంబొనఁగూడెను నీకునిద్ధరన్
నిచ్చలువిష్ణు భక్తతతి నీవుశిరోమణివై వెలుంగుమా॥

(అందఱు నమస్కరింతురు)

మోహిని—(నమస్కరించి)

మ॥ అజరుద్రామర దేవవందితపదా! యామ్నాయ భవ్యాంగదా!
యజునిన్ మానసపుత్రి నే నతనివాక్యంబాచరింపంగ నీ
రజనేత్రా! మహి నీ మహామహునినెంతే బాధలన్ బెట్టితిన్
వృజనాబ్ధిన్ బడిమున్గితిన్ మురహరీ! వీతాఘునన్ జేయుమా॥

మహానుభావా! దేవా! నేనొనర్చిన దోషంబెటుమాయునో తెలియదు. ఎటులననురక్షించెదవో యదినీభారము.

శ్రీహరి— మోహినీ! ఈరుక్మాంగదుని హరివాసరవ్రతదీక్ష వసుంధరయందు శాశ్వతంబుగనిలిపిన కీర్తికి నీవుపాత్రురాలవైతివి. ఇందునుండి నీకేపాపంబునురాదు. ఈవ్రతంబాచరించువారు ద్వాదశిదినంబున పాలుమాలి పగలుపరుండినచో వారివ్రతఫలంబు నీవందుదువు సందియంబులేదు. ఇదినావరము.

(రుక్మాంగదునిఁజూచి) రుక్మాంగదా! నీవ్రతచరిత్ర యతిపవిత్రమై యాధాత్రి నాచంద్రార్కస్థాయిగ నిలుచును. నీకుఁగైవల్యంబిచ్చెద. నీపుత్రుఁడతిపుణ్యాత్ముఁడు వానికిన్ రాజ్యపట్టంబుగట్టుము

ఈసతి సంధ్యావళి పతివ్రతాశిరోమణియని భువిఁబ్రసిద్ధిఁగాంచి మోక్షపదవినందు. నేఁబోయివచ్చెద.

రుక్మాంగదుఁడు— శ్రీహరీ! హృతాఖిలభవఖేదమ్ములు ఆత్మవిద్యాప్రమోదమ్ములు సంసారపాశవిచ్ఛేదమ్ములు సాధులోక సంవాదమ్ములు విదూరితసుపర్వానీకవిషాదమ్ములు ఆమ్నాయత్రయీవినోదమ్ములు మునిజనాహ్లాదమ్ములునగు మీపాదమ్ములకు వందనంబాచరించెద. నిగమస్తుతపాదా! మనుజునకు ముక్తికంటె నిత్యానంద పదవివేఱొద్దియును లేదు. అట్టియానందపదవి నేనందితి ధన్యుఁడనైతి. భక్తపాలా! కృపాలా! గోపాలా! ఈబాలుని పరిపాలనచేయుభారంబునీయది.

ఉ॥ పావనజీవనంబిడుచు బాలునిపాలనచేయుమా హరీ!
భావమునందు నిష్కపటభక్తి స్మరింతును నీపదంబులన్
కేవలదైన్యవృత్తిని నకించనరక్షణశీల! యాత్మవి
ద్యావిభవాశ్రయా! వరదయామయ! మానిహృదంబుజాలయా॥

(అనుచుఁ బునర్వందనమ్ములిడును)

శ్రీహరి— రుక్మాంగదా! నీకేసందియమునువలదు. ఈబాలుఁడు హరిభక్తుఁడై నాపరిపాలనయందుండు మీకెల్లరకు శుభమగుఁగాత.

మంగళము. పాటం.

శ్రీ రామాయనమః.

పాటలు.

(ఈ క్రింది పాటను నాందిపద్యము ముగిసిననె పాడనగును.)

పాట॥ ౧॥

నాటిరాగం—రూపక తాళము.

పాహిమాం - గౌరిలోల ॥ పాహి ॥

ఈ క్షణమున - నీదు - భజన - సాక్షియనుచు - నెరనమ్మితి
మోక్షపదము - నిచ్చి - వేగ - రక్షించు కామాక్షిలోల ॥పాహి॥ ॥౧॥

మునులతోడ - మొదలు భజన - సదయాళో నిన్ను వేడితి.
మదినిదిగులు బాపుము - గౌరి - హృదయలోల త్రిజగము నెరుగగ ॥పాహి॥౨॥

(మొదటిపుట రుక్మాంగదుండి క్రిందిపాటపాడుచు ప్రవేశించును.)

పాట॥ ౨॥

కమాజురాగం—ఏకతాళం.

జ్ఞానసారావిసోదా - శుభదా - సురపాలనమోదా - వరపద ॥జ్ఞాన॥పల్లవి॥

వినతజననిధానా - విశ్వభావనా - గుణపాలనా - జనార్దనా
దీనావనా - మానావనా ॥జ్ఞాన॥౧॥

నిగమవినుతపాదా - నిన్ను వేడెదా - మదిగోరెదా - ఆరోగ్యదా
ముక్తిప్రదా - బ్రోవూ - సదా ॥జ్ఞాన॥ ౨॥

(6 వ, పుటయందు "విశ్వావసుండు" ఇదినా గ్రహచారబలము)
(అనుచోట యీ క్రింది పాటపాడనగు.)

పాట॥ ౩॥

కల్యాణిరాగం—చాపు తాళం.

కాకుండిభటులారా - కారితిధర నేను - కయబ్రోచి - ననుగాంచుమీ ॥పల్ల॥

అలనీతి-ననుమీరు బోలూనెయీవ్వగ-ఆహా-మీబాధాలు - వలదువేడువాడ॥ కాకు॥౧॥

ఇదువుడి ననుమీరు-వేడేద నేనిటు-బోలూనె-యీవరి - వలదు వేడువాడ॥ కాకు॥౨॥

(9 వ, పుటలో "నాశరీరము నీయధీనము" అని,)
(రుక్మాంగదుండు చెప్పినతోడనే - యీ క్రింది పాటపాడనగు.)

౬౯-వ, పాట॥

రాగమాలిక—రూపకతాళము.

కల్యాణగాత్రా - యపరాధమేమియు - గానా -
సేవకుల - యందిష్టు - డూపినా ॥పల్లవి॥

నీతోటి - మాటలమూడి - నీభటులీగతి
గోరుడనీ - చేరినన్ను - కారియల - బెట్టిరి॥ కల్యా॥౧॥

మోహనాంగా - ముననేను - ఓనరించు - కర్మఫలమిది
ద్రోహిని నేను - మాఠెనవమతిగను॥ కల్యా॥౨॥

కనకా - కానియూమెడ - వనజాతములనూ
చేకొనబానిన - మొల్కని - చోరూడనీ - యెన్నిరాకిటి ॥ కల్యా॥౩॥

(10-వ పుటలో "చాకలదర్గడు - దర్గికినిట్లైలాగు" దర్గడు)

("ఏమే పాడుగుడిలో ఏలపడితివే" బసకు వెళ్లును.)

(అనుచోట ఈక్రిందిపాటను పాడనగు.)

౭౦-వ, పాట॥

హిందుస్తానితోడిరాగం—త్రిశ్రగతి—ఏకతాళము.

దర్గ॥ చలియరావె - లేవెయికను చలముయెలనె - గానిపడగ నేలనె -
గుడిచేరాగా చారామె - చలముయేలనె ॥౧॥

దర్గి॥ పోర - పోర - పోర - పదర - పొందువదలరా - నాదుపొందువదలరా ఓరీ
పొందువదలరా - ఇందు - నేను పొందియుందు పొందువదలరా ॥౧॥

దర్గ॥ చలముయెల - వలదునీకు - వలువతనమిక - ఓసీ - వలువతనమికా
వలువ - తనము - వలదునీకు - వెలువరాయిక॥౨॥

దర్గి॥ మారితోనపోరలేను - చేరరానురా ఓరీ చేరరానురా
కారు - మాతలాడలేను - కదలుమాయిక॥౨॥

(12-వ పుటలో దర్గినీది తెలుసుకొని మాటలాడుదురు)

(హెచ్చరిక అనుచోట యీక్రిందిట్లెలాగు పాడనగు.)

౭౧-వ పాట॥

రాగము—తాళము.

దర్గడు॥ మీరేల శగభులాడెదరే - సరివారు నూనిసవ్వరె ॥మీ॥

దర్గి॥ [illegible] మాట నే విననూ.

మారమ్మ॥ సొత్తిచ్చి పెండ్లిచేసినాను.
దుర్గడు॥ మీచేత నేను చిక్కినాను.
దుర్గి॥ నేనింటనుండ - నేటినుండి.
మారమ్మ॥ పొట్టకేమి తినెదవేతెండి.
దుర్గడు॥ మీనుంచి కష్టమొచ్చిందండె - ఇలువిడిచి నేనేపోతనండే ॥మీ॥

(17వ, పుటయందు "నారదుడు" యీక్రిందిపాటపాడుచు)
(ప్రవేశించును)

౨-వ, పాట॥

మాండ్ రాగం—ఆదితాళము.

నారాయణకేశవా - మురారిహరి - మురారిహరి
మురారిహరిహరి - మురారిహరి ॥ నారాయణ॥ పల్లవి॥
వారాధిశయనానీ - నామము నెన్నెదన్
వారిజనయనన్ కరుణగాంచుమీ ॥నా॥౧॥

(20-వ పుటయందు "నారదుడు నేబోయివచ్చెద" యనిన)
(తోడనే రుక్మాంగదుడు యీక్రిందిపాట పాడనగు)

౩-వ పాట॥

హిందూస్తాని కాపిరాగము—ఆదితాళము.

ముదమందితి మదినేడుచాలా నీదుదివ్యచరితమును - వినుచు॥ ముద॥ పల్లవి॥
భూరిపుణ్యమీవ్రతము - సలుపా, ఘోరపాపములెల్లనడంగు,
ధారణియెల్లన్ - ధర్మసహితమగు, నీరజనేత్రుని - నితరభక్తిని ॥ ముద ॥౧॥

(28-వ పుటలో "మోహిని" తండ్రి అని యీక్రిందిపాటపాడనగు)

౪-వ పాట॥

బిలహరిరాగం—ఆదితాళం.

శ్రీపతివ్రతమును - చాపగ గలుషము
గోపము మానుచు - ఈపనివదలకు॥ పల్లవి॥
భూపతివ్రతమును - చాపుటసులభము
పాపము - అనిశము - దోపదతాపము ॥భూ॥ ౧॥

(38-వ పుటలో "రాగేశ్వరుడు" ఈక్రిందిపాట పాడుచుప్రవేశించును.)

౧౦-వ పాట॥

బేహాగురాగం—రూపకతాళం.

లలితమయ్యారె - లలనగానము - కానమెందిచానసౌఖ్యము॥ పల్లవి॥
జలనిలంబిని - సరసవాహిని - సారమాగననాహా
నీరజాక్షి చారుగాన నిపుణసాటిగాననిలను ॥లలి॥ ౧॥

(39-వ పుటలో "భోగీశ్వరుడు" ఈక్రిందిపాట పాడుచుప్రవేశించును.)

౧౧-వ పాట॥

గౌరీమనోహరిరాగం—ఆదితాళం.

పావనీరథీ - ద్రోచూభామినీ ॥పా॥
సారహీనసంసారమేనుభ్రానీ - జేరాయటవినీ - జేరె[illegible]రనారి ॥పావ॥ ౧॥
కంజలోచనా - కాంచమానమునా - పంచశరుడుతా - బెంచుగాదబాధ ॥పావ॥ ౨॥
భామసన్నిధి - పాపములుమాని - ప్రాజ్ఞులనిరిగా - నేమమును బూనీ ॥పావ॥ ౩॥

(40-వ పుటలో "సంధ్యావళి" రాజగృహమున ప్రవేశించిన)
(సమయమున - ఈక్రిందిపాటపాడనగు.)

౧౨-వ పాట

బేహాగురాగం—రూపకతాళం.

భయభక్తుల - నయరీతుల - ప్రాణేశవేడుదానను ॥భయ॥ పల్లవి॥
ప్రాణపతి - మీప్రయాణము - నేనుదెలసితి
కతమేమి - తెల్పగోరితి ॥భయ॥ ౧॥
మీపయన - కారణంబును - దాపవలదికా
దాపవలదిక - గృపబూనితెల్పగోరితి ॥భయ॥ ౨॥

(41-వ పుటలో "రుక్మాంగదుడు" ప్రయాణమైతిని అని)
(చెప్పినచో "సంధ్యావళి" ఈక్రిందిపాటపాడనగు)

౧౩-వ పాట॥

హిందూస్తానితోడి—ఏకతాళం.

చాలునేనునమ్మ నీదువచనమ్ము॥ పల్లవి॥
చాలుబలదిరిలి - చాలువినజాలా ॥చాలు॥ ౧॥
మెలగనసీజాడ - చాలికనాథ, లీలలివి - యేలాకా మేకానెనాథ ॥చాలు॥ ౨॥
లతోదిదినికార్యము - దాపగనేల, చాలికనునాసాథ - చాలుతెలుపుము ॥చాలు॥ ౩॥

(42-వ పుటలో సంధ్యావళిఖిలిల్లుచున్నాను అనిచెప్పినది)
(రుక్మాంగదుడు ఈక్రిందిపాటపాడవలెను.)

౧౪-వ పాట॥

శంకరాభరణరాగము—రూపకతాళము.

సరసిజవదన - సుగుణా - సారసాంగినినునే - గానకున్నమానజాల ॥సర॥ పల్లవి॥
నారి - ధర - సురనారి - ననుగూడక - నిను నేనువీడక
ననవిల్తుకేళిని జేరవేడెద-నానయెలరమ్మ సరస-మానలేనుమానినిగను ॥సరసిజ॥ ౨॥

(45-వ పుటలో "మోహిని" ప్రవేశించి ఈక్రిందిపాటపాడవలెను.)

౧౫-వ పాట॥

శంకరాభరణము—రూపకతాళము.

తాళజాలను మారుబారినేసీవనంబునక
మందమారుతములునన్ను భ్రమందజేసెడుక ॥తాళ॥ ౧॥
రాజముఖిని నెపుడుగాంతునో - కన్నులారగ
కౌతుకమునా - కంగుకేళుల నెపుడుదేల్తునో ॥తాళ॥ ౨॥
మల్లెపువ్వులు మావిమొగ్గలు మదినిగలచెడుక
తాళజాలా - తాపమునే - తాళ - నేనికా ॥తాళ॥ 3॥

(47-వ పుటలో "రుక్మాంగదుడు" ప్రవేశించి ఈక్రిందిపాటలుపాడవలెను.)

౧౬-వ పాట॥

కల్యాణిరాగం—రూపకతాళం.

కంటినిందు - కుంటువిల్తుని - కన్యకామణిక - రమణిక ॥కంటి॥
కామాశుగకల్పకాయను - కన్నులాలరు కాంచనాంగినిక ॥కంటి॥ ౧॥
చంద్రభానిటలతటము - చారుచంద్రికా విలాసము -
సారసారకుమారునిధ్యానము - సలుపుకాంతనుగాంచుభాగ్యము ॥కంటి॥ ౨॥

౧౭-వ పాట॥

బిలహరిరాగము—రూపకతాళము.

చెలువలమించుల మించునదియేమో - తళుకులవిగ్రహమో ॥ చెలు ॥ పల్లవి॥
పైడిబొమ్మయో - భావజునిబాణమో - బంగరువన్నెల పలుకునేర్చు చిలుకదియో
నాగసతియో - నాసుకృతఫలమో - నావిభవఫలమో తెలియ ॥ చెలు ॥ ౧ ॥

(48-వ పుట - "రుక్మాంగదుడు" సోలలాడించెద (అనుచుమూరుగును)
(నిలుచును) అప్పుడు మోహిని. ఈక్రింది పాటపాడవలెను)

౧౮-పాట ॥

ఆరభిరాగము - ఆదితాళము.

ఈశనిన్ను వేడుదాన - పాపనాశ శ్రీశసఖుడ
కర్మపాశమోచకనగ - కరుణగాంచుమీ ॥ ఈశ ॥ ౧ -
నాగభూషణ - నందివాహన - నతజనార్తిహరణ - నగజ
నాథనిన్ను వేడదనే - నన్ను బ్రోవుమా ॥ ఈశ ॥ ౨ ॥

50 - వ పుటలో - మోహిని సార్వభౌమా భూపాలురు దైవసములు)
(అనుచోట ఈక్రింది పాటపాడనగును.)

౧౯-వ పాట ॥

మోహనరాగం - రూపకతాళము.

భూపతివిను - వినిచెటనా - భూరివార్తలెల్లనీకు - పొందుగాను -
నెయ్యుదిగను ॥ భూప ॥ పల్లవి ॥
పుడమిపాల - అజుపుత్రిని - పుడమినీగన - మదినెంచి-
అజవిఁజేరి బృదునిపూజ గడపుదాన కాలమెల్ల ॥ భూప ॥ ౧ ॥
కమలజునీ - సమయమున - విమలమతిని - మనదాన
చనియెదను - జనపాల - జననభూమిశేగుదాన ॥ భూప ॥ ౨ ॥

(51-వ పుటలో "మోహినీ రుక్మాంగదులు" రుక్మాంగదుడు దుఃఖాంబుధి,
(లో మునకమనుచోట - ఈదైలాగుపాడనగు.)

౨౦-వ పాట ॥

హంసధ్వనిరాగము ఆదితాళము.

రుక్మా॥ చానదయగనుమ - మనవిని వినినను ॥ పల్లవి ॥
సూ - నా - బా ణా - సుమశరవితతిని సోలయుచు నలసితి ॥ చాన॥ ౧ ॥
మోహి॥ సూనశరతగునా - సురసతి వలచుట ॥ పల్లవి ॥
సూ - నా - బా ణా - సుదతులగనుగొని-సులభమెవలచుట ॥ సూన॥ ౧ ॥
రుక్మా॥ కామినిచలమిటుతగున - కలచినమనగలనా కలయవగజగమనా -
కనుగొనకరుణగ - కనుగొనకలికిరో ॥ చానా ॥ ౨ ॥
మోహి॥ భూపతి హితమిదియగునా - పురుషులకిదితగునా
భువినెలతలుకలవా - దివిజులవలపుల్ దిటముకెమదిగను ॥ సూన ॥ ౨ ॥

రుక్మాం॥ మారుడు - కలతలిడుచు - కారింపక - శరమెనిలువగక
భామిని - మారుకేళినను - కూరిమిగలయ - చేరవె
కోరిన కోరికలారగ ॥చూనా॥ 3॥

మోహి॥ భూపాల - పురుషులునుడి కాపాడ - కలరె పుడమినిక
జూడగ - పాపరూపములు - పార్థివాసులని ప్రాజ్ఞులు
పల్కురె - బాసలుచాలిక ॥సూన॥ 3॥

(56-వ పుటలో "రుక్మాంగదుడు" ప్రాణరక్షణపుణ్యంబుగొనుము)

(అనుచోట మోహిని ఈక్రిందిపాటపాడనగు.)

౨౧-వ పాట॥

మాలకంస్ రాగం—త్రిశ్రగతితాళం.

మోహనాంగా నాదు - ముదాముగనే - మానసాము చాలా॥
ముదాముగనే - మానసాము చాలా॥
ఇహలోకా సౌఖ్యమాయెఁ ముదాముగనే మానసాముచాల ॥౧॥
మీరకునీమాటలను - సారసనేత్ర - చారుతరా - సార్వా ముదమ్ముగనూ -
వినుమనవి - అనాయయ - మీరకువచనము, మనమున - మానధనా - లాలింపుము
లోలాధికలీలా, ముదాముగనే॥ మానసాముచాలా॥ ౨॥

((58-వ, పుటలో మోహిని భూకాంతునిగూడెద అనుచోట)
(ఈక్రిందిపాట పాడనగు.)

౨౨-వ పాట॥

బిలహారిరాగం—త్రిశ్రగతితాళం.

చూపెదనా సాహసము - బాపెదనూ - హరివ్రతము -
కానికాని - కార్యములా - కడవడగను జేయుదునూ ॥చూపె॥ ౧॥

మీరిన మారురూపుని - కూడెదనా కోర్కెదీర
ధీరుచేరి - మారుకేళి - గోరెదనాతమిదీర ॥చూపె॥ ౨॥

ధీరుని - మానసంబును - నీడ్చెదనాదిక్కుచేరా
భూరిధైర్యసారమెల్ల - పీల్చెదనాశక్తిమీర ॥చూపెద॥ 3॥

(59-వ, పుటలో, సంధ్యావళి - నాహృదయేశునినతడో)
(షునికిచేయు బారంబునియ్యది అనుచోట ఈక్రిందిపాటపాడనగు.)

౨౨-వ పాట॥

శంకరాభరణము—ఏకతాళము.

శరణుగుణశీలా - పరమపురుషకులరాజవరహారా ॥
ధారణీవరా - వారిజాయతాక్ష శరణు - శరణు ॥ పల్లవి ॥
గరుడవాహనా - కరివరపాలనా - కరుణజూడుమా - పురహరవరసఖదేవా -
దురితహరణ - సారసచరణ - నరహరి - నారాయణ ॥ శరణు ॥ ౧ ॥

64 - వ పుటలో (మోహిని నిద్రలేచి నలుదిక్కులుచూచి)
(ఈక్రిందిపాట పాడవలెను.)

౨౩ - వ పాట॥

భూనేతననువిడిపోయెనుగా - అనాటినుడివిత - అయ్యెనుగా ॥ పల్లవి ॥
సూనాశరునిరతి - మానీభూనాథుడు -
బూనెనువ్రతదీక్ష తాన - నెగలచెద ॥ భూనేత ॥ ౧ ॥
మారుని - జనకుని - భూరివ్రతముమాన్పి -
మారుని - కేళిని - బూన - చేయుదువడి ॥ భూనేత ॥ ౨ ॥

(65 - వ పుటలో మోహిని ఈక్రిందిపాటపాడుచు ప్రవేశించును)
(మోహిని ప్రవేశము అనుచోట ఈపాటపాడవలెను)

౨౪ - వ పాట॥

కమాజురాగం—ఏకతాళం.

అవనీధవనే - నారయస్నైతి సంతయుమాయలు వలదికవినుమా ॥
లెమ్మానీకికయిటులేది - రమ్మా వేగమె యిలుజేర -
మానహీనతవీడి - అనాథను - కావగాను ॥ అవ ॥ ౧ ॥

(67 - వ పుటయందు, రుక్మాంగదుడు సన్నిరీతి బాధింపకన్నీకుంది)
(రంబుజేరుము అనుచోట - మోహిని - రుక్మాంగదులిరు.)
(వురు యీక్రింది రెండు దైలాగులు పాడవలెను)

౨౫ - వ పాట॥

కాఫిరాగం—ఏకతాళము.

రుక్మా॥ దానాదీక్ష మానాగలనా - వినుమా ॥ కనుము ॥ పల్లవి ॥
మోహి॥ వలదూ - వాదులాడన్యాయము ॥ కలదేఫలము ॥ పల్లవి ॥

రుక్మా॥ కనుమూ చెలియ - వినుమాటలను - చనుమా నీవిడదికి -
వనజాయతాక్షు వాసరమ్ము - వమ్ముగాదు ఫలదిక పలుకులు ॥ చానా ॥ ౧॥

మోహి॥ వలదీ పలుకులు - చెలి వీనులకు - ములుకులై - అరయించు
చెలరేని మారు - కేళిలోన - మానమూన - కలవుము నను వడి ॥ వల ॥ ౧ ॥

రుక్మా- వారిజాక్షి - వారిజాక్షు - వాసరమ్ము - వదలపలుకకు
భూరిపుణ్యకారి శ్రేయస్సారమైన వ్రతదినమిదిగను ॥ చానా ॥ ౨ ॥

మోహి॥ హీనదీక్ష - పూని నేల - మానహీన - వలదు వ్రతమును,
పూని బాలా - కేళిలోన - మానమూన కలవుము నను వడి ॥ వలది ॥ ౨ ॥

రుక్మా॥ వీలనన్ను - చాలదూఱి - పాలుమాలి పలుకకా కలికిరో -
చాలు చానా - జాలు కాన - జాలమేల - చనుమిక విడదికి ॥ చానా ॥ ౩ ॥

మోహి॥ కాలకంఠ మ్రోలనీవు - కావరాన పలికిన పలుకులు -
బోలునేరా - పాలుమాలి - బొంకుచేయ కలుషము గదయది ॥ వల ॥ ౩ ॥

౨౭ - వ పాట॥

మోహనరాగం—రూపకతాళం.

రుక్మా॥ కోమలాంగి కరుణగాంచుమా -
కోరుకోర్కెలెల్లదీరు - కోమలిననుకరుణగనుమ ॥ కోమ ॥ ౧ ॥

మోహి॥ కోమలాంగ - కరుణగాంచుమా,
కోరి నిన్ను వేడుదాన - కోర్కెమీర కామకేళి ॥ కోమ ॥ ౧ ॥

రుక్మా॥ కాంతరో - మ్రొక్కెద - చెంతను జేరకు - సంతసమందుము ॥ కోమ ॥ ౨ ॥

మోహి॥ కంతుని - కేళిని - నెంతయు వదలను సంతసమందగ ॥ కోమ ॥ ౨ ॥

రుక్మా॥ చేడియ - నేడిది శ్రీహరి వ్రతమును జేయకమానను ॥ కోమ ॥ ౩ ॥

మోహి॥ భూపుడ - నేడిక - మారుని వ్రతమును - సలుపక వదలను ॥ కోమ ॥ ౩ ॥

రుక్మా॥ మూఢమోహా కాంక్షలు విడుము నన్నును గాదెదపిదపను ॥ కోమ ॥ ౪ ॥

మోహి॥ మూఢగుని మిసములైనను - నిన్నునె - గూడకవదలను ॥ కోమ ॥ ౪ ॥

(69 - వ పుటయందు "సంధ్యావళీ" అమ్మా మోహిని)

(యని ఈ క్రింది పాటపాడదగు)

౨౮ - వ పాట॥

బేహాగ్ రాగం—రూపక తాళం.

తగునే దోషమిది - మగువా - యిటు - మాట - లాడగ ॥ తగు ॥ పల్లవి ॥

మానవాధినాథు జేరి - మాన్యమై యిటులనీవు -
మాటలాడుచు - మానసంబును - లోటుపడ - జేయగ ॥ తగు ॥ ౧ ॥

వారిజాక్షు - వాసరమ్ము - వమ్ము సేయ - హితము గాదు -
సారసాక్షిరో - భూరిపాపము - గోరానేల - నీవు ॥ తగు ॥ ౨ ॥

(71 - వ పుటలో “మోహిని” “ప్రియసన్నుత కదము రాగము)

(నేమియుదురా ” యనుచోట రుక్మాంగదుడు)

(మోహిని ‘సంధ్యావళి’ ఈ క్రింది తెలుగు పాటపాడనగు.)

౨౯-వ పాట॥

మాండ్ రాగం—ఏక తాళం.

రుక్మా॥ వలదూ - పొగురు - వచనములాడ - చాలునిల్పుమునీవిరసములు
వెళ్లుమ - నారి - నన్నువదలుచు - దండించెదకనుమా - నిన్ను ॥౧॥

మోహి॥ అగురా భూప - తగుర - ధరాప - భూరిపాపస్మృతిగావని తెలిసె
నేరనినారిమానసహరా - చాలురనీహితము చాలూ ॥౧॥

సంధ్యా॥పతిని - నీవిటులాడపోలునె - పాతకము కాదె - నారీ - భూరి ॥౧॥

రుక్మా॥ చలమువలదు - చెలువరోసెకు - మేలాయీగతిమాటలుపలుక
చాలునెవెళ్లుమునన్నువదలుచు - శిక్షించెదకనుమా - నిన్నుకా ॥౨॥

మోహి॥ అగురా తెలిసెను - నీదురీతి - సత్యవిహీనుడవు - నీవు ॥౨॥

(72-వ పుటయందు “సంధ్యావళి” మోహినినిమందిరంము)

(నబొమ్మనుచు సంధ్యావళి ఈ క్రిందిపాట పాడనగు.)

౩౦-వ పాట॥

కాపిరాగము—ఆదితాళం.

ఇటుమాటలాడనేలనే - సఖీ ॥ పల్లవి॥

వారిజాక్షువాసరా - మారయా - ఘనమ్మగు
మీరరాదు శ్రీహరీ - భూరిదీక్ష - మానరాదు ॥ ఇటు ॥ ౧ ॥

భూమిపాలు - నోమును - భూమిని - వితావిత -
పమ్మునేయబోలునె - ప్రేమమీరగానారాదె ॥ ఇటు ॥ ౨ ॥

(72-వ పుటలో సంధ్యావళి మందిరమ్మునకు)

(బొమ్మనుచోట యీక్రింది డైలాగు పాటపాడనగు.)

౩౧-వ పాట॥

రాగము - త్రిశ్రగతి ఏకతాళము.

మోహి॥ పాటుకు తటుకు మాట ఉడుగు.
కటుకులిటుల నాడకుము ॥ పా ॥ పల్లవి ॥

సంధ్యా॥ కుటిలగతి యిటుపలుక - కటికవక్ష చేటుగును ॥

మోహి॥ అటుమటలను యిటుల జేసి - నటియింపగ నీకునగు
చటిమపటిమ మాటలువిని - దిటామును మానుదునె -

సంధ్యా॥ కటుకటుయిటు కటికదాన వసులు చాలువలదు
దిటము మాని దయనుబూని యెటులైనను కావుమమ్మ ॥

(73-వ పుటలో, మోహిని అదియెనాకుముదము అనుచోట)

(రుక్మాంగదుడీ క్రిందిపాట పాడనగు.)

౩౨-వ పాట॥

సురటిరాగం - చాపు తాళం.

సుదతిరో - రమణి - తరుణి - శుకవాణి.
మదనునలివేని ॥ సుద ॥ పల్లవి ॥

వనితా - ఏకాదశీ - వ్రతదిన మిదికనూ -
మనవిననిదినావె - మానినియికను ॥ సుద ॥ ౧ ॥

అంగాన - నీవునా అంగాము దాకాకు -
మంగళాంగునిభూరి మాన్యాపు దినమిది ॥ సుద ॥ ౨ ॥

(74 - వ, పుటలో "మోహిని" నీపుత్రుని శిరము)

(నీచేతులార నీఖడ్గమున - నాయెదుట ద్రుంపు)

(ము అనుచోట సంధ్యావళి ఈక్రింది పాట పాడనగు)

33-వ పాట॥

హిందుస్తాని కానడరాగము తాళము.

చాలు - చాలె - చాండాలి - బాలఘాతకీ ॥ పల్లవి ॥

చాలునేల - బాధలిడ - పాతకీ - వలదూ ॥ ౧ ॥

ఏమిపాపమెన్నాడు సాను - చేయానిశిశువు -
క్రూరురాలా కోమాలుని - గొంతేల - తరగా ॥ చాలు ॥ ౨ ॥

(75 - వ పుటలో "సంధ్యావళి" చెరుకుతియ్యనని)

(వ్రేళ్లతో నములనగు నాయనుచోట - మోహిని - సంధ్యా)

(వళులిరువురు, ఈక్రిందివిధెలాగుపాట పాడనగు.)

34-వ పాట

యమన్ కల్యాణిరాగం త్రిశ్రగతితాళం.

మోహి॥ భద్రమునీవు - భద్రమునీవు - భయముచీడివదరకు ॥ పదరకు ॥ పల్లవి ॥

సంధ్యా॥ చెల్లపునీకు - చెల్లపునీకు - చెలియనీకు - చెడుగులు వెడగులు ॥ పల్లవి ॥

మోహి॥ ధారణినేత - సూనునిజంప - కారణమాయెను - నిజముగ -
దూరనేలనన్నును - సారసాంకీకన్నైను ॥ భద్ర ॥ ౧ ॥

సంధ్యా॥ ధారుణినేత - మారునిపశుడై - జేరెనిన్నుదానుడై -
క్రూరయేల పుత్రుని - గారవించునన్నని ॥ చెల్లపు ॥ ౧ ॥

(77 - వ పుటలో - ధర్మాంగదుడు "పితృవాక్యోల్లంఘన పాతకము)

(గునాయనుచోట - ఈక్రింది పాటపాడనగు)

౩౭-వ పాట॥

భీమపలాసురాగం - రూపకతాళం.

మాతనీదు - మాటరీతి - మనమునాను - పూనగా -
ఘనమార్గమును - వీడి - అనూనయూని వదలా ॥ మాత ౧ ॥

మానవేహరిని - సూనుప్రేమనూ - బూని -
మానవేలహీనరీతి - కనావె పుణ్యమార్గము ॥ మాత ॥

(78 - వ పుటలో ధర్మాంగదుడు - నాశిరంబుద్రుంచుటకు జింతింపనేల)

(యనుచోట - ధర్మాంగదుడు ఈక్రిందిపాట పాడవలెను)

౩౮ - వ పాట॥

రాగము——తాళము.

నాయన - యేమిది కననరిది - తనయుని మనవిని వినుమిక ॥ నాయ ॥ పల్లవి ॥
తనువుల్ నిత్యమె ॥ తగదిది వెసనము
కానావె - ధర్మము - కాయము - హేయము లెమ్మిక ॥ నాయ ॥ ౧ ॥

సతమె - రాజ్యము - సతమె - విడిముడి -
చాలిక - వాలున - నీనుతుకంఠ ముద్రుంపుము ॥ నాయ ॥ ౨ ॥

(80-వ పుటలో ధర్మాంగదుడు "జనకా ! ఈవ్యసనంబుమానుము")

(ధైర్యము బూనుము అనుచోట ధర్మాంగదుడు ఈక్రిందిపాట పాడవలెను.)

౩౯ - వ పాట॥

రాగం——ఆదితాళం.

భూపాలా - పుణ్యపథమేలవదాలా
పుణ్యపథమేలా - వదలా ॥ భూ ॥ పల్లవి॥

తనయునందు తగనిప్రేమా
చాల్పగనదియేలా ॥ భూపాల ॥ ౧॥

-- తప్పగనగునా తథ్యముదారి
తొప్పగునా - చనునా ॥ భూపాల ॥౨॥

(81-వ పుటలో "రుక్మాంగదుడు" కత్తిపారవైచును అను)

(చోట రుక్మాంగదుడీ క్రిందిపాట పాడనగు.)

౩౮-వ పాట॥

సురటిరాగం—చాపు తాళం.

మనవినివినవె - మానవె పాపబుద్ధి మదినిదయబూని ॥ మన ॥ పల్ల॥
మానిని పుత్రుని - మహిమననీవె॥ మన॥ ౧॥
నినుజూచిమాతగా - గనుగొనుతనయుని
మనమునమానిని గనుమా - ప్రేమనుబూని॥ మన॥ ౨॥
కలుగడేకపుత్రుడు - కలికిరోయనఘుండు
చలమిటువానిపై సలుపనేటికే॥ ౩॥

(83-వ పుటలో మోహిని ధర్మాధర్మంబులు దెలియుటెటులన?)

అనుచోట సంధ్యావళి ఈక్రింది పాటపాడనగు.)

౩౯-వ పాట॥

తాళం—రూపకతాళం.

సారసాక్షి భూరిదయా, పరతనుతునిబ్రోవు
నేరమేమి - నేయడయొ - నిందుదయాగనుమవానిబ్రోవా॥ ౧॥
మదిరాక్షీసోదరతా - మదిగనిపుత్రుని - బ్రోవుమనీ
పదములనేబడెద - నిందుదయాగనుమవాని ॥ ౨॥
కలడేకపుత్రుడయొ - సులలితా - గాత్రుడబ్రోవవె - నీ
పదములనేబడెద (నిందుదయాగనుమవాని) ॥సార॥ ౩॥
సుతుభిక్షమివ్వుమని - సతినినువేడెద - బ్రోవవెనీ - పదములనేబడెద
(నిందుదయాగనుమవాని) సారసాక్షి ॥ ౪॥

(85-వ పుటలో "ధర్మాంగదుడు" తండ్రీ వెలువకుము ఈశిరము దగనరుకుము)

(అనుచోట ధర్మాంగదుడీక్రిందిపాట పాడనగు)

౪౦-వ పాట॥

మాలకంసు రాగం—ఆదితాళం.

శంభో - సుఖసదనా త్ర్యంబక - సకలశివకరా సుగుణనిధానా ॥శంభో॥ పల్లవి॥

అమరేశ్వరనుతచరణా - గుణ - గణగానా - మునివరధ్యానా
సుఖకర - శర్వా - సతతము మనాంబుజంబున భజింతు - నేసద ॥శం॥ ౧॥
విశ్వేశా - శుభంకరా - సురేశ్వరా - సదాశివా -
సుగిరా - ముఖరా - సుఖదా - వరదా - హరా - పరాత్పరాపుమావరా -
త్ర్యంబక - సకలశివకరా సుగుణనిధానా ॥శంభో॥ ౨॥

(13-వ పుటలో రుక్మాంగదుడు ఈమహామహున కెంతయపచారమొనర్చిన
వారమైతిమి యనుచోట ఈక్రింది సీసపద్యము చెప్పనగు.)

సీ॥ హరిపూజ సలుపనేనఅవింద సాహస్ర
ములను దెప్పింపఁగ దలచితేల?
తలచితిబో యేల జలజ సహస్రముల్
దినము నొక్కొక్కటిగ కనఁగతగ్గె?
తగ్గెనుబో చోరు దండింపనేనేల
బట్టి తెండని యాజ్ఞభటుల కిడితి?
ఇడితినిబో యాజ్ఞ జడమతులై వారు
గంధర్వపతిఁబట్టి కట్టిరేల?

గీ॥ బట్టి కట్టిరిపో యంత పట్టువిడక
గర్వమతిని విమానంబుఁ గాల్చిరేల?
ఎంత యపచారమొనరించితి ఘనునకు
పుడమిఁలేడయ్యె నొకఁడేని బుణ్యమూర్తి ॥

(67-వ పుటలో "మోహిని" వలదీ వ్రతము లెమ్ము)
(అనుమఁగేలుబట్టియీడ్చును అనుచోట యీక్రింది పద్యము చెప్పనగును.)

ఉ॥ అందఱిఁజోలె నన్నిటుల నారడిపుచ్చకు మానఘాతకా
మందవివేక - మానుమిఁక మాధవవాసరభీతి; లెమ్ము నా
పొందెడబాయఁ జూచిననుఁ బోవఁగనివ్వను; మానసా
నందము మూర్తి, దానికిని, నారి నిజమ్ముగ దార్కి, యారయక ॥

